

הזמן

סדרת הוכרות הנגות ציוניות סביב לוח השנה העברי

נשים בציונות: לוקחות גורלן בידיהן

סיפורה של האישה
העברית במאבק על המולדת

שבועות תשע"ח - 2018

דבר העורכים

"בהופעתה צפון הוד ההתחדשות הלאומית. ההיסטוריון הרומי הגדול טקיטוס, בספרו על התנגדותה של יהודה הקטנה 'שעוררה רוגז רב', בהיותה היחידה למרי לאחר כניעתם של כל העמים... מציין כי גם בנות יהודה השתתפו במלחמה המרדנית. אבל מאז באו וחלפו שבעים דורות. רוח האהבה הוסיף ללוות את האם ואת הרעיה ואת האחות העבריה; אך היכן היתה רוח המלחמה שלה? היא שבה והתעוררה בימינו שלנו". כך כותב מנחם בגין בהקדמה לספרה של ציפורה עמידרור. לאחר שהוא מספר על גבורתה של האישה העברית כאם הוא ממשיך ואומר: "אבל היהודייה הלוחמת בימינו עשתה יותר מזה. לא רק בזכות בניה, אלא גם בזכותה היא השתתפה במלחמת השחרור".

בגין מיטיב לתאר את מקומה של האישה העברית בתקומת העם ובמאבק על המולדת, החוברת שלפניכם, החמישית בסדרת חוברות 'הזמן' של בית המדרש לציונות, מבקשת להאיר את תפקידן של הנשים הציוניות מכמה זוויות שונות: בקליטה והעליה לארץ ישראל, במאבק על הארץ וביישובה. בהמשך החוברת תאיר זוויות מוכרות מגוונות של החיים "הנשיים" בארץ, של המאבק לשוויון בין המינים ואת חיי התרבות "הנשיים".

נכון יהיה להזכיר את העובדה שכל הכתבים בחוברת זו, ללא יוצא מן הכלל, נכתבו על ידי נשים. לא הייתה זו משימה קלה לאתר את כל הכתבים הללו. בספרים רבים שעוסקים בהוגים ציוניים או בהגות ציונית נעדר מקומן של הנשים וקטעים רבים המובאים בחוברת זו נמצאו בספרים שיצאו לאור על ידי הנשים, בהוצאות קטנות ובתפוצה מצומצמת.

עוד נציין כי הטקסטים נאספו משלל מקורות, על פני תקופה ארוכה, ועל כן התייעוד של חלק מן המקורות לא נשמר. במקרים אלו מצוין בטקסט כי המקור אינו זמין. נודה לקוראינו אם יאירו את עינינו וישלחו קטעים נוספים והפניות אודות הנושא.

חוברת זו יוצאת לאור על ידי המכון לאסטרטגיה ציונית בשיתוף עם מרכז מורשת מנחם בגין. חובה נעימה לנו להודות למיטל חתוקה, נירה נחליאלי ורעות צימחוני שסייעו באיסוף החומר, להרצי מקוב ותמר דרמון ממרכז מורשת מנחם בגין על השותפות לדרך, ולמירי שלם וד"ר יועז הנדל מהמכון לאסטרטגיה ציונית על התמיכה והדחיפה.

קריאה מהנה!

נועה לזימי, עדי ארבל ורוני ילינק

על אודות בית המדרש לציונות

את בית המדרש לציונות הקמנו במסגרת המכון לאסטרטגיה ציונית בשנת 2009, כשהרגשנו כי החברה הישראלית אינה מכירה את ההגות הציונית לגוניה. בית המדרש לציונות שם לו למטרה להנגיש את רעיונותיהם וחזונם של הוגיה ומנהיגיה של הציונות מראשיתה לכלל הציבור במדינת ישראל, באמצעות מפגש בלתי אמצעי עם המקורות ההגותיים עצמם.

בשנים האחרונות אומץ בית המדרש לציונות על ידי מרכז מורשת מנחם בגין והמכון למורשת בן-גוריון אשר מפעילים תכניות חינוכיות לקהל הרחב.

יוזמה זו נועדה לייצר בסיס ידע איתן בתחום הציונות ולקיים בירור ערכי מתוך היכרות עם ההשקפות השונות שהכילה הציונות, על זרמיה השונים.

אנו רואים בהגות הציונית את המדף הנוסף בארון הספרים היהודי, אשר באמצעות לימוד פלורליסטי בו, מוסר האבק מטקסטים שהוזנחו ברבות השנים, על אף הרלוונטיות הרבה שלהם לימינו אנו.

מצאנו כי לימוד הנערך בשיטה בית מדרשית של חברותא ודיון יסודי בטקסט מהווה פלטפורמה ייחודית לשיח עמוק בין כלל חלקי החברה הישראלית: ימנים ושמאלנים, דתיים וחילונים, פרוגרסיביים ושמרנים, ובעיקר: כל מי שעתידו של המפעל הציוני, מדינת ישראל והעם היהודי חשובים לו.

פתיחה לחג השבועות

יש הנוהגים לחבר בין חג השבועות לסיפור ראשיתו של מפעל ההתיישבות הציוני בארץ ישראל. במקרא, חג השבועות מתואר כחג חקלאי; הוא חל בעונת קציר החיטים ובמהלכו נהגו להביא ביכורים לבית המקדש מתבואת הארץ ופירותיה. אלא שחורבן בית שני והגלות ניתקו את עם ישראל מארץ ישראל ומעמל האדמה בה. כתוצאה מכך, מנהגי העלייה לרגל והבאת הביכורים חדלו מלהתקיים, וחג השבועות איבד את ציונו החקלאי. אחרי אלפיים שנות גלות, חלוצי המאות ה-19 וה-20 הפריחו את השממה ותרמו רבות לפיתוח היישוב היהודי בארץ. בהעמידם את עבודת האדמה במרכז המפעל הציוני, השיבו לחג השבועות את משמעותו החקלאית הקדומה.

במהלך הקמתו, הצמיח המפעל הציוני סופרות, משורות, עיתונאיות, מחנכות ולוחמות אשר הפגינו נחישות וגבורה בפיתוח ההתיישבות וההגנה עליה. הן חיו בצל חרדה מתמדת לגורלן, ונאלצו לשלם בממון, בבריאותן ולעיתים אף בחייהן על מנת לתחזק את היישוב. עבור חלק מן מהנשים הללו המאבק היה כפול. נוסף להתמודדות עם הקשיים האופייניים לתקופה: התפשטות מחלות, קליטת עולים חדשים, פרעות ועוד, נולד בהן הצורך לקבל יחס הוגן ושוויוני יותר מחבריהן הגברים בהנהגת היישוב. אותן נשים דרשו לקחת חלק פעיל, להיות שותפות בקבלת החלטות ולחיות בכבוד בתנאים הקיימים.

בדומה לסיפור התקומה היהודי ובפרט הנשי בארץ ישראל, מגילת רות הנקראת מדי שנה בחג השבועות גוללת את סיפורן הייחודי של נשים המגלות תושייה ויוזמה על מנת לשרוד במציאות שבה אין ערובה לביטחון גופן או רכושן. נעמי, ששכלה את בעלה ושני בניה, נותרת אלמנה חסרת אמצעים, ואילו רות הנוכרייה היא נטע זר בחברה ועלולה להיות מוטרת על ידי נערי השדה ללא הגנתו של בעז. רות ונעמי אינן משלימות עם גורלן העגום ופועלות לשנותו; במאמרה "לוקחות גורלן בידיהן" כותבת פרופ' יפה ברלוביץ כי "...מגילת רות היא היצירה היחידה בעשרים וארבעה כתבי הקודש, שהנשים לא רק מתייצבות בחזית הסיפור אלא גם מפעילות אותו: הן הגיבורות, הן היוזמות והן המתמרנות את הדרמה כולה". במגילה בא לידי ביטוי ביתר שאת אקטיביזם נשי הפועל בניגוד לנורמות המקובלות באותה תקופה מתוך הבנה ריאליסטית של יחסי הכוחות והמגבלות שמעצבות את המציאות של הנשים הללו, ובאותה עת, רצון לא מתפשר למצוא בה את מקומן.

אין יותר מתאים מחג השבועות בכדי להוקיר את המאמץ הנשי הניכר לאורך ההיסטוריה היהודית בדרך להגשמת החלום הציוני להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

נועה לזימי

שער ראשון:
עלייה וקליטתה

אני ציונית

אינני זוכרת אם סיפרתי כבר שאני ציונית. מלה זו אומרת הרבה מאוד. אומר בקיצור מה משמעותה בשבילי: אני מרגישה שעכשיו אני יהודייה בעלת הכרה, ובכל מאודי. אני מתגאה ביהדותי ומטרת לי לעלות לארץ-ישראל ולהשתתף בבניינה. נקל להבין שרעיון זה לא נולד בן-לילה. לפני שלוש שנים, כאשר שמעתי בפעם הראשונה על הציונות, התנגדתי לה בכל כוחי. אבל המאורעות והתקופה בה אנו חיים קירבו אותי בינתיים לרעיון זה. כמה שמחה אני שהגעתי אליו. עכשיו חשה אני קרקע מתחת לרגלי ורואה לפניי מטרה אשר כדאי לעמול למענה. אתחיל ללמוד עברית. אבקר בחוג העוסק בכך – במלה אחת: רוצה אני לפעול במרץ. השתנית לגמרי, וכה טוב לי ככה. האמונה נחוצה מאוד לאדם, וחשוב שתהיה לו הרגשה שחיו אינם מיותרים, אינם חולפים לריק, שהוא ממלא תפקיד. את כל אלה נותנת לי הציונות. הכרתי הברורה היא כי זהו הפתרון היחיד של הבעיה היהודית, וכי המפעל הנהדר בארץ-ישראל הולך ומוקם על יסוד איתן. אני יודעת שיהיה קשה, אבל הכול כדאי

שם: חנה סנש

שנות חיים: 1921-1944
שנת עלייה: 1939
מקום: הונגריה וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: לוחמת בצבא הבריטי ומשוררת

חנה סנש, בודפשט, 27.10.1938, מתוך פרויקט בן יהודה

לשבת ליד יהודייה

אינני יודעת בדיוק מהו הדבר שדחף אותי (אני שגדלתי בין חוגים נוצריים שעמהם התרועעו הורי) לדבוק ביהדות ולטפח אותה. עם זאת, אני זוכרת שבהיותי ילדה קטנה, בראשית שנת-הלימודים השנייה, חילקה המורה את מקומות הישיבה לילדים, בספסלים זוגיים. אלא ששכנתי החדשה לספסל התלוננה באומרה: 'ועכשיו אני מוכרחה לשבת כל השנה על יד היהודייה'. ומוסיפה טהון: 'אם אכן היתה זו אותה ילדה שהביאה לתודעתי, לראשונה בחיי, את השוני ביני לבין האחרים, הריני משגרת לה, מעבר לעשרות השנים שחלפו מאז, את תודתי. 'כאן (בלונדון, י"ב) התעצבה בי ההכרה שיהודים החיים בארצות הצפון אינם נמצאים במקום הנכון להם. אקלים אחר, רך יותר, עיצב את חזותם, מנהגייהם, דרך חשיבתם, וזכרונותיהם - הכוללים גם תמונות מסיפורי המקרא. מאז, התחלתי לחלום על שיבת היהודים אל ארצם שלהם; ארץ בה לא יחיו עוד כנוכרים בסביבה זרה, אלא יממשו את ייחודיותם ויגשימו את חלומותיהם במולדתם הם.

חנה הלנה טהון, העדות בישראל, פרקים בקורותיהן וחבלי האחזותן בארץ ישראל, ירושלים, 1957, עמ' 7-8

שם: חנה הלנה טהון

שנות חיים: 1886-1954
שנת עלייה: 1921
מקום: גרמניה, בריטניה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: עיתונאית, חוקרת ופעילה חברתית

המכבים' בווארי אבו-ג'מיל

שם: שולמית קישיק כהן

שנות חיים: 1917-2017
שנת עליה: בילדותה
מקום: ארגנטינה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מרגלת בלבנון ופעילת עליה

מספר הילדים המועמדים לעלייה עלה עד כדי כך שחייב אותי להוציא קבוצה גדולה ככל הניתן. הכנתי אוטובוס שיסיע שבעים ילדים דרומה, ונקטתי אמצעי זהירות. ביקשתי מהמברית שיכין אוטובוס חלופי, שימתין להם בלונדון, ואילו יועברו הילדים בדרך לגבול. בבוקר השכמתי קום ופניתי להורים שיביאו את הילדים למקום הריכוז בבית הכנסת. לקראת הערב הודיעו לי שהילדים כבר מוכנים לנסיעה וממתנים שם. האוטובוס המתין להם בפתח הוואדי, בפינת רחוב ג'ורג' פיקו. כשיצאתי מפתח הבית, רצו לעברי בבהלה שלושה מצעירי 'מכבי'. הם סיפרו שבלשים עומדים במבוא הסמטה המובילה לבית הכנסת. הייתי צריכה לפעול במהירות. לא היה זמן לחשוב הרבה. רצתי לאוטובוס וביקשתי מהנהג שיתרחק מהמקום וימתין בקרבת שפת הים, ליד כלי רכב רבים אחרים. מיהרתי למכולת של חסן וביקשתי לקנות 75 נרות צבעוניים. נותרו עוד ימים אחדים לחג החנוכה, אך המספר הגדול של הנרות שביקשתי הותיר את חסן נדהם. אותו רגע לא היה כסף מזומן בארנקי וביקשתי ממנו ש'ירשום'. הייתי בין הבודדים שהוא ניאות למכור להם בהקפה, אך בכל זאת שאל בפליאה למה לי כל כך הרבה נרות. 'לכבוד החנוכה', אמרתי, ומיהרתי לצאת עם הנרות, שהיו נתונים בסלסלה שנשאתי בידי. בדרכי לבית הכנסת ראיתי את

הבלשים. היו אלה אותם בלשים שנהגו לשבת על מרפסתו של השכן. הבחנתי ברב חסקי שיצא מבית הכנסת, מחיש צעדיו וממהר לבית המטבחיים, שם היה עליו לפקח על כשרות הבשר. 'עזוב את בית המטבחיים ובוא איתי. עשה בדיוק כפי שאני אומרת לך. זה עניין של פיקוח נפש', אמרתי, ומשכתי אותו חזרה לתוך בית הכנסת. סידרתי את כל הילדים בשתי שורות, שלושים וחמישה ילדים בכל שורה, ונתתי לכל אחד נר. הדלקנו את הנרות וביקשתי מהרב חסקי ששנינו נוביל את הילדים. הרב פסע לצדי וכל אחד מאתנו הוביל שורה אחת. 'עכשיו', אמרתי לילדים, 'אנחנו יוצאים לטיול לכבוד חג החנוכה הקרב ונרות חנוכה דולקים בידינו. אנחנו זקוקים לעוד נס חנוכה. אנחנו נלך לאט-לאט ברחוב וכולנו נשיר משירי החנוכה שלמדנו במועדון'. וכך עשינו. 'טיילנו' ברחובות, כשהרב חסקי ואני מובילים שתי שורות של ילדים, נושאים בידיהם נרות דולקים ושרים 'מעוז צור ישועתי, לך נאה לשבח'. האנשים בוואדי ראו והשתאו. הם לא הבינו כיצד שבוע לפני חנוכה מקיימים תהלכה מזוהה כזאת עם נרות דולקים. הבלשים, שלא היו בקיאים במנהגי היהודים, שאלונו לפרש מעשינו, ואנו השבנו 'יוצאים לטיול לכבוד החנוכה'. הימים ימי חג המולד וידוע שהחג הנוצרי סמוך לחג החנוכה היהודי. הם השתכנעו שילדים אלה בסך הכול חוגגים את חגם, בהתאם למסורת היהודית, וצעדו אחרים משועממים ומבוזזים. לא היה זה מכבודם להיראות מדובבים אחרי ילדים חוגגים. בשלב מסוים הניחו לנו ושוב על עקבותיהם. כשהגענו לאוטובוס כבר לא היה זכר לבלשים. הילדים הועלו לאוטובוס ויצאו לדרך. כך, תודות לעירנותם של 'המכבים' בוואדי אבו-ג'מיל היינו עדים ל'נס חנוכה' בביתו."

שולמית קישיק כהן ועזרא יכין, שירת השולמית: סיפורה של מרגלת ציונית, 2000

מה תעשי שם, בארץ ישראל?

שם: חנה שניפר

שנות חיים: 1899-1971
שנת עליה: 1909
מקום: מינסק וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: חלוצה

"היה זה בשנת 1903, שנת משבר אוגנדה, ולי טרם מלאו 14 שנה. הייתי ציונית נלהבת והחלטתי איתנה לנסוע לארץ ישראל [...] לא פשוט היה הדבר בימים ההם. זוכרת אני את דמעות אמא והשאלה האחת החוזרת ונשנית בפיה: 'מה תעשי שם?' זוכרת אני את אבא המהלך הנה ושוב בחדר הנרחב, שקוע בשתיקתו, מעשן סיגריה אחרי סיגריה, נשאר עומד רגע קט, מקשיב לדברי אמא, נאנח וממשיך בהילוכו (מי יוכל לשכוח זאת?). כאילו מבעד לערפל עולה לפני אותה שבת בין הערביים שלפני נסיעתי. רואה אני את אבא יושב בראש השולחן ושותה תה ואמא על ידו, ובקצהו הימני של השולחן יושבת אני, נתונה כולי ליום המחרת, יום הנסיעה, ולא קלטתי היטב את דברי הורי, שנאמרו בנחת. היו אלה דברים של תוכחה ופיוס, מלווים בקשה אחת: 'כשתרצי לחזור (והם היו בטוחים בכך, כנראה, שארצה לחזור) תכתבי מיד ונשלח לך להוצאות הדרך...'."

חנה שניפר, "מה תעשי שם?". בתוך ב' חבס וא' שוחט (עורכים), ספר העליה השניה. תש"ז, עמ' 553

קליטת ילדי טהרן

שם: הנרייטה סאלד

שנות חיים: 1860-1945
שנת עלייה: 1920
מקום: ארצות הברית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מייסדת ארגון 'הדסה'

"האנושות כולה כורעת תחת ההרגשה, כי ההיסטוריה העולמית הגיעה לנקודת מפנה מכריעה. אנו שומעים אף ביטויים הרי גורל ואסון, כגון: 'תרבות האדם נתונה בסכנה...'. 'הדרך היחידה הפתוחה בפני עם הנצח היא להתקדם ולא להסס אף רגע...'. בעיות קשות התעוררו סביב הבאת הילדים וקליטתם והעומס היה רב: 'החובות שמוטלות עלי גולשות מעבר לשעות העבודה וכוח העמידה שלי, הוא כבר לא מה שהיה', הודתה הנרייטה. 'כבר מזמן ידוע לי שעלי לרדת מהעגלה- היא ממהרת יותר מדי- אבל אינני מוצאת את הרגע הנכון לרדת ממנה, מבלי לשבור רגל או את עמוד השדרה של כל מה שאני נוטשת'."

"מעסיקה אותי עכשיו מחשבה אחת - כיצד נפתור את הבעיה שנוצרה ע"י המברק מטהרן המודיע שחמש מאות ילדים, רובם יתומים, עברו את גבול רוסיה - פרס. חולים, רעבים ומותשים אחרי נדודים אין קץ... אינני בטוחה בכלל אם עליית הנוער היא הגוף שצריך לטפל במצב שנוצר ואם כן, האומנם יכולה אני לעמוד בראש גוף מורחב כזה- לא רק מבחינת הכמות אלא בגלל ההיקף..."

עירית זירוני (עורכת), ממכתבי הנרייטה סאלד, בדרך ארץ, מספר 342

אנשים עולים לארץ ישראל

שם: לנדה מטלון

שנות חיים: 1920-2006
שנת עליה: לא ידוע
מקום: תל אביב
תפקיד מרכזי: סופרת ילדים

היה לנו קשר הדוק לעברית ולאנשי הספרות העברית שהיו מבאי ביתנו כי הם היו חברים סתם או חברים לעבודה של אבי - ברוך קראו, שהיה מזכיר המערכת של האנציקלופדיה העברית 'אשכול' שיצאה לאור בברלין. רבים מחבריו ישבו באותם ימים בברלין ובסביבתה, סופרים וסטודנטים שאחר כך עלו ארצה. כך ביקרו אצלנו ביאליק ועגנון, שאפילו גר אצלנו זמן מה, יחזקאל קויפמן, יהושע גוטמן, וויסלבסקי שהיו לאחר מכן פרופסורים באוניברסיטה העברית בירושלים או סופרים והוגי דעות מפורסמים. וכן גם הגיעו אלינו בני משפחה רבים מצד אבי שבאו מרוסיה, ישבו שנים רבות בברלין עבדו ולמדו באוניברסיטה או במוסד אחר ואחר כך עלו לארץ ישראל. כך קראו לזה אז. אפילו השכנים שלנו שגרו באותו הבית הרופא ד"ר שדה ואשתו ובנם ילי, גם הם עלו ארצה באחד הימים. הייתי קשורה מאוד לכל אותם

האנשים והיינו מלווים אותם לתחנת הרכבת ממנה הם יצאו לדרכם לטריאסט ומשם הפליגו באניה ארצה. בברלין היו כמה תחנות רכבת והתחנה שממנה יצאה הרכבת לטריאסט כבר היתה מוכרת לי. כמה דמעות שפכתי באותה תחנת רכבת. משם היתה לוקחת אותי אמא שלי ישר לבית קפה סמוך ומזמינה אותי לגלידה כדי לנחם אותי. הדבר הזה כבר הפך להיות מינהג. אך כאשר עלינו ארצה בשנת 1932 חיכתה לי הפתעה. מצאתי כאן את כל אותם האנשים שהתאבלתי על עזיבתם כי חשבתי שלא אראה אותם עוד לעולם. שמחתי מאוד וזה הקל עלי במקצת את חבלי הקליטה הקשים."

לנדה מטלון, סיפורי סבתא, מתוך פרויקט בן-יהודה

אדמוני, שדמה דמיון מופלא לראש-המשטרה הבריטי, שהייו ראות אותו רוכב בגאוה על סוסו הלבן. אבל פרעה הבין את מזימות הרשע שלו, ושילוחו לארצו. אחר-כך שוחח פרעה עם משה (את הפגישה אירגנה בת פרעה) והם הגיעו לכלל מסקנה, שהואיל ואין במצרים מקום לשני העמים, יחזרו הבאים עם יוסף אל הארץ היעודה, יחזרו בשלום, ותמיד יהיו ידידיהם ובעלי-בריתם של המצרים נגד כל העומדים מולם – הכמרים, החיילים וראש המשטרה. חדריה ואני נהנינו מאד מהסדר זה.

סוף-סוף הגיע היום הגדול, יום הפסח. הכל היה יפה מאד בביתו של הדוד דויד, השולחן היה ארוך כל-כך, עד שעבר בתוך הדלת הרחבה – בין חדר-האוכל ובין הטרקלין, כדי שיהיה מקום לכל הנאספים – ארבעים נפש. הכל היה מצוחצח – כלי הברכה, כלי-הכסף, הפרחים וסל גדול מכוסה מפת ברוקאד ותחתיה כל הדברים שאוכלים בפסח או משתמשים בהם ב'סדר'. בראש השולחן ישבו הזקנים, לאורך צלעותיו – הזוגות, ובקצה התחתון ישבנו אנחנו, הילדים. אני ישבתי בין ז'אק ובין רוזה. הראיתי להם את ה'הגדה' שלי, וכאשר הגיעו לתמונה של בת פרעה, ששדיה השטוחים ביותר היו חשופים, אמרו שמעולם לא ראו דבר מגוחך כל-כך. הם חטפו את הספר ובזחלם תחת השולחן הגיעו אל הוריהם להראות להם את התמונה. כולם בתור הסתכלו בעיון בשדיה של בת פרעה וצחקו, והתלוצצו הלצות חצופות קימעה, שרק למחצה הבינותי אותן. לא תיארתי לעצמי שפסח ודת הם כך.

מכל מקום, אבא נראה רציני כאשר פתחו באמירת ה'הגדה', ואני התגאיתי בו מאד, כיוון שהיה בקי כל כך והיה עוזר לזקנים, שכל הזמן איבדו את המקום ב'הגדה'. קולות הגברים היו כרעם, כהמיית גלים, אבל מעורבים בצחוק, כי במשפחה של אמי לא לקחו שום דבר ברצינות, חוץ מאוכל ועניי משפחה. אמירת ה'הגדה' נמשכה וגילו את הסלים, ועם כל קטע היו אוכלים משהו, – כזית צלי כבש, ביצה קשה, מצה עם חסה וחרוסת, – בעיני היתה זו ריבה טעימה ביותר, עשויה מתמרים, דבש וכל מיני אגוזים, והכל צעקו: 'אל תפסמו עצמכם בחרוסת' – יש עוד סעודה דשנה! אחר-כך היו הבחורים שבמשפחה קמים, מרימים את הסל ורצים סביב השולחן והיו מוסרים אותו זה לזה מעל ראשי הכל, סימן למזל-טוב. ז'אק, רוזה ואני קפצנו וקפצנו, כדי לנגוע בראשינו בסל. זה היה משעשע מאד.

הסעודה היתה נפלאה ועליזה מאד, אבל אני הייתי אומללה כאשר הורי הלכו הביתה. רציתי לשאול את אבא על המצרים וכל העניינים האלה, ואם אלוהים עודנו עושה נסים או שולח מכות.

זמן קצר לאחר שחזרתי הביתה, שוב נפגשתי עם חברתי חדריה, והיא רצתה לשמוע את הכל על אודות הפסח. אבל לא יכולתי לספר לה על עשר המכות שבאו על מצרים. התביישתי יותר מדי, ואחר-כך, חשבת, שאולי לא טוב ליהודים שהמצרים יידעו על עשר המכות שהביא עליהם אלוהים כדי להציל את עם הבחירה, אפילו הם עכשיו מוסלמים. בהבעת פנים מיסתורית רבת חשיבות אמרתי לה, שהדת היא סודית, ואסור לספר על תפילות הפסח. חדריה נפגעה, ושוב לא היינו חברות טובות כל כך. במרוצת הזמן, נותק הקשר בינינו.

פסחים רבים עברו מאותו פסח ראשון שלי, וכעת אנו עורכים את סדר-הפסח בארץ היעודה. אבל לעתים קרובות אני רואה את הנילוס ואני נזכרת בחדריה שרצתה לתת לי רגעים נדירים של חן ושל חירות, שיש לילדים כאשר ממציאים הם עולם חדש ומציעים אותו זה לזה בחיך.

ז'קלין כהנוב, ממזרח שמש, 1978, עמ' 20-23

המסע החשוב ביותר בחיי

"האוניה עוגנת בנמל אלכסנדריה, ואיני יכולה לראות את העיר, כי הייתי בטלנית ואיחרתי בבקשת הוויזה. בתחילה התעצבתי מאוד, כי נאמר לי שהעיר יפה ומעניינת אך יש גם יתרון, שלא אבזז את כספי! עליך לדעת שהנסיעה היא יפה ונעימה. אני נהנית ממראה הים, ממזג-האוויר היפה. החדשות הפוליטיות המגיעות אלינו מאירופה מעוררות התרגשות רבה באוניה, כי לרוב הנוסעים יש קרובים בפולין. גם אני רוצה הייתי לראותך בקרוב בארץ. אני יודעת, אמא, שכעת אינך חושבת על כך, בכל-זאת דעתי היא שזה הפיתרון הטוב ביותר. אמש רקדנו, שרנו שירים עבריים, היה ערב נעים. עלי לכתוב קצת גם על הרגשותיי. אכן, שרויה אני עתה, כך אני חושבת, במסע החשוב ביותר של חיי. בטוחה אני כי צדקתי בהחלטתי. מדי שוחחי עם אנשים החוזרים לארץ, המכירים כבר את החיים בה, אני מתחזקת בדעתי שאהיה מרוצה שם. בקרוב אכתוב על כך יותר."

חנה סנש, אלכסנדריה, 18.9.1939, בלוג "לחפש בן אדם"

שם: ז'קלין כהנוב

שנות חיים: 1917-1979

שנת עליה: 1954

מקום: מצרים, צרפת וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: סופרת

פסח במצרים

השעה היתה חגיגת ונפלאה: זו הפעם הראשונה בחיי עמדו הורי לקחת אותי אתם ל'סדר' הפסח אצל הדוד דויד, וגדולה מזו, הייתי צריכה לשהות שם שלושה ימים שלמים עם דודני ז'אק ורוזה, בני גילי. סבם היה האח הבכור של סבי, ראש המשפחה – כלומר, משפחת אמי, שבאה למצרים מתוניסיה.

בכל שבת אחר-הצהרים היינו הולכים לביתו של הדוד דויד. המבוגרים ישבו מסביב לשולחן הערוך עוגיות ממולאות שקדים ותמרים, תאווה לחיך, שהיתה אופה הדודה מרימה, אשתו של הדוד דויד, ואנחנו, הילדים, היינו משחקים במסדרון הארוך, מתרוצצים אילך ואילך על גבי סקטים ועושים רעש גדול. מה נפלא להיות יחדיו שלושה ימים שלמים, ולעשות כטוב בעינינו!

אבל פסח היה גם ענין רציני, אף מסתורי. כל שנה היו הופכים את הבית, מחביאים כלים ומוציאים אחרים, ומכינים טונות של מצות מכל הסוגים. אותה שנה קנה לי

אבא 'הגדה', וכאשר הפכתי את הדפים והסתכלתי בתמונות, סיפר לי את סיפורנו. מה מוזר היה לחשוב שכולנו היינו במצרים לפני זמן רב, רב מאוד, בימים שניכנו הפירמידות, אותם שלוש המשולשים הוורודים שהייתי רואה מן המרפסת שלי, מעבר לנילוס. וכשהיננו משחקות ב'קלאס' על שפת הנהר – חדריה, מארי-תרז ואני – אולי במקום זה ממש, למטה מרציף האבן, מצאה בת פרעה את משה בתיתבו הקטנה, בין קני-הסוף של הנילוס.

גדולה היתה גאוותי שעמי הוא עם הבחירה. סוף-סוף, לא לכל אחד קרע אלוהים את הים לעבור בו בחרבה. למשל, לא חשבת שיעשה נס כזה לבריטים כאשר ייצאו הם ממצרים.

בעונת הפסח היו רחובות קאהיר חיים ומעניינים יותר מכל ימות השנה. הם היו מלאים ערבים, חמורים קטנים, גמלים שאינם פוסקים מגירתם, וצורות גדולים של ירק, שענתה זה נקצר, קשורים בתרמילים משני צדי דבשותיהם. הגם הערבים מצרים הם כאותם המצרים שהיו בימי פרעה? העודם אויבינו? אי-אפשר, – שלוא היה כך, לא היינו חוזרים למצרים. אבל אם עשינו שלום בינינו, מדוע עדיין היהודים חוגגים את הפסח ואומרים, כפי שסיפר לי אבי, 'השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין'. שאלתי את אבי, אבל תשובותיו לא היו ברורות כלל: כל אימת שהיו מדברים על דת, קשה היה מאד להבין.

על כל פנים, הייתי יהודיה, ואם מארי-תרז הקאתולית וחדריה-המוסלמית האמינו בדתותיהן, צריכה הייתי אני להאמין בדת. אך כלום חדריה היא אויבתי מפני שהיא מצריה? סיפורתי לה את המעט שידעתי על פרשת פסח, וכיצד נתייסרו אנחנו היהודים, תחת ידי פרעה, עד שקרע לנו אלוהים את ים-סוף להוציאנו מבת-העבדים. 'יא אללה', אמרה, 'איך אפשר? אני בטוחה שאבא שלי ואבא של אבא שלי, ואף אחד מאתנו לא היה עושה דברים כאלה לך או לאבא שלך או לאבא של אבא שלך. אני אוהבת אותך, את חברה שלי!'

'גם אני אוהבת אותך', אמרתי: 'אבל כל זה כתוב בספר שקוראים לו הגדה. אבא גם אומר, שפלשתין היא הארץ היעודה שלנו. אולי אינני בכלל מצריה כמון, אולי זה נגד הדת שלי. אני עוד אינני יודעת.'

חדריה פרצה בבכי והתנדנדה קדימה ואחורה, בשבתנו זו ליד זו על הדשא, רגלינו מקופלות תחתינו כישיבת בני המזרח. ניחמתי אותה: 'אולי יש איזה הסבר בתפילה של ליל-פסח. אני עוד אגיד לך. הביטי, אולי עכשיו, שאתם מוסלמים, אתם כבר לא אתם האנשים כמו בימי פרעה, ואתם גם לא כמו הנוצרים, שכל הזמן שולחים אותנו להישרף בגיהנום! חדריה עיינה בדברים, והעלתה פתרון של פיוס. 'אבא שלי עלה לרגל למכה וכאשר הוא מתפלל הוא פונה אל מכה, אבל בכל זאת מצרים היא ארצו. אז, כמובן, את תעלי לרגל לפלשתין, כיוון שנבי מוסה שלכם הוליך אתכם לשם. פלשתין היא מכה שלך, וככה זה בדת, אבל מצרים היא הארץ שלך, ואנחנו תמיד נהיה חברות טובות.'

דבריה של חדריה היו דברים של טעם, ובכל זאת, ניבא לי לבי שהעניינים אינם פשוטים כל כך. אנחנו נבחרנו והבטיחו לנו שנחזור לארץ היעודה. כלומר, אולי זה נגד דתי – 'חילול-הקודש' כמו שהיתה מארי-תרז אומרת – שאינני גם רוצה לחזור לשם להשתקע. אולי עליה לרגל איננה מספקת. גיליתי את ספקותי לחדריה, והיא אמרה: 'לוא יכולתי, הייתי נותנת לך את הארץ היעודה. אבל, את יודעת, הבריטים שם, כמו במצרים. הם לא ירשו לך ללכת לשם.'

כאשר היינו נפגשות בלוויית מארי-תרז, כשתי קושרות, היינו מתכוננות את המהפכה שלנו, חדריה ואני, ומשכתבות את ההיסטוריה בלשון הווה ובסיוס 'טוב'. משום-מה נהפך הכהן הרשע, שהכביד את לב פרעה נגד משה ועמו, לנכרי

קורבנות?

שם: רחל בלובשטיין

שנות חיים: 1890-1931
 שנת עליה: 1909
 מקום: רוסיה וארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: משוררת

משונים מאד נראו לי דברי מ"ב (משה בלינסון, העורכים) על העליה השנייה בצבעים כה טרגיים מתאר הוא את גורלם ההירואי של האנשים הללו עד כי הלב מתכווץ מרחמים: קורבנות חיורים שעלו לגרדום בשם המולדת. ואני לא כך ראייתם. לא כקורבנות, אלא כובשים, מעפילים, כאותם ההררים-אלפיניסטים, אשר תהום פעורה לרגליהם והם צועדים צעוד ועלה, ונושמים אויר פסגות, וחוזים בשחר הבוקע, ולמענם פורחים פרחי אדלויס.

אבל ביתר פרטות: 'לעזוב ארצות גדולות'... לא ארץ גדולה, כי אם אותה העיירה האחת, או אותה עיר-מחוז נדחת אחת (שהרי 90 אחוז מן האנשים שובקים חייהם במקום שראו בו את אור העולם), אותה עיר עלובה, שאוירה אפור מאבק ומשעמום-דורות, שבדבר אין לה ול'ארצות הגדולות בעלות תרבות עצומה', ואשר ספרות האומות מלאה ונדושה תאורים על כוחות צעירים המתלבטים בין חומותיה ויורדים לטמיון.

'לעזוב מנוחת הבעל-ביתיות' – מילים אלה מובנות מאד בפי יהודי בעל-הבית, הרואה במנוחה אחד הערכים החיוניים; אבל למה זה למ"ב לעמוד על נקודת ראות לא לו, למה הוא בא להציג את ערך המנוחה מול ערך הרעיון הציני, לאחר שבעיניו הרי המנוחה הבעל-ביתית מפלצת מחרידה היא, והנס מפניה – על נפשו ינוס?

לעזוב כל אלה מתוך אי-הבנה של 'גדולי העולם'... לא ידע מ"ב מה מעט דאגו חלוצי העליה השנייה לדעת 'גדולי העולם', אם משום קלות-ראש מבורכה של בני שמונה-עשר אביבים, ואם משום שה'פוליטיקה' (נעימת זלזול נלוותה למלה זו) היתה טפל לגבי עיקר.

'לעזוב את הארץ, אשר שרשים ממשיים בה, למען הארץ הרחוקה החיה רק בחלום'... האמנם נעלם ממ"ב, כי השורשים המקשרים את בני הנעורים אל אדמת החלום ממשיים הם מאד אם יש בכוחם להניע ולהפעיל?

'להתחיל כאן חיים חדשים לגמרי' – אך זו רעה חולה!... כאילו אין הלב הצעיר (אם הוא רק צעיר באמת) צמא לחידוש, וכאילו שינה על הגורן או באורה, לצלצול שרשרות הפרדות, לא תערב שבעים ושבעה משינה במיטה רכה, למי שצעיר באמת?

'בארץ אשר רוב תושביה זרים'... אבל, הרי גם כל הכרח של מגע בתושביה אלה לא היה, וממילא לא דיכאה 'אי-האפשרות לגשת גישה כלשהי', כמו שדיכא בארץ-המוצא חוסר שריון לרגשיות הלאומית החולנית.

'לחיות כאן שנים אחר שנים ללא שמחה וללא חג'... להשכים בבוקר לא להוראה, לא להנהלת חשבונות – מסגרת פעולה מסורתית לגבי עלם יהודי – כי אם לשדות, לגן, למגע המטרה, המחדש, המרומם באמא-אדמה, לזרוע ולטעת, להיות שותף להקדוש ברוך-הוא במעשה בראשית, לשבת שבת אחים עם מספר נערים ונערות המחוננים כמורך את המולדת הזקנה, ולהאמין ולחלום וליחל – הלזה יקרא חיי חולין? ומחולות על הגורן בלילות-ירח, ודהירה על סוס ערבי לוהט, וטיוילים באביב בהרי הגליל – האלה הם חיים ללא שמחה? והזיקה הנפלאה בחידושה אל בעלי החיים, הרגשת קרבת-דם אליהם, הרגשת משפחה קוסמית?

לא השגתי על הנחתו העיקרית של מ"ב. אכן רוח גבורה היתה זו, רוח של העליה השנייה, אלא בשעה שהוא רואה את גבורתם בויתור על שפע הטוב בגולה ובהכנעה מרצון למרי החיים במולדת השוממה, רואה אני אותה בהעזה להיות מאושרים, ובכוננות לשלם במחיר חייהם בעד האושר הזה במולדת השבה לתחיה.

תגובה למאמרו של משה בלינסון, תרפ"ט, מתוך פרויקט בן-יהודה

שער שני: המאבק על הארץ

מכתב אחרון

שם: שרה אהרונסון

שנות חיים: 1890-1917
 שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
 מקום: ארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: מראשי נ"ל"

בבקשה אחרי לכתנו לתת לזלדין המשפחה 105 פרנק, למשפחת שוורץ 150 פרנק, למנשה 120 פרנק. הפועלים של התחנה לפי שעה אין אנו יודעים מה אתם. אם יעזבו אותם חפשים והם יוכלו לעבוד הלאה את התחנה, אז יתפרנסו מהחיטה ויקבלו סכום קטן של כסף שלשים פרנק לחדש. בתחנה יש חטה ושעורה. אם תאסר הממשלה לעבוד עוד את התחנה ואת הפועלים ישלחו אז תואיל לתת לכל פועל 50 פרנק אָנס ושילכו לחפש עבודה. בדבר הפועלים תחכה עוד ימים אחדים לראות קודם מה נשמע איתנו. אתה הגד לגרד לכל יתן פרוטה בלי רשותך, אנחנו רוצים שהכסף ישאר לנו אולי נוכל לעבוד בכסף אולי נוכל לעזור בכסף, הם כפי הנראה לא השתמשו בכספנו ולא עשו כלום. לפי

ששמעתי רפורט מה שהמודיר מסר לקומנדן, ראיתי שמסר לו שלשת השמות האלה אפלבום, פיטלזון, מדורסקי מחדרה. נדמה לי שאלה הודו להם על עבודתנו, פשוט מסרו עלינו, אנחנו במצב רע מאוד, אני עוד יותר מכלם כי כל האשמה מוטלת עלי אני קיבלתי מכות רצח ואסרוני בחבלים. זכור אתה לספר את כל צרותינו לאלה שיבואו אחרינו. אני לא מאמינה שנחיה עוד אחרי שמסרו והגידו בודאי את כל האמת. הלא סוף סוף בקרוב תהיינה ידיעות מי ומי נצח ואת אחי תתראה תספר להם את ענויינו, ומסור להם ששרה בקשה שמכל טפת דם שלה ינקומו כיאות הן נקמה ביהודינו ובפרט בממשלה שאנו גרים. לא לרחם כמו שלא רחמו עלינו. האמן לי שאין לי כבר כח לסבול וטוב היה לי אתי להמית את עצמי מאשר עוד להענות על ידיהם המגועלים. אולי יוכל יצחק אחרי לכת הצבא מהמושבה, אחרי יום או יומיים, לחפש רגלי על ההרים את יוסף? ושנדע לכל הפחות מה אתו? הן שלחו לחפשו בכל קצו העולם. אל ימסר לעולם, יותר טוב שימית את עצמו. באו ואיני יכולה עוד לכתוב.

מקור אינו זמין

שם: גולדה מאיר

שנות חיים: 1898-1978
 שנת עליה: 1921
 מקום: אוקראינה וארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: ראש ממשלת ישראל

שליחות מיוחדת לארצות הברית

לא היינו מוכנים למלחמה. העובדה שזמן כה רב הצלחנו לבלום את הערבים המקומיים, לא היה פירושה שנוכל להתמודד עם צבאות סדירים. היינו זקוקים לנשק באופן דחוף - אם נמצא מישהו שמוכן למכור לנו; אבל לפני שנוכל לקנות משהו, היינו זקוקים לכסף - לא בסכומים שעזרו לנו בעבר ליער את הארץ או להביא פליטים - אלא מיליונים של דולרים. והיתה רק קבוצה אחת של אנשים בעולם כולו שממנה היה לנו איזה סיכוי שהוא לקבל את הדולרים האלה: יהודי אמריקה. פשוט לא היה שום מקום אחר ללכת אליו ולא היה איש מלבדם לפנות אליו.

אי אפשר היה להביא בחשבון, כמובן, שבן גוריון יעזוב בשעה זו את הארץ. תפקידו היה מרכזי בהחלט. אני חושבת שהוא עצמו חשב ששום איש מלבדו לא יוכל כלל לגייס כסף בסכומים שנדונו בשורת הפגישות הסודיות שקיימנו בתל אביב בדצמבר 1947 ובראשית ינואר 1948, ואני הסכמתי אתו בהחלט. אבל הוא היה מוכרח להישאר בארץ. ובכן מי יסע? באחת הפגישות הללו הבטתי סביבי וסקרתי את חברי שליח השולחן, שהיו כל כך עייפים ויגעיים, ובפעם הראשונה שאלתי את עצמי אם לא מן הראוי שאתנדב אני לשליחות אחרי הכל, כבר גייסתי קצת כספים בארצות הברית קודם לכן, ודיברתי אנגלית רהוטה. על שירותי בארץ ודאי אפשר יהיה לוותר לכמה שבועות, ואף על פי שלא הייתי רגילה להציע את עצמי, התעוררה בי ההרגשה שעלי להציע זאת לבן גוריון. בתחילה הוא לא היה מוכן לשמוע. הוא נוסע, כך אמר, והוא יקח אתו את אליעזר קפלן, גזבר הסוכנות היהודית.

'אבל שום איש אינו יכול להחליף אותך כאן', טענתו, 'זאילו אני אולי אוכל לעשות מה שאתה יכול לעשות בארצות הברית'. 'לא. את נחוצה לי כאן'. הוא התעקש.

'אם כן, נעמיד את זה להצבעה', אמרתי. הוא הביט בי רגע, ואחר כך הניע בראשו. הרוב היה בעד נסיעתי. 'אבל מיד', אמר בן גוריון. 'אל תנסי אפילו לחזור לירושלים'. ובכן, בו ביום טסתי לארצות הברית - בלי כל מטען, בשמלה שלבשתי בישיבה ומעליה מעיל חורף.

הופעתי הראשונה ב-1948 בפני יהדות אמריקה לא נקבעה מראש, לא הוכנה, ומובן שלא הכריזו עליה. אני גם לא הייתי ידועה כלל לאנשים שאליהם פניתי בדברי. הייתי בשיקאגו ב-21 בינואר (1948), באסיפה הכללית של מועצת ההסתדרויות וקרנות הסעד היהודיות, ארגונים בלתי ציוניים. לאמיתו של דבר, ארץ ישראל לא עמדה כלל על סדר היום. אבל זאת היתה אסיפה של אוספי כספים מקצועיים, של אנשים המנוסים והקשוחים ששלטו על המכונה היהודית לאיסוף כספים בארצות הברית, ואני ידעתי שאם אוכל למצוא מסילות ללבם הרי יהיה סיכוי מסוים להשיג את הכסף שהיה המפתח לכושר ההתגוננות שלנו.

לא הארכתי בדיבור, אבל אמרתי כל מה שהיה בלבי. תיארתי את המצב כמו שהיה ביום שעזבתי את ארץ ישראל, ואחר כך אמרתי: 'היישוב העברי בארץ ישראל ילחם עד הסוף ממש. אם יהיה לנו נשק להילחם בו, נילחם בו. אם לא, נילחם באבנים בידנו. אני רוצה שתאמינו לי כשאני אומרת שבאתי בשליחות המיוחדת הזאת לארצות הברית היום לא כדי להציל 700,000 יהודים. העם היהודי איבד בשנים האחרונות ששה מיליוני יהודים, ותהיה זו העזה מצדנו להטריד יהודים ברחבי העולם כולו מפני שעוד כמה מאות אלפי יהודים נמצאים בסכנה.

לא זה העניין. העניין הוא שאם 700,000 היהודים האלה בארץ ישראל יוכלו להישאר בחיים הרי העם היהודי כמו שהוא נשאר בחיים והעצמאות היהודית מובטחת. אם ייטבחו 700,000 אלה, הרי לדורי דורות הקיץ הקץ על החלום של עם יהודי ומולדת יהודית. יידי, אנו נמצאים במלחמה. בארץ ישראל אין אף יהודי אחד שאינו מאמין שבסופו של דבר נצא מנצחים. זאת הרוח של הארץ... אבל הרוח הגיבורה הזאת לבדה איננה יכולה לעמוד בפני רובים ומקלעים. רובים ומקלעים בלי רוח אינם שווים הרבה מאד, אבל רוח בלי נשק יכולה במשך הזמן להישר עם הגוף.

הבעיה שלנו היא זמן. השאלה היא מה נוכל להשיג מיד. וכשאני אומרת מיד, אינני רוצה לומר, בחודש הבא. אינני רוצה לומר, בעוד חודשיים. אני רוצה לומר, עכשיו.

באתי הנה כדי לנסות להעמיד את היהודים בארצות הברית על העובדה שבתוך זמן קצר מאד, שבוע שבועיים, מן ההכרח שיהיו לנו במזומנים בין עשרים וחמישה לשלושים מיליון דולר. במשך השבועיים או שלושת השבועות הקרובים נוכל להתבסס. בזה אנו משוכנעים. ממשלת מצרים יכולה להקציב תקציב לעזרת יריבנו. כך יכולה לעשות גם ממשלת סוריה. לנו אין ממשלות. אבל יש לנו מיליוני יהודים בגולה, ובדיוק כמו שאנו מאמינים בנוער שלנו בארץ ישראל כך אני מאמינה ביהודי ארצות הברית; אני מאמינה שהם יבינו את הסכנה שבמצבנו ויעשו את המוטל עליהם. אני יודעת שהדבר שאנו מבקשים איננו קל. אני עצמי השתתפתי לא פעם בהתרמות ובאיסוף כספים, ואני יודעת שלאסוף בבת אחת סכום כמו זה שאני מבקשת איננו דבר פשוט. אבל אני ראיית את האנשים שלנו בארץ. ראיתי אותם באים מן המשרדים למרפאות כאשר פנינו אל הציבור לתת מדמו בשביל בנק דם לטיפול בפצועים. ראיתי אותם עומדים בתור שעות על שעות ומחכים כדי שאפשר יהיה להוסיף קצת מן הדם שלהם לבנק הזה. בארץ ישראל נותנים דם נוסף לכסף.

אין אנו גזע טוב יותר; אין אנו מיטב היהודים שבעם היהודי. במקרה אנו שם ואתם כאן. אני בטוחה שאילו הייתם בארץ ישראל ואנו היינו בארצות הברית הייתם אתם עושים מה שאנו עושים שם, והייתם מבקשים אותנו כאן לעשות מה שיהיה עליכם לעשות. אני רוצה לסיים בשינוי גירסה על אחד הנאומים הגדולים ביותר שנשמעו במלחמת העולם השנייה - דבריו של צ'רצ'יל. אינני מגזימה כשאני אומרת שהיישוב בארץ ישראל יילחם בנגב ויילחם בגליל ויילחם בפרוורי ירושלים ממש עד הסוף.

אתם אינכם יכולים להחליט אם אנו צריכים להילחם או לא. אנו נילחם. היישוב העברי בארץ ישראל לא ירים דגל לבן בשביל המופתי. ההחלטה הזאת נתקבלה. איש לא יוכל לשנותה. אתם יכולים להחליט רק דבר אחד: אם נצא מנצחים מן הקרב הזה, או אם ינצח המופתי. על זה יכולים יהודי אמריקה להחליט. צריך לקבל את ההחלטה הזאת במהירות, בתוך שעות, בתוך ימים.

ואני מבקשת מכם - אל תאחרו יותר מדי. אל תצטערו מרה בעוד שלושה חודשים על מה שלא עשיתם היום. הזמן הוא עכשיו. הם הקשיבו והם בכו והם התחייבו על כספים בסכומים ששום קהילה לא נתנה כמוהם לפני כן מעולם. נשארתי בארצות הברית כל זמן שיכולתי להשלים בנפשי להיות מחוץ לבית - כששה שבועות - והיהודים בכל רחבי הארץ הקשיבו, בכו ונתנו כסף - וכשהיו צריכים, לקחו הלוואות מבנקים כדי לכסות את התחייבויותיהם.

עד שחזרתי לארץ בחודש מרס אספתי חמישים מיליון דולר, שנמסרו מיד לרכש הסודי של ה'הגנה' באירופה. אבל מעולם לא רימיתי את עצמי - אף לא כאשר בשווי אמר לי בן גוריון, 'אחד הימים, כשיכתבו את ההיסטוריה יאמרו שהיתה אשה יהודיה שהשיגה את הכסף שאיפשר את הקמת המדינה'. תמיד ידעתי שהדולרים האלה ניתנו לא לי אלא לישראל.

גולדה מאיר, חיי, עמ' 156-158

ביקשנו למלא תפקיד פעיל

שם: חוה אלון

שנות חיים: 1893-1974
שנת עליה: 1910
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: חלוצה

"כל ימי היותי בארגון 'השומר', הרגשתי את עצמי מקופחת. הרגשה זו לוותה את רוב החברות שלנו, נשי חברי השומר, וגם את הבחורות אשר עבדו איתנו. לא יכולנו להשלים עם כך שנמלא תפקיד פסיבי בלבד, כסטטיסטים אלה, לצד חברינו. אמנם לפעמים אי אפשר בלי סטטיסטים, אך אנו ביקשנו למלא תפקיד פעיל, כחברינו הגברים. יתרה מזו, לא ניתן לנו אפילו לדעת על רוב פעולותיהם של חברינו. שמירת סוד זו כלפינו ודאי שלא הייתה מוצדקת; והרי, למען האמת, יודעות היינו על הנעשה ב'השומר', אלא שכל מה שנודע לנו, כמו בגניבה נודע, והצער היה רב.

ועם זאת, כשאני מסתכלת אחורנית ונזכרת בתקופה זו שבתולדות 'השומר', סבורה אני ש'השומר' לא היה מתקיים בלעדינו. אמנם עלינו הוטלה רק 'העבודה השחורה', אך בלעדיה אי אפשר היה להתקיים. בעבודה המעשית של משק הבית של משפחת 'השומר' היינו אנו הפעילות והיזמה הייתה בידינו. עלינו הוטל לעודד את חברינו ברגעים הקשים, להעניק להם את הרגשת הבית ובה מצאנו, כמדומה לי, את הביטוי האמיתי לחברותנו ב'השומר'.

כתבי המחברת

שם: גאולה כהן

שנות חיים: 1925-
שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
מקום: ארץ ישראל
תפקיד מרכזי: חברת כנסת מטעם "הליכוד"

המלחמה על החלום

מאבי ירשתי את החלום, החלום לזכות לראות את הגאולה השלמה, חלום שהיה עטוף כולו בניגונים ארגוניים של ר' שלום שבזי, שהיו עולים על שולחן ביתנו מדי שבת בשבתו (...) בנערותי כששרתי בהתלהבות עם חברי בבית"ר את השיר ש"יבנה" על בית-המקדש, לא היה לי ספק שכשבת-המקדש יבנה יקרא אבי - צאצא למשפחת כהנים לשרת בקודש. אם מאבי ירשתי את החלום מאמי ירשתי את המלחמה על החלום. אין בחיי שעה שאיני זוכרת את הרגע ההוא, אפריל 1946, כשלמשמע גזר הדין קמה אימי על רגליה נעמדה דום ופתחה בשירת ההמנון הלאומי שלנו, 'התקווה'.

גאולה כהן, אין לי כח להיות עייפה, ראובן מס, ירושלים 2008, עמ' 17

אוהבת עמה

אי אפשר לפתוח בכתיבה על בית לחם, משכן הגבורה לבנות ישראל שהעלו קרבן את היקר מכל - שנות חייהן הצעירות - קודש על מזבח מלחמת התקומה, מבלי להקדיש כמה מלים לנערה המסמלת יותר מכל את רוחה הלוחמת של הצעירה העברית העשויה ללא חת. משכן וכהניו, ובאותו משכן גבורה ששמו 'בית הסוהר לנשים בית לחם', שימשה ככהנת גדולה אותה נערה מופלאה ושמה רחל חבשוש אוהבת עמי.

דומה כאילו לאותה נערה נתכוון המשורר הלאומי בכתיבתו: 'יהי חלקי עמכם, ענוי עולם, אלמי נפש, / רוקמי חיהם בסתר, צנועי הגות ועלילה, / חולמים נעלמים, ממעטי דברים ומרבי תפארת; / גנוזה חמדת רוחכם בתוככם כפנינה

שם: צילה עמידור

שנות חיים: 1916-2017
שנת עליה: 1921
מקום: פולין וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: לוחמת באצ"ל

בקרקע ימים, / וסגולותיכם כגרגרי יער, / בחביון צללים תפרינה / לבבכם - היכל הקודש, / ושפתיכם - שערי הסגורים, / שועים - ולא הוגד לכם, נגידי רוח - ובל ידעתם...

רבות נכתב על נערות מישראל שחרפו נפשו למען מלחמת עמך, אולם רוח התזזית המשתדלת להעלים ולמחות את הפרקים היפים ביותר בדברי ימי המלחמה לשחרור ישראל, העלימה בין היתר גם פרשה נפלאה זו.

הימים - ימי 1939 עקובי הדמים והחרפה. דם ישראלים הפקר, כשהמרצחים הערביים זרעים מות ושכול בבית ישראל כל יום הביא עמו קציר דמים חדש, בערים בדרכים ובישובים, מול נחשול הדמים הערבי, הוצבה חומת טמטום ישראלית רשמית - הבלגה. היום בימי מדינה עברית וצבע עברי נראים הדברים כמגוחכים כאילו נלקחו מתוך דברי הימים לק"ק חלם - אך אז היתה זו מציאות מרה. מי יאמין היום כי היו ימים כאשר הנשק המגן, המושיע והפודה נחשב בעיני אותם אנשים המתפארים היום במכירת נשק עברי טהור לגרמניה ארץ המרצחים - לנשק 'טמא'; כי אמונים בספורט המגן, תוארו והושמצו

על ידם כ'מיליטריזם' טמא ו'שוביניזם'; וכי כל תגובת נקם נגד האויב על מנת להרתיעו - נחשבה לפשע לאומי הגובל בבגידה, פשע שאין לו כל כפרה. כאשר הצו הלאומי העליון תובע 'להוכיח לעולם התרבותי והגאור את מוסריותנו העליונה ואת עליונותנו התרבותית על פני המרצחים הערביים'.

המרצחים הערביים לעגו ל'הבלגה' זו וששו עליה באשר היא איפשרה להם להמשיך ללא כל פחד בטבת. חוצפתם הלכה וגברה עד שהחלו להתנכל ליהודים גם במרכזים יהודיים עירוניים. מדי יום ביומו, הפכו רחובות ערי הארץ לגיא חזיון ללויות בנוסח הגיטו, בנוסח ימי הפוגרומים בעיירת ישראל באוקראינה, כשנאמי ה'מוסדות הלאומיים' משמיעים את הנאומים השגרתיים בנוסח 'לא נלך בדרכיהם'. 'על כל עץ הנעקר, נטע עשרה!', 'שקמים גודעו - וארזים נחליף' וכדומה. הערבים לעגו לעמדה זו שנטעה בהם את הרגשת הבטחון כי יוכלו להמשיך במעשי ההרג ללא כל הפרעה, כשהם מכנים את היהודים מחדש בכינוי 'איבן אלמות' - 'בני המות'. בכנוי זה כנו את ראשוני המתיישבים היהודים בפתח תקוה, עד שקמו אברהם שפירא וחבריו, ובמעללי גבורותיהם לימדו את הערבים כי לא 'בני מות' לפניהם אלא בני עמם של המכבים היודעים להחזיר מנה אחת אפיים למרצחים. עתה, הוסב גלגל ההסטוריה אחורנית לחמשים שנה. בימים אלה החליט הארגון הצבאי הלאומי בראשות מפקדו דוד רזיאל לשים קץ לחרפת הבלגה ולטבח יהודים במולדת. על אפם ועל חמתם של ה'מנהיגים', שבר הארגון את הבלגה. באותו 'יום ששי השחור' לערבים, יצאו חיילי הארגון הצבאי הלאומי בירושלים והכו באויב הערבי מכה רבה שהדהימה את כל הישוב הערבי בארץ.

בשוק הערבי בחיפה מרכז המרצחים, הוטמנה פצצה רבת עוצמה שהפילה עשרות חללים ערבים ופצעה רבים מהם. בבת אחת, כבמטה קדם, נשתנה מצבו הבטחוני של הישוב העברי מן הקצה אל הקצה. אימה ופחד נפלו על הערבים שתשומת לבם הועברה עתה מתכנון התנקשויות ביהודים לדאגה לבטחונם הם. כבודו של הישוב העברי עלה גם בזירה הבין-לאומית. הגורמים המדיניים הבין-לאומיים שראו בישוב העברי מעין מטרד הגורם צרות, גוף חלש ומלאכותי שאין בכחו להגן על עצמו והוא זקוק לעזרה מן החוץ, כלומר - שחיילים זרים ישפכו דמם כדי להגן על חייו (דבר שאף אחד לא היה מוכן לעשותו) - שינו את דעתם.

במלחמה זו על נפש הישוב ועל כבודו, ניצב הארגון הצבאי הלאומי בשלוש חזיתות בבת אחת: א) החזית הפנימית הקשה מכל; קיתוני שופכין, קללות וחרמות נשפכו אז על ה'טרוריסטים' 'פורקי העול' הפוגעים ב'מוסר הישראלי הטהור'. זעם מר זה ושנאת אחים זו, עמדו בנגוד משווע לרוח ה'הבלגה' כלי המרצחים, והעידו על מידת הטמטום האיום שהשתלט אז על ראשי הישוב. בטרם יצא הלוחם העברי לקרב נגד מרצחי אחיו ואחיותיו, ניטל היה עליו להתגבר ולהערים על המחסומים שהוטלו בדרכו על ידי אחיו. ב) החזית הבריטית. ג) החזית הערבית. רק רוח הגבורה

שהחזיקה מעמד, ואף עודדה וניחמה את הוריה, חזרה כל הזמן והבטיחה להורים השבורים כי יהיה טוב; 'אל דאגה, איני סובלת ואיני חסרה דבר, דאגתי היא רק לכם שתתגברו ותתאוששו!', כך עבר הבקור הראשון.

תנאי המאסר של רחל היו קשים, כי נידונה למאסר ללא יחס מיוחד, כלומר: אוכל רגיל של בית סוהר, בגדי אסירה, ללא מטה, בקורים רק אחת לחודשיים, חובת עבודה, וחוסר כל אפשרות ללמודים. על אף זאת הצליחה רחל ללמוד ולהשתלם בצרפתית, ערבית ואנגלית. היא עסקה גם בעבודות יד, סריגה, ריקמה וכדומה, וכל זאת תוך ישיבה על המזרון שעל הרצפה כשארגז קטן שחור מהווה את ה'ארון' בו החזיקה את חפציה. כל המאמצים שנעשו כדי שרחל תקבל לפחות 'יחס מיוחד' עלו בתוהו, לא רק בגלל קשיחות לבם של השלטונות, אלא גם בגלל התנכרות מוסדות הישוב. פעם נעשה ניסיון ע"י הגברות ד"ר דנציגר, גנסייה הרצוג ז"ל, פלוטקין, רקנאטי ונביזסקי לעורר תנועה צבורית למען הטבת תנאי המאסר של רחל. הן פנו לאישים וארגוני נשים לחתום על פטיציה, אולם אותם האישים שחתמו על פטיציה למעט הטבת תנאי מאסרם של הקומוניסטים, סרבו לחתום על הפטיציה להטבת תנאי מאסרם של רחל.

ארגוני נשים צדקניות כגון, 'ארגון אמהות עובדות' וויצ"ו, סרבו אף הם לחתום על פטיציה אולם חברות 'ברית נשים לאומיות' (היום: ברית נשים חרות), שבראשן עמדה אז העסקנית הידועה גב' ד"ר גלעד, אסירה פוליטית לשעבר, (היא הספיקה להאסר עוד ב-1936) - לא אמרו נואש. גב' רקנאטי התקשרה עם ד"ר אופטלקה ז"ל, על מנת שימצא קשר אל הרופא הממשלתי האנגלי כדי שהלה יתן חות דעת רפואית על מצב בריאותה של רחל הדורש תנאים מיוחדים - אך שוב ללא הצלחה. רחל היתה אז בריאה וקשה היה להניעו לעשות זאת. גב' הרצוג ז"ל התדפקה על כל דלת, היא דאגה לרחל כל השנים ואף התעניינה בגורלה גם לאחר ששוחררה. היו פניות גם לרבנים הראשיים. ד"ר דנציגר הצליחה לעניין בגורלה של רחל את פרופ' מגנס ז"ל, לאחר שבתה נשאה לבנו של מגנס, וגם נסעה לבקור אצל רחל עם הזוג הצעיר. הקרח התחיל סוף סוף לזוז - אבל טרם נשבר. כאשר שוחררתי לראשונה נדרתי נדר לא לשקוט ולא לנוח עד אם תקבל רחל 'יחס מיוחד', ובעזרת אותן החברות וראשי הצה"ר סייעתי לטפול. לפעולה נרתם גם צבי קוליץ, וכך הגדלנו את חוג הפעילים עד שבסופו של דבר קבלה רחל יחס מיוחד, אמנם לא שלם אלא חלקי; ניתנה לה מיטה, שעות העבודה קוצצו, וניתנו...

צילה עמידורו, במעצר בבית-לחם, תל-אביב, מכון ז'בוטינסקי, עמ' 58-51

המשך **אוהבת עמה**

והעוז שפעמה בלבות הלוחמים מסוגלת היתה להתגבר על מעצורים אלה. בירושלים נפל באותם ימים בידי האויב חייל הארגון הצבאי הלאומי יעקב רז הי"ד בשעת ניסיון להניח פצצה בשוק ערבי. הוא נתפס על ידי הערבים שפצעוהו קשות ונמסר לידי הבולשת הבריטית שהעבירה אותו לבית החולים כשגופו עשוי ככברה מדקירות פגיוני הערבים. בשכנו בבית החולים מתפתל ביסוריו, חשש כי שוביו יענוהו כדי להוציא מפיו את סודות האצ"ל ועל כן החליט למנוע בעדם להפיק את זממם. באומץ לב ללא דוגמא קרע את התחבושות הרבות מפצעיו, ושותת דם השיב את נפשו הטהורה והאמיצה לבראו".

במעצר בבית לחם

"אחת האלמוניות ממחנה לוחמים זה שנטלו חלק בשבירת ההבלגה היתה רחל. רחל חבשוש אוהבת עמי נאסרה ב-1939 בניסיונה להניח פצצת זמן ליד בית הסוהר בירושלים, בשעת ביקור משפחות הרוצחים הערביים אצל בני משפחותיהם המרצחים, שידיהם נגואלו בדמי יהודים. רחל היתה אז בת 17 וה'ארגון' סרב לשלוח אותה לפעולה מסוכנת זו, אך היא עמדה בתוקף על דעתה - ונצחה. לבושה כערביה, נשאה סל ירקות ובו פצצת זמן עזת נפץ. מאחר שהסל היה כבר מאד, פנתה בקור רוח לערבי צעיר שיעזור לה לשאת את הסל. כובד הסל עורר את חשדו - והפצצה נתגלתה. הערבים היו הורגים אותה במקום, אלמלא השוטר שנזדמן למקום והצילה מידי ההמון, אך בינתיים הספיקה לספוג מהלומות כבדות. כאשר הובאה רחל לסי.אי.די. אי אפשר היה להציל מפיה אף לא מלה או רמז. כל השאלות נשארו ללא מענה ומוכנה היתה לכל עינויים קשים. רחל ספרה אחר כך כי היא לא עונתה, אבל... לא ניתן לה לשבת וכל הזמן היה עליה לעמוד כשידיה מורמות. אוכל לא ניתן לה, ומה שחשבו יותר - גם לישון לא ניתן לה. רחל ברוב ענותה סבורה כי כל אלה אינם נחשבים לעינויים. אולם היו אלה עינויים די גדולים בהתחשב בעובדה שהיא היתה גם פצועה ממהלומות ההמון.

בית הסוהר לנשים היה קיים כבר אז בבית לחם, אך יהודיות לא ישבו בו בגלל הפרעות הערביות. באותו זמן ישבו 4 בנות מהארגון בבית הסוהר בירושלים: רחל ברושי, רחל הניגמן, אסתר כהן וטובה רייכמן. הן ידעו שרחל נאסרה, אבל היא לא הובאה אליהן. חדרן לא היה די בטוח בעיני הסי.אי.די. להחזרת האסירה המסוכנת. והנה הרגישו הבנות האסירות שמתקנים בבית הסוהר חדר מיוחד, ומחזקים בו את החלונות והסורגים. מפה לאוזן נודע להן שכל הסדורים נעשים עבור רחל. ואמנם מיד אחרי המשפט בו נידונה רחל למאסר עולם - בשל גילה הצעיר והיותה אשה ניצלה מפס"ד מות - היא הוכנסה לחדר זה (אגב היה זה פס"ד ראשון של מאסר עולם ליהודיה).

בית הסוהר היה בבית החולים ליולדות לשעבר של גב' וילנצ'יק, מאחורי בית הספר האיטלקי, בלבה של ירושלים. לעצורות לא היה כל קשר עמה, רחל יוצאת היתה לטייל לחצר בלית המנהלת ושותרת, עד שעלה בידי רחל ברושי להתקשר אתה בבית השמוש, ומאז נמשך הקשר עד שהן הועברו לבית הסוהר בבית לחם. גם שם הפרידו, למעשה, בנייהן אך שם אפשר היה בכל זאת ליצור קשר בשעות התפילה בצבור ובחגים. רשות תפילה בצבור הושגה לאחר מו"מ ממושך עם המנהלת, מיס גרהם. גם אוכל אפשר היה אז לספק לה, כי ארבע הבנות מקבלות היו אוכל מבחוץ. בתוקף זכותן כעצורות, כך שמאותו רגע וכמעט במשך כל זמן ישיבתה נמצאה רחל בחברת עצורות, וכמובן שזה הקל עליה בהרבה את המאסר.

מהרגע בו נאסרה ועד לשחרורה, הלהתכה רחל כנסיכה בבית הסוהר. כולם כבדוה והעריצוה. גם הנהלת בית הסוהר התיחסה לרחל בכבוד, לנוכח הגבורה והאומץ הבלתי רגילים בהם קבלה רחל את מאסרה, את משפטה ופסק דינה. רחל היתה, כאמור ילדה בת 17, ובת יחידה להוריה, בין שלשת אחיה. נקל להבין ללבם של ההורים שבתם יחידתם עמדה בצל המות ונידונה למאסר עולם. אביה היה כה שבוע ורצוף עד שלא היה בכחו לגשת עד מקום הבקור - 'זיירה' בערבית - ורק ישב וגנח ובכה. אמה נגשה בכתה ומחתה דמעותיה. רק רחל היתה זו,

הלחימה בעיר העתיקה בירושלים

שם: עדינה שרין

שנות חיים: 1920-2011

שנת עלייה: מולדה בארץ ישראל

מקום: ארץ ישראל

תפקיד מרכזי: מחנכת

הרובע היהודי בעיר העתיקה, שהצטמצם קצת מאז ימי המהומות הראשונים, עקב הקרבות עם הערבים, היה מוקף שטח הפקר קטן: משני צדדים הבדילו בינו משכנות הערבים, מצד שלישי בתי ארמנים והר ציון, וכפר השילוח מן הצד הרביעי. היתה זו מין מלכודת קטנה ומסוגרת בשטח של 200x200 מ'. על פני שטח ההפקר היו מפוזרות עמדות של הצבא הבריטי, שמפעם לפעם ירה לעבר עמדותינו ולתוך הרחובות.

ב-13 במאי, ב-5.45 בערב, יצאו לפתע כל החיילים האנגלים את העיר העתיקה. כוחותינו, שהיו מוכנים לכך בימים האחרונים, החלו מתקדמים לעבר העמדות שנעזבו ע"י הצבא, ובמשך מספר שעות הצליחו לחדור לכל העמדות. התנגדות הערבים הנמצאים בעברם השני של שטחי ההפקר היתה קטנה ביותר, וכן לא נמצא כל מוקש בעמדות שנעזבו (חששנו שהאנגלים מיקשו את העמדות לפני שנעזבו). הניצחון היה, איפוא, שלם באותו ערב, ומצב הרוחות היה יכול להיות מרומם, לולא השמיע לנו הרדיו את בשורות איוב הראשונות מכפר עציון.

אך גם נצחוננו היה זמני בלבד: לא היו בעיר העתיקה חיילים במידה מספקת, בכדי להחזיק בכל העמדות החדשות שנתפשו ולהמשיך בכיבוש. כמו כן היתה עמדה אחת בתוך כנסיה ארמנית – והנוצרים מחו על כך: עמדה זו נעזבה מתוך הבטחה שלא תינתן דריסת רגל לערבים לתוכה. אך גורלה של הבטחה זו היה כגורל כל ההבטחות שניתנו לנו, ועמדה זו גרמה לנו צרות רבות, ביחוד בימים הראשונים. מתוכה התקיפו אותנו קשות, ופעם אחת (ב-16 במאי), התפרצו ממנה הערבים לתוך השטח היהודי, ושרפו בתים. באותו זמן היו פלישות ולחץ מכל העברים והעמדות התחילו להתמוטט. היו מן המפקדים שנבהלו והחלו לחשוב על כניעה, אך מן העיר הזהירו, כי כניעה פירושה אבדון, וכי כולנו עלולים להישחט. ואכן, אז טרם הגיעו צבאות הלגיון לעיר העתיקה, ולו נכנענו לערבים המקומיים – ספק גדול אם מישהו מאיתנו היה זוכה להישאר בחיים. מן העיר הבטיחו לנו תגבורת, ובכוח הבטחה זו הצליח המפקד להשפיע על הבחורים, שיחזיקו מעמד ויהדפו את הערבים. הבחורים תפשו עמדות לרוחב הרחוב והדפו את הערבים.

על כל העמדות הומטרה אש חזקה, ואילו לנו ניתנו מפעם לפעם פקודות שלא לענות באש, אלא במקרה של ניסיון התפרצות, כיון שבעיר מתנהל משא ומתן על שביתת נשק. בלילה הראשון, כלומר, ב-13 במאי, ב-11 שעות בערב, שמענו שתגיע משלחת מן העיר וחיינו לה. היה זה מאורע גדול ביותר בימים ההם: משלחת באה מחוץ לחומות. אמרו לנו כי יהיו אלה אנשי הסוכנות. לבסוף באו שני פקידים של הקונסוליה הצרפתית (אחד מהם יהודי) בשם הצלב האדום כדי לנהל משא ומתן להפסקת אש. הם שוחחו עם אנשי המטה שלנו ואח"כ עברו אל הערבים. אך, כידוע, שום דבר לא יצא מזה. כל אותן השיחות על שביתת הנשק, שהתנהלו אח"כ גם בעיר, רק הזיקו לנו, כיון שבגללן ניתנו לנו פקודות שלא לענות באש בשעה שהיה צורך בכך. בליל שבת (14.5.48), למשל, ירו הערבים כל הזמן ואנו שתקנו. הייתי אז באחת העמדות הקיצוניות, ורעם הפגיעות של הכדורים על הקיר החיצוני היה כה חזק, שלא יכולנו כמעט לשמוע איש את רעהו. לא פחדנו, אך הרעש כשלעצמו הרגיז את העצבים. התפללנו לשקט מעט, מנוחה כל שהיא לאוזניים. אח"כ החלו להמטיר עלינו פגזים ורימונים, וכן ניסו להתקרב ולפוצץ את העמדות. זה היה ב-16.5. עמדנו ליד החלונות שהספקנו לבצרם באופן חלקי ביותר, כשבידינו רובה או סטן, והשגחנו בשבע עיניים לבל יתקרבו הערבים. ידענו, שכמות התחמושת שבידינו מצומצמת מאוד ונשמרנו לא לבזבז כדורים לשווא. הפקודה היתה: לירות רק כאשר רואים ערבים מתקרבים. והערבים ניסו להתקרב מפעם לפעם. הם התקרבו בצעקות וקריאות, ניסו גם לפתוח בשיחה: שאלו אותנו אם אנו רוצים לקנות לחם או עגבניות, וקיוו, כנראה, שנצא אליהם. הם הונסו ע"י כמה צרורות של סטן ורימונים אחדים. אח"כ נקטו דרכים אחרות: עלו על גגות הבתים הסמוכים, משם הטילו פחים עם חומר נפץ. ראינו את הפחים בנפילתם, אך אסור היה לעזוב את העמדה. התכופפנו, נשמע קול התפוצצות, הטיח מן הקירות ומהתקרה נפל עלינו. התכסינו בעשן, אך לאשרנו לא אירעו אסונות. הייתי אז בעמדה שנמצאה בתוך הרובע הארמני, והערבים עמדו על גגות בתי הארמנים, למרות הבטחת הארמנים לנו, כי לא ירשו לערבים להיכנס לבתיהם.

לפעמים הצליח מישהו מאיתנו, העומדים ליד החלונות, לפגוע ביד המושטת להשלכת הפת, וע"י כך מנע את ההתפוצצות. אנו התגוננו בעזרת רימונים, אלא שגם לערבים לא חסרו רימונים. פעמים אחדות הוכרחנו לסגת מעט. תחילה עזבנו עמדה קיצונית אחת, אח"כ ירדנו מן הקומה העליונה לקומה תחתונה, הצטמצמנו, אך השתדלנו להחזיק מעמד, כל קבוצה בעמדה שלה. היינו בודדים למדי. בעמדה שהייתי בה היה האחראי בחור צעיר מאוד, בלתי מאומן כראוי ונוסף על כך היה כבר עייף עד מוות. מצבנו היה קשה. פעמים אחדות שלח קשרים (נערים ונערות בני 14-15 שאף הם היו מפוזרים בעמדות והכירו יפה את כל המבואות) לקרוא לעזרה, אך לא תמיד זכינו לכך שעזרה תגיע אלינו, ומכיוון שגם המפקדים וכן אנשי הרובה לא יכלו להיענות בבת אחת לקריאות העזרה הרבות שהגיעו מעברים שונים. היינו מוקפים ים של אויבים, והם השכילו להתקיפו מכל הצדדים בבת אחת. מפעם לפעם הגיע מפקד הקטע או סגנו, עודד אותנו במקצת, נתן הוראות והסתלק לעמדה אחרת. פעם אחת זכינו לביקורו של ה'לואיס' בעמדה שלנו; פעם שניה לביקורו של ה'ברן' (שני אלה היו המקלעים היחידים בעיר העתיקה; הם היו מופקדים בידי מומחים, שרצו איתם ממקום למקום ועזרו להדוף התפרצויות אויב). כשהופיע בעל ה'לואיס' בפעם הראשונה קפץ עליו האחראי שלנו לנשק לו. הוא הרגיש את עצמו בודד מאוד ועלוב עם הנשק המועט שהיה תחת ידו (שני רובים, מספר סטנים ורימונים), ועם מספר האנשים הקטן שרובם היו עייפים מאוד ועמדו זה היום השלישי במערכה ללא מנוחה כלשהי. היחידות שכוחן לא עזב עדיין היו שתי בחורות – גננת אחת, שגרה בחדר אחד איתי, ואני. אנו נכנסנו למערכה באיחור מה, וכך היינו עוד רעננים באופן יחסי. ואמנם עשינו כמיטב יכולתנו: החלפנו את הבחורים בשמירה, דאגנו לסיחור האוכל, הלילה והשמירה, וניהלנו את כל העניינים הסידוריים שלא דרשו מומחיות צבאית. מפקד הקטע היה מוכן למסור לנו אפילו תפקידים צבאיים אחרים, אלא שלזאת התנגדנו בתוקף.

בשעות אחה"צ הופיע יעקב, החבלן שלנו, וניסה לחסום בפני הערבים את הדרך להתקרב אלינו ע"י פיצוץ בית אחד שהבדיל בינינו. בשטח ריק יכולים היינו לגלותם ולירות בהם כשינסו להתקרב. הערבים פוצצו בתים בסביבה, אך למרות הכול הלך המצב והחמיר; הפגזים עשו שמות בסביבה ולערבים היו דרכי מעבר שונים דרך מנהרות, מרתפים וכד'. גם ההריסות שעשו הפגזים פתחו דרך: וכך קרה הדבר שלאחר לילה שעבר בשקט, וחצי יום (17.5), שהצטיין בהרעשת מרגמות בלתי פוסקת, התקרבו הערבים לתוך השכונה מאחורינו (כלומר, נכנסו לרח' חב"ד מכיוון החומה) וברגע האחרון גילינו כי עומדים להתקיף אותנו. נאלצים היינו לוותר על כל התוכניות של נסיגה איטית בשעת הצורך. ההוראה הקודמת היתה לסגת 'חדר אחר חדר', ותוך כדי כך לנסות להדוף את הערבים חזרה. עתה בא סגנו של מפקד הקטע עצמו ואמר לנו לסגת מיד במהירות, לפני שסיפיקו להקיף אותנו. נסוגנו במהירות משטח גדול מאוד, ותוך כדי נסיגה אספנו גם את אחרוני התושבים שנשארו בבתיהם, בהם: נשים וילדים, עיזור אחד וזקן. את כולם צריכים היינו להעביר דרך סולמות, מבואות צרים, ובמקום אחד אפילו להקפיצם מגובה של 3-4 מ', כשהבחורים עמדו למטה ותפשו אותם. אז החל הקרב לאורך הרחובות: בתחילה ברח' חב"ד (שהוא רחוב קיצוני); אח"כ נהדפנו והקרב התפתח ברחוב היהודים (במרכז השכונה). בקצה הרחוב הוצב ברוך ערבי שירה לאורך הרחוב; בחורינו התבצרו מאחורי קיר אבנים שהוקם בחופזה יום אחד לפני כן, וענו לו, לברן בסטנים ורימונים. היו אפילו רגעים – בתחילה, לפני שהיה תיאום פעולה בין כוחותינו שנסוגו מעברים שונים – בהם הרגשנו כי אנשים שלנו עומדים במרכז הרחוב וזורים לעומתנו בחשבם אותנו לערבים. התחלנו לקרוא אל המפקד ולצעוק אליו: 'מוטקה, אנחנו יהודים!', 'מוטקה, אנחנו יהודים!' צעקנו ביחידות וגם במקלה, אך רעם היריות השתיק את הקולות, ונדמה היה לנו שאין שומעים אותנו. בין כה וכה, והקרב עבר לרח' היהודים, ואז כבר היו כוחותינו מאוחדים. את התושבים העברנו לבית כנסת (האיסטמבולי). הם ישבו שם כולם צפופים ורועדים מפתח וקוראים תהילים. אימהות התרצצו בבהלה לאסוף את ילדיהן שהתפזרו בזמן הנסיגה, ובעלי הפה שבהם דרשו בתוקף: 'כניעה!'

'הניפו דגל לבן' – קראו – 'ונציל את נשמותינו, אנו חיינו תמיד בשלום עם הערבים ואף עתה, אם ניכנע, נוכל לחיות עימם בשלום'. המפקדה בעיר העתיקה היתה חסרת אונים כמעט. מן העיר הודיעו באמצעות האלחוט, שעלינו להחזיק מעמד בכל מחיר, וכי עזרה לא תאחר לבוא. הודיעו אפילו שהיא עלולה להופיע בכל רגע, עוד בהיותנו בעמדה היו מופיעים מדי פעם בפעם הקשרים ומבשרים כי מן העיר הודיעו: 'מיד תגיע תגבורת', 'בעוד כמה

OPEN THE DOOR

שם: טובה סבוראי

שנות חיים: 1916-2013

שנת עליה: 1943

מקום: ארץ ישראל

תפקיד מרכזי: לחמת בלח"י

עתה לקחנו כולנו את נעלינו ואת קבקי העץ שלנו והתחלנו לדפוק בהם על הדלתות דפיקות עזות ומחרישות אוזניים. חולות הרוח, שהיו משוכנות באגף נפרד בקומה התחתונה, מיהרו להצטרף לתזמורת. (למחרת סיפרו לנו השוטרות שקולות הקבקים שלנו הגיעו עד לבתיה של בית-לחם).

לפתע שמענו קריאה מפי הבנות שבחדר הסמוך, שיכלו לצפות דרך אחד החלונות אל השער ואל הכביש הסמוך אליו: 'בנות! ניידת של שוטרים אנגליים מתקרבת לשער... הם נכנסו פנימה! בנות!'

והנה שמענו צעדים כבדים של אנשים הנעולים בנעליים מסומרות הולמים במדרגות, וקולות של גברים צעירים ממלאים את הפרוזדור. אין ספק מי בא: השוטרים...

הצעדים הכבדים קרבו והלכו. נראה כי התקרבו לדלת. קולה של המנהלת נשמע מבחוץ: 'Open the door'

אין תגובה.

מעבר לדלת נשמעות קריאות זעם באנגלית ובערבית. הדחיפות מתחזקות. האם תחזיק הדלת מעמד?

לאט לאט הלחץ פעל. בעינינו הכלות ראינו כיצד הדלתות זעות פנימה. אך הבנות לא נכנעו והמשיכו לדחוף בחזרה. אלא שבסופו של דבר גברו עלינו השוטרים והשוטרות ופרצו כמו פצצה אל תוך החדר. פרצה שם מהומת אלוהים. השוטרים התחילו למשוך את רהיטינו החוצה... לבסוף הצליחו השוטרים לרוקן כמעט את כל מה שהיה בחדר, כולל מיטות הברזל שלנו. עתה הגיע תורנו להיגרר החוצה...

משה טובה סבוראי, מאצ"ל ללח"י, עמ' 378

מסע הבריגדה היהודית על פני אירופה

שם: שושנה שירא

שנות חיים: 1917-2003

שנת עליה: 1925

מקום: אוקראינה וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: סופרת ועיתונאית

דרך איטליה, צרפת למקום החנייה בבלגיה: 'די יודן קומן' – הסיסמא שהטילה פחד על פני הגזע העליון – מגן דוד צהוב מפיל חתיתו על גרמניה – קבלת פנים נלהבת ע"י הצרפתים והבלגים – פגישות מזעזעות עם פליטים – שער-ניצחון לבריגדה הוקם בבריסל.

כידוע יצאה הבריגדה מאיטליה לתפקידי חיל כיבוש באזור הכיבוש הבריטי. חלק מהבריגדה חונה בצפון גרמניה, בליבק וחלק עבר לבלגיה. מחיילינו בבלגיה כבר נתקבלו המכתבים הראשונים ובהם תיאורים נפלאים על מסע הבריגדה על תחמושתה, דגלה ומגן הדוד הצהוב, על פני אירופה. להלן ניתן תיאור כזה, כפי שנמסר במכתב אחד מחיילי הבריגדה שעבר לבלגיה.

"שיירה ארוכה של מכוניות צבאיות יצאה בסוף יולי מכפרים איטלקיים אשר למרגלות הרי האלפים. היתה זו שיירה אדירה. מכוניות שהסתדרו בשורה ארוכה נעו בזו אחר זו, ובראש כל גוש מכוניות התנוסס דגל עברי גדול. עוברי-אורח שהתעכבו בצדי דרכים לחזות במראה, לא השתוממו על צבעי כחול-ולבן שעל המכוניות אלא את תשומת-לבם משך מגן דוד צהוב גדול המצויר על כל מכונית.

הלחימה בעיר העתיקה בירושלים המשך

שעות תופיע תגבורת, 'בלילה הזה תגיע התגבורת ללא כל ספק'. בתחילה האמנו בכך בכל לבנו והתעודדנו. אחר כך החלו קטני אמונה שבנו לפקפק בכך, וטענו שהמפקדים בעיר, או אולי מפקדי העיר העתיקה, 'מרמים אותנו'.

אך בעיית התושבים היתה חמורה ביותר: האחריות לחייהם שנפלה על שכמנו העיקה מאוד: אם אנו קיבלנו פקודה להילחם עד הסוף, הרי לא יוכלו באותה שעה להפקיר את חייהם. והמצב בחזית רחוב היהודים הלך ורע מרגע לרגע. היו, אמנם, רגעים שבהם נהדפו הערבים עד לרחוב חב"ד, אלא שמיד קיבלו, כנראה, תגבורת וחזרו לרחוב היהודים, ואף ניסו להתקדם הלאה, לכיוון רח' בית אל. והתושבים לחצו וטענו, בלי הרף: 'כניעה, דגל לבן! כניעה, דגל לבן'. לבסוף הגיעה הוראה מן העיר להעביר את כל התושבים לבית החולים 'משגב לדרך' ולהניף על הבנין דגל של הצלב האדום. עמדתי אז בפתח בית הכנסת והוראה זו נראתה בעיניי בלתי הגיונית: להכניס אספסוף כזה לחצר בית חולים, שעה שמתנהל קרב ופצועים מגיעים לחצר בכל רגע? הרי נכביד בכך על הרופאים בעבודתם ונמנע מן הפצועים את קבלת העזרה הראשונה!

ביום הרביעי לאחר שובי תקפתי חולשה. הייתי ירודה בשל ההתאמצות הגופנית וחוסר השינה. אוכל טוב ומבריא לא היה כבר בביתנו. שכבתי כל היום וביקשתי שישבו על ידי, כי יראתי מפני הבדידות. ואכן... זכרון הלילה שישבתי ליד עממאל החל להטרידני כמין סיוט.

גם זה עבר. התחזקתי בגופי, התחסנתי ברוחי, חזרתי להתעניין בכל הנעשה מסביבי. קראתי עיתונים וביניהם גם ישנים שאמא הסתירה עבורי. שמעתי הרצאות מפי קציני הסברה צבאיים על המצב במדינה ובחזיתות השונות. התעניינתי בנעשה בעיר החדשה. הצטערתי על כל אשר עבר עליה. אך זכר העיר העתיקה עודנו חי ושמור בלבי. ועד היום – הוא הנושא העיקרי בשיחותיי. כבר עברו ארבעה שבועות מיום שייצאנו. עדיין העיר העתיקה נמצאת בידי זרים ועומדת בחורבנה. אך חזקה התקוה והאמונה: עוד נשוב ונגאל, נשוב ונגאל. שוב לא נמצא בה את בתי הכנסת המפוארים, אך גם לא יחיו בה יותר תושביה חיי ניוון (כפי שהיה לפני המצור). יהיה זה בית עתיקות גדול, מקום קדוש, שהתקדש עוד יותר בדמם של חברינו, שאליו יעלו לרגל יהודים מכל העולם. העיר העתיקה תשוב להיות שלנו!

מגילת העיר העתיקה, ירושלים, כ"א בסיון תש"ח, 28.6.48

מסע הבריגדה היהודית על פני אירופה המשך

פני השיירה היו מועדות אל הגבול המבדיל בין איטליה ואוסטריה. מוילק פנתה השיירה לליאנץ ושם חנתה למשך הלילה. חיילים ארץ-ישראליים, אנשי הבריגדה היהודית, חמושים מכף רגל ועד ראש, קפצו מהמכוניות ועד מהרה הקימו שם מחנה אוהלים ללינת הלילה.

העיירה ליאנץ היא קטנה והרוסה, ואם כי מזג האוויר היה נאה לא משכה את לבם של החיילים. למחרת בבוקר השכם המשיכה השיירה בדרכה. היא נסעה לעבר האלפים הרמים, ולפניה ומשני צדדיה התגלו נופי-הרים מופלאים. אולם באזור ההרים קדרו השמים, היה קר וירד גשם. כל אותו יום נסעה הבריגדה לעבר העיר הגדולה בדרום-אוסטריה, הנמצאת בשטח הכיבוש הצרפתי היא אינסברוק. אף שם הוקם מחנה אוהלים, אולם הקור והלחות – תופעות קיץ שחיילים ארץ-ישראליים אינם רגילים להן, הניסום לצריפים ולבתים הסמוכים. לעת ערב יצאו חיילים לטיול ברחובות אינסברוק. חיילים צרפתים ואמריקאים, וביניהם גם יהודים, קיבלו 'היתר' להתיידד עם האוכלוסייה. היתר זה כמובן היה לָרָא לחיילינו אשר לא כיבדו גרמני אפילו במבט עין.

התהלכו חיילים בגשם וברוח באווירה העוינת, עד אשר חזרו רטובים עד עור עצמותיהם אל אוהליהם. לעת בוקר, כאשר פקחו עיניהם, ראו אחד הצריפים הגרמנים עולה באש... השיירה המשיכה את דרכה מערבה ושוב עברה את הגבול האיטלקי. מיד הופיעו לעיני החיילים פנים בהירים צוחקים של איטלקים. שוב הרגישו את עצמם 'בבית'. האיטלקים אשר הכירו את ידידיהם משכבר הימים, אנשי הבריגדה היהודית, הטילו פירות לתוך המכוניות וקיבלו את פני הבאים בתשואות. אולם השיירה לא התעכבה לקבל את ברכת הדרך מהמצטופפים בצדי הדרכים, והמשיכה את דרכה אל האלפים הדולומיטים. ושוב מזג אוויר נאה ונופי הרים נפלאים. שוב ידעו החיילים הנוסעים שהם באיטליה, מקום שמחבבים אותם ורוצים בהם.

שיירת הבריגדה הגיעה אל מעבר "הברנר" (בהרים) ומשם לבוריה הגרמנית

'די יודען קומן!'

הפעם עברה השיירה האדירה על פני עיירות גרמניות. גרמנים הסתכלו בה במבט נבוב ועוין. קריאות נשמעו מכל עבר 'די יודען קומן' (היהודים באים!). נדמה להם לבחורינו שפחד מוות היה טבוע בפני גרמנים רבים. השיירה נסעה בכביש רחב מאד, אחד מאותם הכבישים המודרניים שסלל היטלר למטרות אסטרטגיות. מכוניות הבריגדה עברו על-פני האלפים הבאואריים, את אובראמרגאו המפורסם – נוה-קודש לקתולים, על פני גארמיש-פארטנקירכן – עיר המרפא והספורט, עד שהגיעה למקום החניה, לאולם. הבריגדה עברה בדרכה על-פני ערים רבות בגרמניה, ביניהן: אוגסבורג, קאזרסלאוטרן, מאנהיים, לודוויגסהאפן והידלברג. ערים מוכרות לנו מלפני המלחמה ומידיעות המלחמה, מהפצצות והרעשות שערך חיל האוויר של הברית. שוב חנתה הבריגדה במחנה של חיילי-הברית אך פינה זו היתה מלאה אזרחים גרמנים. רגילים היו אזרחים אלה לבוא לבקר את חיילי הברית. כזה היה המנהג בקיזרסלאוטרן. לתדהמתם של הגרמנים הנרגזים הגיעה לשם הבריגדה היהודית. משטרת הבריגדה ניגשה מיד למלאכה, ביקשה מחילה מאנשי המחנה, והתחילה מגרשת את כל ה'ידידים' מבני המקום. הסבירו בחורינו כי יהודים הם, וכי רגל גרמני לא תדרוך על אדמת מחנה יהודי. אותו הלילה לא יצא גרמני מפתח ביתו לרחוב.

כאשר עברה השיירה היהודית על-פני ערים גרמניות נעצרה התנועה ברחובות, כי רוכבי האופנוע המרוכבים של הבריגדה השתלטו על הכל. מסע ניצחון ערכו החיילים הארץ-ישראליים, ומבט אין-אונים נתנו הגרמנים בשיירה הארוכה, על דגליה, סמליה, נשקה הכבד ובחוריה הגאים היושבים במכוניות הכבדות, נושאים נשקם עליהם, חמושים ומזוינים כהלכה. בעיר אחת סגרו החנוונים הגרמנים את חנויותיהם למראה המכוניות היהודיות, ואמהות גרמניות אספו את ילדיהן הביתה. מהומה ובהלה פרצו ככל עיר גרמנית ופחד-מוות נשקף מעיני יושבי הבתים שהציצו במכוניות הצבאיות מבעד לחלונות בתייהם.

הצרפתים מריעים לכבוד הבריגדה:

"אנשי הבריגדה נשמו לרווחה כאשר עזבו את גרמניה וחצו את הגבול הצרפתי והגיעו אל אדמת צרפת. בלונגבי, בשאטויל ובסדאן נתקבלה השיירה בתרועות שמחה. תושבי המקום הטילו פרחים ופירות למכוניות הבריגדה, והחיילים הארץ-ישראליים השיבו להם בסיגריות ובסוכריות לרוב. צרפתים צוהלים ושמחים הניפו בפנים צוחקות מטפחות, הניפו ידיהם בשמחה לקראת הבאים, וחיילים עברים אף הם הפגינו את שמחתם לעין כל. כי בבואם מגרמניה לצרפת, הרי כאילו באו מחושך לאור. רוכבי האופנוע של הבריגדה הרכיבו ילדים צרפתים קטנים על האופנוע, השתעשעו עמם. בתי ספר יצאו על כל מחלקותיהם הרחובה, לקדם את פני הבאים, והכל הריעו, גדולים וקטנים. נעים היה – כותבים חיילים עברים הביתה – להיפגש עם העם הצרפתי הנאור ושוחר הדרור.

השיירה לנה במחנה-טרנזיט אמריקאי בצרפת, והמשיכה בדרכה על פני ערים ועיירות צרפתיים, ותמיד אותה קבלת פנים עליזה, אותו מאור-פנים, עד שהגיעו לגבול הבלגי. בעיירה בלגית קטנה, לא הרחק מהבירה הבלגית בריסל, היא טורנה, קבעה הבריגדה לעצמה חניית-קבע. ומשם הריצו החיילים מכתבים הביתה אחר ששה ימי מסע על-פני אירופה. בלגיה קיבלה את הבאים אף היא בהתלהבות רבה.

וכאשר עשו החיילים את חשבון ימי המסע זכרו שמראות הרס, סימני המלחמה המובהקים, ליוו אותם כל הזמן בדרכם. לכתחילה איטליה ההרוסה, אחריה אוסטריה, אחריה גרמניה, שרוב רובה אינו הרוס, ורק מאנהיים הרוסה כליל. מראה גשרים ובתים הרוסים הפכו לנופים של יום יום. אולם לא היה בכל הדרך כמראה ההרס של עיר-המנזר השטוחה שנהרסה כליל, מונטה קסינו."

עם פליטים יהודים בלנדסברג:

"מקום מיוחד מיוחד החיילים במכתביהם לפגישות עם פליטים יהודיים. בלאנדסברג, שבה חנו החיילים, יש מחנה פליטים גדול. ידעו היהודים שהבריגדה היהודית עומדת לבוא לשם וציפו לה בהתלהבות רבה. הרבה מהם יצאו לקראת החיילים היהודים בדמעות-שמחה בעיניהם. כולם נושאים את נפשם לעלות ארצה.

'דבר אחד נשאר בזכרוני' – כותב חייל הבריגדה ארצה – 'לא ראיתי בחוצות גרמניה גברים צעירים, רק זקנים, נשים וילדים. אולם ראיתי דור צעיר גדל שם. ראיתי נערים בני 12 משחקים ברחובות, ליד הריסות הבתים, במשחק 'החיילים'. הללו אינם זקוקים כבר לחינוך צבאי, חיילים הם מבטן ומלידה; הקלגסיות היא בדמם, למן ימי הילדות הרכים'.

במבין המנזר הבלגי: במנזר גדול – מבין עתיק יומין, לא הרחק מהבירה הבלגית, יושבים כיום אנשי הבריגדה היהודית ומגלים פה ושם כתובות בלשון הגרמנית, כי במנזר זה שכנסייתו סגורה כעת, חנה פעם הצבא הגרמני.

העיירה טורנה עצמה שלווה, תושביה 'ושבי-אוהל', חיי העיר אינם תוססים וערים כבאיטליה, אך אנשיה שלווים וחיביים עד מאד. בשיחת חייל עברי עם שני נזירים צרפתים, הביעו האחרונים את שמחתם על כי המנזר נמצא בידי יהודים. כי היהודים, לפי דבריהם, הם אנשי דת ואינם וונדלים עובדי-אלילים כגרמנים.

תושבי המקום אינם רוצים להאמין שהחיילים העברים יהודים הם, כי התעמולה הנאצית הסבירה להם שיהודי הוא יצור 'בעל קרנים ורגלי סוס'. ושנית... לא חשבו שעדיין יש יהודים רבים בעולם.

אפילו פליטים יהודים שנפגשו כאן עם אנשי הבריגדה, אינם מאמינים שאפשרי הדבר שיהודים מארץ-ישראל יבואו כחיל-משלוח וכיבוש, כבני חורין, עובדה זו מופלאה מדי בעיניהם ואינה מתקבלת על דעתם.

בבריסל הקימו יהודי המקום שער ניצחון לכבוד הבריגדה היהודית."

16.8.1945, מתוך פרויקט בן-יהודה

טעמו של השוויון

הופעתנו הפתאומית הרעישה את החברים, מתנגדנו בושו להביט בפנינו, והתומכים בנו צהלו. (...) בכואנו למסחה לא הבדילו בינינו לבין שאר החברים וחילקו את כולנו למשמרות (...). וגם לנו, לשתי החברות, ניתנו מקומות אחראים לשמירה, הפעם התייחסו אלינו כאל חברים שווים במקצוע שיש לרכוש (לרחוש) אליהם אמן גמור. וכל אותו זמן, כשבועיים בערך, אשר הייתי בשמירה במסחה, פירקתי מעלי את הרגשת הנחיתות שליוותני בהיותי שומרת 'במקום משהו' בסג'רה.

ציפורה זייד, זכרונות, מתוך: סיני, השומרות שלא שמרו, עמ' 68

שם: ציפורה זייד

שנות חיים: 1885-1968

שנת עליה: 1907

מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: מייסדות ארגון 'השומר'

מאמצות הברית לירושלים

עזבתי את ארצות הברית בספטמבר 1947 והגעתי לנמל חיפה לאחר שבעה-עשר יום. למחרת עליתי לירושלים. הרשמים הראשונים שלי מירושלים, שהייתה אז עדיין תחת מנדט בריטי, היו מאוד קשים. העיר הייתה מלאה בגדרות תיל ומחסומים. בכל מקום ערכו הבריטים חיפושים והחרמו נשקים. ירושלים הייתה מחולקת לאזור ערבי, אזור בריטי, אזור יהודי, אזורים מעורבים ואזורים אסורים. בכ"ט בנובמבר, כאשר האומות המאוחדות הצביעו בעד תוכנית החלוקה והקמתן של שתי מדינות בשטחי ארץ ישראל, ירושלים היהודית התמלאה שמחה גדולה ואנשים רבים, ביניהם גם אנחנו הסטודנטים, צהלו ורקדו ברחובות כל הלילה. למחרת הגיע בן-גוריון לעיר, ורבים התגודדו סביב בניין הסוכנות. שם במרפסת עמד בן-גוריון, התבונן באטיות ובטקסיות סביבו והרים את ידו. דממה השתררה מסביב, כולם חיכו למוצא פיו: 'אשרינו שזכינו ליום הזה'. הוא סיים ב'תחי המדינה העברית', וקרא לשיר את 'התקווה'. השירה עלתה מכל עבר, ההתרגשות הייתה גדולה, ורק מעטים נותרו עם עיניים יבשות וקול יציב. תוך ימים הערבים החלו להציב מארבים בדרך לירושלים, והמתחים הלכו והתעצמו. הר הצופים נותק והלימודים הופסקו. זה היה הסימן לסטודנטים הזרים לארוז את חפציהם ולחזור הביתה. חלק מן הסטודנטים בחרו להישאר ולהירתם למאבק. הצטרפתי להגנה ועברתי מספר קורסים של נשק, שמירה ועזרה ראשונה. קורס העזרה הראשונה הסתיים כעבור חודשיים, ביום בו התפוצצה מכונית תופת ברחוב בן יהודה בירושלים, שגרמה למותם של חמישים איש ולפציעתם של יותר מ-150. לא חיכיתי לקריאות רשמיות, נפנפתי בסרט הזרוע של מגן דוד אדום שהיה לי, ונכנסתי לזירת הפיגוע. לפני שהבנתי מה קורה התחלתי להגיש עזרה ראשונה בפעם הראשונה בחיי. זה היה היום שבו חשתי שהפכתי לחלק אמיתי מהיישוב.

במהלך המצור על ירושלים קיבלתי משימה, להקים ולנהל תחנות עזרה ראשונה בשולי העיר. ב-14 במאי 1948, כאשר בן-גוריון הכריז בתל אביב על הקמת מדינת ישראל, היינו מנותקים לחלוטין, לא שמענו את השידור מכיוון שלא היה חשמל ולא היו לנו סוללות. כל מה שהגיע אלינו היו שמועות רחוקות. בעת הפסקת האש הראשונה, ותחת חסות האו"ם, ליוותי שיירה של מגן דוד אדום ובה פצועים שפונו מירושלים הנצורה בדרך העפר של 'דרך בורמה'. כאשר הגענו לבית החולים הנייד ליד כפר ביל"ו, ניצתה בנו ההכרה שאנו נמצאים בתחומי מדינת ישראל הצעירה. תחושת האושר וההתרגשות שהציפה אותנו, הקלה במקצת על הכאב והסבל של הפצועים. בכפר ביל"ו קיבלנו סנדוויצ'ים וירקות טריים. לאחר חודשים ארוכים כמעט ללא מזון, הירקות הטריים היו כמו חלום. אך החלום נמשך רק שלושה ימים. לאחריהם חזרתי למלחמה, למתקפות האוויריות, להפגזות הקשות ולטיפול בפצועים. בהפסקת האש השנייה הועברתי ליחידת מודיעין במפקדת חיל האוויר, ומוניתית לתפקיד אחראית על קשרי עיתונות של חיל האוויר לעיתונות הזרה, ובהמשך הקמתי את מערך האחיות של חיל האוויר באזור חיפה.

ציפורה פורת, מכתבים מירושלים 1947-1948

שם: ציפורה פורת

שנות חיים: 1924-

שנת עליה: 1947

מקום: ארץ ישראל

תפקיד מרכזי: סופרת

מרגלת במצרים

שם: יולנד הרמר (גבאי)

שנות חיים: 1913-1959

שנת עליה: 1951

מקום: מצרים וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: מרגלת

אני ילידת קהיר בת למשפחה יהודית מקומית. בשנת 1945 משה שרת גייס אותי לפעילות למען המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בארץ ישראל. הוא הכיר אותי עוד משנת 1942. אז אנצו סרני, אותו הכרתי בעת ששירת בצבא הבריטי בקהיר בשנים 1940-41, הציג אותי למנהיגי הישוב. היו לי קשרים ענפים בחברה הגבוהה המצרית. תחת הכיסוי של כתבת מטעם ה'פלסטיין פוסט', פעלתי כדי להשיג מידע מדיני עבור היישוב בארץ ישראל. תכופות פחדתי שיתפסו אותי, אולם בזכות האמונה הרבה בחשיבות תפקידי המשכתי במשימה. בזכות הכישורים החברתיים הטובים שלי, ואולי גם בזכות פניי החביבות ושערי הזהוב, הצלחתי לחדור לחוגים פוליטיים במצרים ויצרתי קשרים מצוינים עם אישים בליגה הערבית שמשרדיה שכנו בקהיר. הרשת המודיעינית בראשה עמדתי טוותה קשרים עם דמויות בולטות במצרים גם לתכלית מדינית. מתוך הקשרים האלה התפתח בקיץ 1946 ניסיון מעניין - שאמנם לא צלח - לחבר בין בעיותיה של מצרים ביחסיה עם בריטניה, לבין שאלת ארץ ישראל, ולהציע לבריטניה הצעה ציונית - מצרית משותפת. המחלקה המדינית ביקשה להשיג תמיכה מצרית בתוכנית החלוקה, שבסופו של דבר תיכפה על הפלשתינאים, ותמורת זה הבטיחה לגייס דעת קהל בארצות הברית ובבריטניה, שתתמוך בדרישות המצריות במשא ומתן המצרי-בריטי. ביוני 1945 הכרתי באופן אישי את מזכיר הליגה הערבית עזאם פאשה, ונפגשנו לעתים קרובות. שמעתי ממנו למשל ש 'אם ארץ ישראל תהפוך למדינה יהודית, תפרוץ מלחמה שתימשך 50 שנה... ארץ ישראל יהודית היא אלמנט זר בגוף האחד של העולם הערבי ולכן יש להילחם בה ובמעצמות התומכות בה'.

הצלחתי לפתח קשרים קרובים עם השגריר השוודי בקהיר וגם עם אנשי מפתח בשגרירות האמריקאית. בזכות קשרים אלה העברתי מסמכים חיוניים להנהגת היישוב. כל אלה היו הבסיס לעשרות דו"חות ששלחתי תחת השם ניקול אז. אחר פרוץ מעשי האיבה בארץ ישראל בדצמבר 1947, התנהלה בארץ מלחמת אזרחים בין היישוב היהודי לבין הפלסטינאים הערבים והמתנדבים ששלחה הליגה הערבית לעזרתם. המאמץ המודיעיני שלי כוון כלפי אותם גורמים במצרים - מנגנון הליגה הערבית, ההנהגה הפלסטינאית הגולה, 'האחים המוסלמים' ומפלגת 'מיסר אל פתח' (מצרים הצעירה) - שכבר אז היו מעורבים במישרין בלחימה שהתנהלה בארץ ישראל. עקבנו אחר מוסדות הליגה וכינוסיה בקהיר. הפעלנו מקורות בשגרירויות זרות ובקרב הקצונה הבריטית במצרים, שבאמצעותם אפשר היה לברר גם מה קורה בלגיון הערבי, וגם מהן כוונותיה של בריטניה בארץ ישראל. הסוכנים שלנו הוחדרו גם לשורות המתנדבים המצרים שתכננו לצאת לארץ ישראל ולהשתתף במלחמה.

פעלנו במוקד קבלת ההחלטות בצד הערבי של המלחמה: בקהיר התכנסה בדצמבר 1947 הפסגה הערבית שהחליטה על הקמת צבא הליגה ועל שיוגרו לארץ ישראל. שם גם התכנסה מועצת הליגה בפברואר 1948 והחליטה שהליגה, ולא הוועד הערבי העליון, תנהל את ענייני המאבק בארץ ישראל. גם בעת הזאת ועל אף הסכנה האדירה, הצלחתי ללקט מידע חיוני על המתרחש במצרים, ועל ההיערכות המדינית והצבאית של ממשלת מצרים, של בית המלוכה המצרי ושל חוגים ערביים אחרים. לאחר קום מדינת ישראל ביולי 48 מקצת החברים ברשת, ובכללם אני, נעצרו, וכעבור חודש שוחררת.

יואב גלבר, פעולות המחלקה המדינית של הסוכנות במצרים - 1944-48, קתדרה, עמ' 67

בין שינה לצליפה

כשרק הגעתי לישראל, חייתי בקיבוץ וגרתי באוהל. אפילו לא הייתי לבד באוהל. גרו איתי שני גברים. אילו הייתי בדואית, המשפחה שלי הייתה מצמידה לי לוח מטרה לגב בשל הסדרי המגורים האלה. אבל לא הייתה לי משפחה שיכלה לארח לי לחברה, כך שמגורים באוהל עם שני גברים לא היו ניסיון נורא כל כך. אמנם עמדתי בחיים באוהל ההוא, אבל זאת לא סביבת מגורים שהייתי רוצה לחזור אליה בקרוב, גם אם דרך הבריחה שלי לא הייתה גרועה במיוחד.

אתם מבינים, מי שהיה מתחבר לכן או בת זוג מהמין השני (ולא, לא היה מדובר באחד משותפיי לאוהל) היה מקבל מהקיבוץ העברה מאוהל למבנה בעל ארבעה קירות וגג. ישראל הייתה צריכה תינוקות, כך שכל תמריץ ליצירת תינוקות - למשל, פרטיות מסוימת - ניתן בקלות. אני לא אומרת שמצאתי חבר בקיבוץ אך ורק מפני שהזיווג איפשר לי לוותר על המגורים באוהל, אבל גם לא אומר לכם שלפני שפגשתי את הבחור המחשבה לא עלתה כלל במוחי.

מהקיבוץ עברתי לירושלים ולמדתי להיות גננת. ב-1948 פרצה מלחמת העצמאות, והיינו עלולים לאבד את ארצנו. לא הייתי מוכנה שזה יקרה, ולכן התנדבתי לפעול במחתרת. היו כמה ארגונים צבאיים במהותם, ואני הצטרפתי לגדול ביותר, ההגנה.

אני אישה בגובה מטר וארבעים. כל צבא שמכבד את עצמו בכל מקום בעולם היה דוחה את בקשתי להצטרף, אבל בזמנו לא היו יהודים רבים בפלשתינה (וגם לא בכל מקום אחר, בעצם, בעקבות מה שהנאצים עשו לעמנו), והיו הרבה ערבים בארצות מסביב שרצו למנוע את הקמת מדינת היהודים. כך שכולם גויסו, אפילו כאלה שהיה קשה למצוא עבורם בגד מתאים שיכול להיות דומה למדים. אמנם מיני וגובהי לא הסמיכו אותי לשירות, אבל התברר שניחתי בתכונות אחרות שהקנו לי ערך בתור לוחמת גרילה.

הדבר הראשון שלימדו אותי היה איך לפרק ולהרכיב מקלע בעיניים עצומות. אני לא בטוחה עד כמה המיומנות הזו מועילה, אם כי נראה שאם הנשק נתקע לך במהלך קרב באמצע לילה אפל, כדאי לדעת מה לעשות. בכל אופן, הפכתי מומחית לא קטנה - התרגול היה מעמיק עד כדי כך שגם אם תשימו לפני נשק כזה היום, אני מוכנה להתערב שאוכל לעשות הכל שוב (אולי רק אצטרך לרמות ולהיזיז את כיסוי העיניים).

עשו לנו קצת אימוני ירי ואז שלחו אותי למטווח ונתנו לי רובה ארוך כמעט כמוני. לא היה קל כל כך להסתדר איתו בעמידה, אבל הורו לי לשכב על הבטן בחול החם ולירות על מטרה במרחק מאה מטר. גישתי וניסיתי למצוא את התנוחה הנכונה להביט דרך כוונת הרובה, והמדריך ניגש אלי מאחור.

‘סיגל, מה הבעיה?’

‘לא נוח לי בשום תנוחה’, אמרתי, והתפתלתי על האדמה כמו כלב שמנסה למצוא את הזווית הנכונה בדיוק לנמנום. ‘אולי אני יכול להביא לך כרית? להגנה יש מלאי גדול. הכי חשוב שללוחמים שלנו יהיה נוח.’

‘אני משתדלת, אבל עוד לא עשיתי את זה אף פעם’, אמרתי, וקצת ריחמתי על עצמי.

‘אני אתן לך משהו טוב יותר מכרית. את רואה את המטרה שם? תחשבי שאדולף היטלר עומד מאחוריה, והלב שלו במקום של העיגול האדום. אולי ככה יהיה לך קל יותר’. כן, הלך הרוח שלי השתנה בן רגע. במקום להתפלש במצוקה, הרגשתי שטף של אדרנלין. סוף סוף הייתה לי הזדמנות לנקום באדם שהשמיד את משפחתי, ולו רק בתוך הראש שלי. הכוונת דקרה אותי בלחי וחול נכנס לי לחולצה, אבל לא היה לי אכפת. כיוונתי, סחטתי את ההדק לאט כמו שלימדו אותי ויריתי חמישה כדורים. וכולם פגעו בעיגול האדום!

התברר שיש לי כישרון, ושהקליעים שלי מגיעים למקום שאליו אני רוצה שיגיעו. אמנם לא התאמנתי במשחקי קאובויים ואינדיאנים בפרנקפורט, אבל משום מה, אם נותנים לי רובה ושמים לפניי מטרה, אני יורה את הכדורים היישר למרכז. זה כישרון שלא איבדתי. פעם לקחתי את הנכד שלי, ארי, ליריד. הוא הזכיר לי, כאתגר, את הסיפורים שלי על עברי כצלפית כשעמדנו ליד דוכן ירי שבו אפשר לזכות בפרסים אם פוגעים במטרה - מעטים מאוד זוכים כי זה הרבה יותר קשה ממה שנדמה. חזרנו הביתה עם תריסר בובות פרווה ודג זהב בשקית ניילון מלאה מים. הבת שלי כעסה עלי כי לא היה לה מקום לשים את כל הפרסים!

אמנם בהחלט הייתי שמחה לירות בהיטלר במציאות, אבל אני דווקא מודה לאלוהים שמעולם לא נאלצתי לירות באף אחד. החובה העיקרית שהוטלה עלי הייתה לעמוד על גג בניין ולפקח על מחסום מתחתיו. אם מישהו היה מנסה לפרוץ דרכו, הייתי נאלצת לבחון את כישורי הירי שלי. רק פעם אחת, בזמן שהייתי בתפקיד, קרה שמישהו שכח את הסיסמה. כשראיתי שיש בעיה, הרמתי את הרובה ושיחררתי את הנצרה. אבל לפתע התעשת האיש, כושר הדיבור חזר אליו והסיסמה נפלטה, ואני החזרתי את הנצרה למקומה.

נוסף על השמירה מן הגגות בכוננות ירי באויבים פולשים, שימשתי גם בלדרית הייתי מהירה - וכנראה מכיוון שהייתי נמוכה שיערו הממונים שאהיה מטרה קטנה לצלפי הצד השני. אף אחד לא אמר לי את זה, אבל כשהעברתי הודעות לא עמדתי אף רגע במקום אחד, והקפדתי להיות קרובה לקרקע ככל שאפשר כי אם השתמשו בי כדי להעביר את ההודעה, פירוש הדבר שיש סיכון מסוים.

שולמית קישיק כהן ועזרא יכין, שירת השולמית: סיפורה של מרגלת ציונית, 2000

שם: פניה עוז-זלצבורג

שנות חיים: 1960-
שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
מקום: ארץ ישראל
תפקיד מרכזי: כרוף למשפטים

חופש זה הוא גם עניין של יחיד בחברה (כלומר, שהיחיד תובע כי החברה תכיר בחופש ההתאגדות שלו עם אחרים בלי זיקות או השקפות דומות, או כי החברה הכללית תחייב את חברת-ההשתייכות שלו להכיר בחירותו בתוכה)? האם חופש משמעו שיהודים יוכלו לחיות כעם חופשי בארצם או שמא חופש מדיני ליהודים אינו מתיישב עם חופש דומה לערבים ולכן הוא פסול? יתרון נוסף של ההסטה הזו הוא ששדה המתח בין לאומית וליברלית, להבדיל משדה המתח בין יהודית ודמוקרטית, משותף לנו ולמדינות רבות אחרות, ולכן עומדים לרשותנו מושגים נהירים יותר, דיונים תיאורטיים רבים יותר וניסיון היסטורי גדול הרבה יותר בבואנו לדון בשדה זה.

איננו מציעות כאן תשובות לשאלות אלה. מטרתנו כאן הייתה לעורר מחשבה ודיון ולהצביע על מתחים ומורכבויות, ולא לטעון טענות ספציפיות. רצינו להצביע על כך שמילות-המפתח שאנו משתמשים בהן – וחייבים להשתמש בהן – על-מנת לחשוב ולדון בזהותה של החברה הן עמומות מאוד, וכי עמימות זו נובעת בחלקה ממורכבותם של הרעיונות ומן הקשרים ההיסטוריים, הפוליטיים והחברתיים השונים שבהם פותחו רעיונות אלה. יתר על כן, חלק גדול מן המתחים אינם בין יהדות או לאומיות או דת לבין דמוקרטיה או ליברליזם; חלקם הם מתחים פנימיים בתוך כל אחד מן הרעיונות האלה כשלעצמו. הסקירה שערכנו כאן נועדה לבסס צמד של טענות כלליות. טענתנו

הראשונה היא שתיאור המדינה באמצעות מילים כגון 'יהודית', 'דמוקרטית', 'לאומית' או 'ליברלית' הוא אולי הכרחי לדיונים על זהות המדינה, שכן בדרך הטבע ישתמשו דיונים כאלה בביטויים כלליים מסוג זה, אבל רק תקוות-שואו היא שדיון מושגי או רעיוני מסוג זה יכול לבסס טענות כגון זו שיהודיות ודמוקרטיה אינן יכולות להתיישב זו עם זו מעצם הגדרתן או לחלופין שהדמוקרטיה של המדינה מחייבת – כל עוד רוב הציבור רוצה בכך ומקפיד על זכויות האדם – שהמדינה תהיה יהודית. דיונים כאלה חיוניים להבהרת הסוגיות וגם להצדקת המדינה, אבל אין פה, ולא תהיה פה, הכרעה עניינית כללית שתשקיט את הוויכוח הזה אחת ולתמיד. ויכוח זה הוא מסוג הדיונים שימשיכו להתנהל בלהט וללא הכרעה, בין היתר מפני שמצידי המתרגם השונים עומדים פרטים וקבוצות שיש להם זהויות שונות, עולמות תרבותיים שונים ואינטרסים פוליטיים מנוגדים. לא בכל ויכוח אפשר וצריך להכריע. לעיתים לעצם קיומו של הדיון יש ערך כשלעצמו.

אין זאת אומרת שלעולם לא יהיה נכון להכריע בסוגיות אלה בהקשרים מסוימים, לפחות לזמן מסוים ולתנאים מסוימים. לטעמנו, נכון עשתה ישראל כאשר הגדירה את עצמה כמדינה שהיא מימוש זכותו של העם היהודי לעצמאות לאומית וגם כמדינה דמוקרטית (וליברלית). אבל זו הכרעה שהתקבלה בכלי ההכרעה הפוליטיים והחברתיים של מדינת-ישראל. זו הכרעה חוקתית ופוליטית. היא אינה הכרעה תיאורטית או מושגית. זו הכרעה דמוקרטית הקובעת את זהותה של המדינה על-פי ההעדפות הניתנות להצדקה של הרוב המתגורר בה. אולם היא אינה נותנת תוקף היסטורי או ערך של 'אמת' לאפיון זה של המדינה.

טענתנו השנייה – אשר קשורה לראשונה אך עצמאית ביחס אליה – היא שלעולם לא יהיה אפשר לגזור ממאפייניו של המדינה, יהיו אשר יהיו, הסדרים ספציפיים בשום סוגיה חשובה. גם אם תחליט ישראל כי היא מסתפקת בהגדרתה כמדינה דמוקרטית, ימשיכו להתקיים ויכוחים רציניים, דומים לאלה המתנהלים כיום, על ההכרעות הנכונות שהמדינה צריכה לקבל בנוגע למאפיינים הלאומיים של המדינה וליחס בינה לבין התפוצות היהודיות. גם אם המדינה לא תוגדר כיהודית בשום מובן, ימשך המאבק הפוליטי על הסדרי דתות ומדינה בישראל, וימשכו הוויכוחים על המעמד הנכון של המיעוט הערבי בישראל ועל ההצדקה ההיסטורית לצינונות ולמהלך הקמתה של המדינה.

משתי קביעות אלה נובעת אמירה אחרונה, הקשורה לפועלו של חתן השמחה אמנון רובינשטיין. תרומתו לדיונים אלה הייתה בהדגשת הלגיטימיות של היסוד הלאומי בחזון הצינוני, ובדרישה כי זה ישולב לא רק עם חזון דמוקרטי, אלא אף עם חזון ליברלי. אנחנו שותפות לחלוטין לגישתו בשתי הנקודות הקריטיות האלה. אל לישראל לוותר על

יישוב הארץ

תפקידם של הנערים

שם: רחל פריאר

שנות חיים: 1892-1984
שנת עליה: 1941
מקום: גרמניה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מייסדת מפעל "עליית הנוער" סופרת ומשוררת

"על הנערים להגיע לארץ-ישראל, למשקי ההתיישבות העובדת, שם יוכשרו לעבודה ולחיים. לא ייתכן כי נוער יהודי, הנכון לעבודה ולחיים, ילך לאיבוד אי-שם, בשעה שהעם זקוק לו לשם מפעל חיו. וכשם שמפעל חיי העם דורש את הנערים, כן מבקשים הם - עדיין לא מדעת - להכות שורשים בו. ידוע ידעתי כי רעיון זה בר-ביצוע הוא, כי הוא רצוף-אמת ושעתו הגיעה".

"כל מי שניגש אל בעיית עליית הנוער כאל בעיה סוציאלית, יכול היה להסתפק גם במספר הרשינות המועט שהוענק להם... ואולם, מי שהחשיב כאן לא את הגורם הסוציאלי, אלא קודם כל את הגורם הלאומי, מי שראה בבעיה כולה את ידו של שר האומה הדוחפת את הנוער לעליה ולהשתרשות בארץ, זה מוכרח היה לחתור לקראת התפתחות רחבה יותר של המפעל... הרגשה שהשעה הגיעה, הרגשה שאין לעמוד בה. לא היו כל ערובות להצלחה ולא יכלו להיות, כי כל ההוכחות היו טמונות בעתיד".

רחל פריאר, ישרש, יומן זיכרונות

לאומיות, ליברליזם והכרעות משפטיות ושיפוטיות בישראל

שם: רות גביזון

שנות חיים: 1945-
שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
מקום: ארץ ישראל
תפקיד מרכזי: כרוף למשפטים

...ניתן כעת לסכם ולומר כי טענת אי-ההתיישבות המופנית כלפי "יהודית ודמוקרטית" אינה נעלמת אם מחליפים את הצירוף ב'לאומית וליברלית'. גם כלפי מדינה 'לאומית וליברלית' ניתן לטעון כי יש ביניהן סתירה פנימית. לפי טענתי, לא תיתכן מדינה שהיא גם לאומית וגם ליברלית, כי 'ליברלי' זה אוניוורסלי וכלל-אנושי, בעוד 'לאומי' הוא ייחודי ויש לו פוטנציאל של בדלנות ודיכוי. במילים אחרות, גם כאן תעלה הטענה של אי-ההתיישבות עקרונית. אומנם, הטענה כלפי 'לאומית וליברלית' תתבסס רק על חלק מהטיעונים המופנים כלפי 'יהודית ודמוקרטית' – לדוגמה, כאן לא תופיע הטענה כי "יהודית" היא תיאוקרטיה וכי תיאוקרטיה אינה מתיישבת עם דמוקרטיה. אבל טענת אי - ההתיישבות תחשוף עומק חדש ומורכב של מתחים פנימיים. למשל, האם 'חופש' באידיאל של 'ליברלית' הוא עניין של יחס בין יחיד לבין חברה (כלומר, תביעה של היחיד שהחברה לא תגביל את חירות פעולתו) או שמא

לאומיות, ליברליזם והכרעות משפטיות ושיפוטיות בישראל

המשך

ייחודה הלאומי היהודי, והיא חייבת להיות ליברלית מפני שזו הדרך היחידה שבה היא תוכל לשמר את האיוון הנכון בין ההכרה בריבוי הציבורים החיים בה לבין הצורך שלה לקדם לכידות הן ברמה האזרחית, בלי הבדל לאום או דת, והן ברמה הלאומית-היהודית. אלה עניינים אידיאולוגיים, ובהם אנו שותפות לעמדות הכלליות של אמנון רובינשטיין.

עם זאת, יש לנו ספקות רציניים לגבי מרכיב אחד בפועלו של אמנון רובינשטיין, שהיה שותף מלא וחפץ בהכנסת ההגדרה של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" לתוך חוקי - היסוד של 1992. אם צדקנו בתיאור המורכבות והעמימות במונחים אלה ובאלה הקשורים אליהם, ואם אנו צודקות בטענה כי בשל כך לא נובע מתיאור כזה או אחר של המדינה שום דבר ממשי לגבי הסדרים ספציפיים, אזי הכנסת המונחים "הודית ודמוקרטית" (או "לאומית וליברלית") לחומר המשפטי, בוודאי ברמה שיש הנותנים לה משמעות אופרטיבית, נראית לנו טעות חמורה.

האבות המייסדים שלנו, שניהלו את הוויכוחים האלה ברמת עומק וחדות גבוהה מזו שבה אנו מנהלים אותם כיום, השכילו להימנע מלהכניס את הנושאים האלה לחומר משפטי שעשוי להיות מחייב ולקבל פרשנויות משפטיות מוסמכות בבתי-המשפט. הם פעלו בתבונה, והשאירו את הדיונים החשובים האלה לרמות של דיון ציבורי, חברתי ורעיוני ולדיונים חינוכיים וזהותיים. דיונים אלה התנהלו, וצריכים להמשיך להתנהל, במרכזי מפלגות, בחוגים רעיוניים ופוליטיים, בתקשורת, בקבוצות-עבודה, במערכות חינוך, בתנועות-הנוער וכדומה. מכל אלה הם אמורים להגיע ולהיות חלק חשוב במחשבה ובדיון הציבוריים. אין בסוגיות אלה יתרון או תרומה לדיון משפטי.

לעיתים אין מנוס בחברה ובמדינה מלהכריע בסוגיות טעונות מאוד מבחינה אידיאולוגית. אבל אז טוב שההכרעה תיעשה מתוך ערנות למורכבות הרעיונית, ומתוך רגישות לעובדה שבשאלות של זהות ושל אידיאולוגיה כוחו של המשפט מוגבל, וצריך לחפש דרכים לצמצם את ההקשרים שבהם המשפט מכריע, בעיקר כאשר הדבר מנוגד להשקפות אידיאולוגיות או אמוניות של קבוצות חשובות בחברה. יש גם לזכור את מגבלות המשפט בהנעת שינוי חברתי כאשר זה אינו נתמך במידה מספקת על-ידי כוחות חברתיים ופוליטיים. במקרים כאלה, אם חייבים לקבל הכרעה משפטית, עדיף שהדבר ייעשה על-ידי המחוקק בתמיכת מנהיגי הציבורים הרלוונטיים, ולא על-ידי בית-המשפט.

כל אלה מרמזים כי אֵל למנהיגים חברתיים ופוליטיים, כמו-גם למשפטנים לסוגיהם, להיחפז לעשות שימוש במשפט בהקשרים כאלה. סוגיות שטוב להן להישאר פתוחות ועמומות-משהו, נושא למשא-ומתן גמיש, עלולות לקבל דינמיקה לא-רצויה של "כיפוף ידיים" והכרעה כאשר הן נכללות בחומר המשפטי. מציאות כזו עלולה לאצול גם על הלגיטימיות של בית-המשפט ועל יכולתו למלא את תפקידו החשוב ביישוב סכסוכים בצורה מוסמכת ובהגנת שלטון החוק.

דברים אלה אמורים במיוחד לגבי הכנסת עקרונות מסוימים, העוסקים בנושאים טעונים ושנויים במחלוקת אידיאולוגית, לחומר משפטי העלול להוות בסיס בידי בית- המשפט לביטול חוקים של הכנסת והסכמות מורכבות שהתקבלו בתוך המערכת הפוליטית. זה בדיוק מה שקרה בעקבות הכנסת התיאור של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" לחוקי-היסוד בשנת 1992. ראינו כבר כי הכנסת הביטויים האלה לחוקי-היסוד העצימה את הוויכוחים הרעיוניים והפוליטיים, וכי היא כנראה אחד המכשולים להשלמת התהליך החוקתי בישראל. אבל הקושי העיקרי נעוץ לדעתנו בכך שהסטת המושגים הנידונים כאן לשיח החקיקתי-המשפטי נתן לחלק מהאנשים הרגשה כי אפשר להעמיד את הוויכוחים האלה על שאלות משפטיות, וכי המקום הקלסי שבו נפתור את כל השאלות האלה הוא בית-המשפט. מסקנות אלה רעות למדינה, לחברה ולבית- המשפט עצמו. אין הכוונה כאן שיש דרך פלא שבה על המחוקקים והשופטים לפעול יחד כך ששופטים לעולם לא יכריעו בשאלות שנויות

במחלוקת. ההפך הוא הנכון. יש מקרים שבהם על-פי כל תורות המשפט, השמרניות והזהירות ביותר, בית-המשפט חייב להתערב. זה תפקידו של בית-המשפט, וזה הטעם העיקרי לכך שאנחנו מקפידים על עצמאותו, על יוקרתו ועל יכולתו ונטייתו להפעיל שיקול-דעת עצמאי ולהיות נאמן לחוק, ולא לפעול על-סמך ניחושים מה הממשל או הציבור רוצים.

בית-המשפט הוא מעוז הפרט, מעוזו של המוחה ומעוז המיעוט. הוא אמור לעמוד בפרץ – לעיתים גם מול המחוקק – ולאכוף על המדינה ועל הציבור עמידה בערכים ובנורמות שהחברה קבעה לעצמה, גם כאשר הדבר קשה. עליו לפעול כאשר הממשלה או פרטים אחרים פוגעים בצורה ברורה בזכות שהחוק מעניק לפרט או למיעוט. מובן שיהיו תמיד בעיות של פרשנות, אבל יש מקרים ברורים. כל שיטת משפט אוסרת פגיעה באדם ללא משפט, גם אם הציבור סבור כי אותו אדם ביצע עברה חמורה. לעיתים יהיה זה פופולרי מאוד להרשות ולאפשר פגיעה כזאת. תפקידו של בית-המשפט הוא להזכיר לחברה את הנורמות שהיא עצמה קבעה לעצמה, ולסייע בידה להתגבר על להט הרגשות או על פיתוי ההתלהמות. לא תמיד בתי-המשפט עומדים בתפקיד הקריטי והחינוכי הזה. אולם אין מחלוקת על כך שזה תפקידם. הטענה כאן היא כי מקום שהמחוקק צריך להכריע בשאלה אידיאולוגית, ראוי שהוא ייתן לה לבוש אופרטיבי שאינו מתיימר להכריע בסוגיה האידיאולוגית עצמה, שכן סביר שבה עצמה אי-אפשר ולא רצוי להכריע.

גם לבית-המשפט יש כאן תפקיד. לעיתים חוקים כלליים אכן נותנים לו סמכות להכריע, אולם המשפט נותן לו בדרך-כלל כלים שיאפשרו לו להתחמק מהכרעה במקרים שבהם ראוי לו לא להתערב מפני שמאפייני ההחלטה, בעיקרם, אינם שפייטים. כל המשתתפים ב"משחק" החוקתי צריכים להקפיד לא לעשות שימוש לרעה בכוחם, ולפעול בצורה שמתאמת היטב להרכבם ולמנגנוני קבלת ההחלטות שלהם.

נקודת המוצא שלנו אינה מה בית-המשפט צריך לעשות, אלא נקודת-מבט כללית יותר. אומנם, לנקודת-המבט הכללית הזו יכולות להיות השלכות על מה שבית-המשפט צריך לעשות (כמו-גם על מה ששחקנים אחרים במערכת הפוליטית הציבורית הרחבה צריכים לעשות). בהיותו שחקן מרכזי וחיוני בשימור הדמוקרטיה ובהגנה על זכויות האדם. אבל הנקודה הכללית היא העיקר: בכל הנוגע בשאלות שעוררנו כאן – כל אותם ויכוחים מושגים נורמטיביים ואידיאולוגיים, על הקשר ביניהם והמתחים הפנימיים שביניהם – כור-המצרף האמיתי רחוק מהכרעות פוליטיות. אי-אפשר להחליט "מיהו יהודי" בחוק או בפסיקה. אי-אפשר להחליט אם הצינות צודקות אם לאו בחוק או בפסיקה. אין דבר כזה, זה פשוט לא הולך. המדינה צריכה להחליט בשאלה מי זכאי לעלות לישראל ולקבל בה הטבות הגירה – זו שאלה אחרת; אולם בשאלה "מיהו יהודי" אֵל לה לנסות להכריע.

אנחנו עושים לעצמנו עוול אם אנחנו מרדדים את החשיבה שלנו בנושאים הקריטיים האלה לעניין משפטי. אין פה זלזול במשפט כלל ועיקר. העניין המשפטי חשוב, וצריך לדבר עליו, והמשפט הוא שחקן רציני שאי-אפשר בלעדיו. אבל המים עמוקים מאוד. הנושאים שנידונו כאן מתעוררים ויוצרים קושי לא רק אצלנו ולא רק בתקופתנו. דיונים אלה מלווים את המחשבה האנושית – של פרטים, של חברות, של מדינות – משחר קיומנו. לא נכון לתת יד למהלך שיכול להתפרש כאילו אפשר להגיע בנושאים אלה למסקנות מהירות וגורפות באמצעות הליך שיפוטי גרידא. חייבים להבחין בין עולם המחשבה וההגות והרעיונות, אשר צריכים להישאר פתוחים, לבין עולם ההכרעות החברתיות והפוליטיות. ובתוך כך עלינו לזכור כי הוויכוח הוא לא רק בין יהודיות לבין דמוקרטיה, אלא גם בין לאומיות לבין ליברליות וניטרליות. על הנושאים האלה אנחנו ממשיכים ונמשיך להתווכח בישראל. זהו ויכוח נצחי על היחסים שבין פרטים לבין החברות שבהן הם חיים והמדינות המשמשות להם מסגרות פוליטיות. אלה ויכוחים נצחיים על היחסים שבין דת, תרבות ולאומיות – ביהדות ובעמים אחרים. אמנון רובינשטיין הוא דוגמה מופתית למי שעסק בוויכוחים קיומיים אלה בכל מרכיביהם. חשוב להכיר במורכבותם, ולא להעמיד אותם על המשפט או להתיימר להכריע בהם בהחלטות שיפוטיות."

משפט ואדם - משפט ועסקים יד, תשע"ב (ספטמבר 2012), עמ' 293-328

הקושי במציאת עובדים יהודים בארץ ישראל

שם: מניה שוחט (וילבושיץ)

שנות חיים: 1880-1961
שנת עליה: 1904
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: פעילה ציונית

"עלמה סולד הנכבדה מאד, תשתוממי בודאי כי אחרי שנה וחצי של שתיקה הנני מתחילה פתאום במכתב ארוך זה. שתקתי כי לא היינו קשורות בעבודה משותפת אם כי, בלי ספק, יש לנו מטרות משותפות. זה לא מתאים לאופי שלי לכתוב מכתבי אהבה, ואף על פי כן את יקרה לי מאד ואני מעריכה ואוהבת אותך בחמימות וברצינות רבה.

כעת הנני חצה להציע לך עבודה משותפת: אינני יודעת מדוע אך אני מאמינה כי תגידי כן להצעת. הקשיבי לדברי.

דברים רבים השתנו בפלשטינה בשתי השנים האחרונות, למסור במכתב על כל מה שאירע כאן במשך זמן זה, הוא דבר בלתי אפשרי: צריך לחיות בארץ או לפחות לשהות כאן

זמן מה על מנת להרגיש את ההתקדמות הארץ ישראלית. אני אדבר איתך על בעיית כיבוש האדמה... כשקונים בפלשטינה-נה קרקע אז ברוב המקרים אי אפשר ליישבה מיד... ספרתי לך כבר כי בפלשטינה אסור שישאר קרקע בלתי מעובד, כשערבי רואה שאין מעבדים שטח קרקע הוא מתיישב עליו... הקרקע שהאפנדים פעם לקחו מאיתנו בערמה ועכשיו מוכרים ליהודים, קרקע זו תהיה מעכשיו שוב שייכת לנו... היודעת את מדוע אדמה זו עמדה להישמט מידינו למרות ששלמנו בעדה בכסף מלא? האדמה נקנתה לפני 10 או 20 שנה. לא היתה כל אפשרות ליישב עליה מיד את המתנחלים, מסרו אותה בחכירה לערבים, לבסוף לא רצו הערבים לרדת ממנה.

כן, יקירתי, היהודים אין להם חשק רב לעבוד בארץ ישראל וצריך להיות זהירים מאד כשמספרים להם את האמת. ובכל זאת קל מאוד לעזור, הרוצה את לעשות זאת?

אני מקווה לשמוע ממך 'כן'. תעני לי בבקשה מיד יהיה זה כן או לא.

אני אוהבת אותך ומכבדת אותך מאד."

מניה שוחט, רחל ינאית בן-צבי, יד יצחק בן-צבי, ירושלים, 1976

חוות הלימוד שהצילה את הצעירים מהמטבח

שם: עליזה שידלובסקי

שנות חיים: 1895-1983
שנת עליה: 1913
מקום: אוקראינה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מדריכה פעילה ציונית

"עליי לציין את הברכה שהייתה בקיום חוות הלימוד לאותן נשים חלוצות, שבאו לארץ מתוך כמיהה לחיות בכפר, ישר מספסל הלימודים ומבתים שהכל הוגש להן מן המוכן. הן באו מתוך כמיהה לעבוד את האדמה – ולא נמצאה להן עבודה, לא בפרדסי יהודה, לא בקבוצות הפועלים, אלא במידה שהיו נחוצות למטבח ולשירותים אחרים. וחוות הלימוד בכינרת הייתה להן לעוגן הצלה, הכשירה אותן, והנחתה אותן לקראת עתיד חייהן".

מקור אינו זמין

אין לאיש הזכות לפגוע בזכויות האישה על הארץ

שם: עדה פישמן-מימון

שנות חיים: 1893-1973
שנת עליה: 1912
מקום: רומניה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מחנכת וחברת כנסת מטעם מפא"י

האשה העבריה גילתה יכולת רבה בכל שטחי החיים בארץ. האשה היא שותפת בכל בנין ומפעל שקם בארץ הזאת. אין ישוב שלא יהיו ניכרים בו גם מאמציה וכוח יצירתה של האשה. היא ידעה ותדע גם להבא לחונן בזיעתה את עפרות הארץ ובשעת מלחמה – גם בדמה. ואל-נא תביאו לנו דוגמות מארצות אחרות. החובה בנות את המולדת מחדש – מצוות-עשה זו מוטלת על העם העברי, והאדמה השוממה של הארץ הזו מחכה ליד הגואלת של העובד והעובדת לעבדה ולשמרה. אין אנו מכירות ברשותו של מישהו להתיר או לאסור לא חובות ולא זכויות לגבי האשה.

דיון על 'חוק שירות הבטחון', י"א באלול תש"ט (5.9.1949), שם, עמ' 1560

שיר תהלה

שם: רחל מורפורגו

שנות חיים: 1790-1871
שנת עליה: לא הגיעה לארץ
מקום: איטליה
תפקיד מרכזי: משוררת

החסידי היקר והנעלה, ולו דומיה תהלה. הוא צ"ר משה מונטיפיורי עם כל הנלוים אליו ה' ישמרם ויברכם עברו בעירנו פה ללכת לירושלים עיר הקדש. ואני רמ"ה ותולעה חשבתי לעמוד ולשרת כאחת השפחות לפני הגבירה מרת אשתו. כדי לעלות שמה ולישב עמם, ולא עלתה בידי, ואחרי נסעם לשלום, הגיעני ברכה ושלום מאת החכם השלם ההולך עמם כמ"ו אליעזר לוי יצ"ו. ולכן אקוה בשוב צדיק מדרכו וחיה, אע"ז פני לבוא להתחנן לו שיגיד לי אם עלה השחר. וארצנו תתן ייבולה. כאמור, ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. ואני אמרתי בחפזי:

לבוא לבית השר נכסף נכספתי
כי כלתה רוחי אל אדמת קדש,
נכזבה תוחלתי עבר החדש
בשתי להתראות לפני הגבר.

נכבד נשוא פנים, אמנם הוספתי
ששון ושמחת לב כי יש עוד שבר
ישוב ויגיד לי אם יש שם שבר
כי אות לטובה היא לא עוד השבר.

גם אלי - עזר לי וברכני
הגיעה ברכתו ופה הנחני
אנח חיים היא לי שהחיני.

שמחתי בראותי הדרת פניו
כי זה האישה משה איש הענו
הקים את המשכן עם אדניו.

1855, מתוך פרויקט בן יהודה

היו לבני חיל

שם: אולגה חנקין - בלקינד

שנות חיים: 1852-1943
 שנת עליה: 1886
 מקום: האימפריה הרוסית
 תפקיד מרכזי: מילדת ופעילה ציונית

"...אקוה, כי אם ישיב ד' את שבות ציון ויבנה הריסותינו כחפץ כולנו ויקבצנו יחד, אלה אשר הרעיון הקדוש תפעמם אשר אחת מהנה הנגי אחות חבריכם, ואחות אלה חובבי עפר ארצנו ודורשי שיבת ישראל, כי אז בפי אשיב לכם תודה על חזקכם ידיים רפות (אלה השנים קרובינו והנער פרידקין מכרנו).

ואתם אחים! לכו בכוח זה ועזו בעד עמכם, עם בזוז ושסוי, תחזקנה ידיכם, אל ירך לבבכם היו לבני חיל, חלוצי צבא אחינו, ושמכם יהיה לברכה לדור אחרון, כי הגדלתן לעשות בצעדכם הראשון, צאו לכם בעקבות עזרא הסופר, אשר במתי מעט שב מבבל ואחר היו בני ישראל לממלכה גדולה, יכלו לגיבורי רומא, וללא פרווד דעותיהם לא בא צר ואויב בשערי ארצנו ולא באנו למצבנו זה".

ממכתב של אולגה חנקין לבילויים ששהו באודסה בדרכם לארץ ישראל, (מארכיונה של תמר אשל) מוהילוב, 12 ביולי, 1882

אלה חיי האשה העובדת

שלב הפועל אחריהם לא להוט...
 אלה חיי האשה העובדת,
 שבראש הגיגה היתה המולדת,
 חיי אשה העולה ויורדת,
 בסלם הקיום... וכה היא אובדת,
 אובדת ושוב מתעוררת... קדימה.
 אך מה כי אוסיף? הפרכת ארימה...

הניה פקלמן, חיי פועלת בארץ, 1935

שם: הניה מ. פקלמן

שנות חיים: 1903-1940
 שנת עליה: 1922
 מקום: סרביה וארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: חלוצה וסופרת

התיישבות בצפון ירושלים

שם: עליזה ברמץ

שנות חיים: 1927-1997
 שנת עליה: 1936
 מקום: מקסיקו וארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: לוחמת בלח"י ומתיישבת

"מיד לאחר מלחמת ששת הימים התכנסנו, קבוצת ידידים, חבם המכריע יוצאי לח", כדי לבדוק מה יכולים אנו לתרום לעם ישראל כדי שחלקי ארצנו, שחזרו לשליטתו באיחור רב כל כך, לא יישמטו שוב מידינו. החלטנו להיערך לקראת התיישבות יהודית בשכונות ערביות בירושלים, בתקוה שחיים משותפים שם תחת שלטון יהודי גם יתרמו לדו-קיום בשלום.

בעקבות זה, כחודשים לאחר מלחמת ששת הימים, יצאנו, יצחק גרינברג ז"ל ואני לתור את הארץ, כלומר לאתר דירות עבור חברינו שהחליטו להתיישב בצפון ירושלים. במשך שבועות אחדים הסתובבנו בשכונות שועפט ובית חנינה. מוזר היה לראות בתים כה יפים, שלמים ללא פגע – ריקים מאין יושב השכנים הערבים שלא ברחו – סיפרו כי כל מי שיכול היה להרשות לעצמו מבחינה כלכלית – ברח לירדן.

כאמור, חיפשנו דירות עבור עשרות משפחות של חברים שביקשו להתיישב שם. מסיבות שונות, שלא זה המקום לספרן, נשארו חבורה קטנה ביותר. בשיטוטנו התקבלנו בזרועות פתוחות, אולי בשם הערבית שהייתה שגורה בפיו. אפילו אביו של פארוק קדומי, ששמו היה מוכר לנו מן החדשות כמנהיג ב'פתח', הזמין את משפחתי ומשפחת גרינברג להיכנס ולגור בדירות שהתרוקנו בביתו. לדבריו מצאנו חן בעיניו ועוררנו בו אימון.

בשכונת בית חנינה איתרנו בית קומות חדש שנבנה על אדמת היישוב היהודי נוה יעקב, שהירדנים כבשו והחריבו אותו במלחמת תש"ח. הבית היה כמעט גמור".

"ביום 5.6.1968 בדיוק שנה לאחר פרוץ מלחמת ששת הימים, נכנסו שתי המשפחות הראשונות לבניין, משפחת עליזה ז"ל ושמעון ברמץ ומשפחתי. בתוך חודש וחצי כבר נכנסו כל שבע המשפחות לדירותיהן; משפחת יצחק ז"ל ולאה גרינברג, משפחת שבת ז"ל ויעל בן דוב, משפחת חיה ז"ל ועזרא יכין, משפחת אלי צור ומשפחת משה וענת נינו.

בתחילה חשבנו לקרוא לבית 'בית השיבה' – משום ששכנו למקום שנכבש מידינו, אך משום דרכי שלום בחרנו בשם הניטרלי 'בית השבעה'. עוד לפני שהגענו לבית השבעה קיוונו שנצליח לקשור קשרים טובים עם השכנים, אבל כמובן שחששנו שניתקל בבעיות ביטחון. תהינו אם לא נצטרך לשמור יומם ולילה על הבית וכיצד נוכל לעמוד בזה. כיוון שמוסדות החינוך היו מרוחקים, דאגנו גם כיצד נצליח לשלוח אליהם את הילדים. היתה לנו בעיה להשיג טלפונים כדי שנוכל להזעיק עזרה רפואית או בטחונית בשעת חירום. צריך לזכור שבאותם ימים היתה השגת טלפון כרוכה בהמתנה ממושכת, המתנה של חודשים – לבעלי זכויות כמו רופאים – והמתנה של שנים לסתם אזרחים. ומה נעשה אם נזדקק חלילה לאמבולנס, כאשר 'מגן דוד אדום' טען ששכונת בית חנינה היא מחוץ לתחום בשבילו? איש מאתנו לא הוכשר ולא היה לו נסיון בפתרון בעיות ביורוקרטיות מסוג זה. בפרט שמתיישבי בית השבעה ראו עצמם אחראים לפתור בעיות אלה לכל המתיישבים היהודים שהיו פרוסים לאורך קילומטרים, החל מן הכפר א-ראם, מול עטרות, ועד שיח ג'ראת. החלטנו לפנות לפטרון הטבעי שלנו, מר מנחם בגין, שכיהן אז כשר בממשלת לוי אשכול. בגין קיבל אותנו בחביבות, אבל גם לא היה ניסיון ביישוב יהודית בשכונה ערבית. הוא היה די נבוך".

אעלזה בישועתך, הוצאה משפחתית, תשנ"ז, ישיבת החיים והשלום

משל התנין

שם: נעמי שמר

שנות חיים: 1930-2004
 שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
 מקום: ארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: משוררת

"כל העניין התחיל כשהקונגרס הציוני הראשון החליט לחדש את קריאת התנ"ך בארץ ישראל בקול רם ובעברית. עד אז נהגו לקרוא את התנ"ך רק בגולה, בעברית אומנם, שלא לדבר על שבעים אומות שקראו בו.

צרות קטנות היו מנת חלקנו מן ההתחלה, אבל כשהחלטה היהודית קיבלה אישור בריטי ב-1917, גברה התנגדותם של השכנים וזו הייתה ראשית הסכסוך.

בכ"ט בנובמבר 1947, כשהאו"ם הרשה לנו לקרוא בקול את כל ספר בראשית- יצאנו לחוג ברחובות השכנים, לעומת זאת, הכריזו על יום אבל ועל פלישה. בסוף מלחמת העצמאות כבר היו בידינו חמישה חומשי תורה, ומאז אנחנו חיים במצור ובדרגה זו או אחרת של אי נחת, בין מלחמה אפשרית למלחמה מתלקחת. במלחמת ששת הימים נכבשו בידי צה"ל כמה ספרים נוספים (עד סוף נביאים ראשונים, נגיד) - והעניינים הידרדרו בצורה יוצאת מן הכלל. קודם כל, ממשלת ישראל העמידה את נביאים ראשונים למכירה פומבית, בשיטת 'פרקים תמורת שלום', וכיוון שאיש לא קפץ על

המציאה- הוחלט להקפיא בינתיים את נביאים ראשונים, כך שאין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד.

מצב מוזר זה יצר מחלוקת חריפה בעם הספר עצמו. מחנה אחד התעקש לקרוא לנביאים ראשונים בשמם - יהושוע, שמואל וכו' - ואילו המחנה השני קרא להם רק 'הפרקים המוחזקים' - סגולה כנגד עין רעה.

את הטעות המצערת ביותר עשו דווקא האנשים הנאמנים ביותר, שהקימו 'תנועה למען התנ"ך השלם', כשכל כוונתם לספרים שכבר בידינו. דהיינו, פחות ממחצית התנ"ך, כך קנו לעצמם, בחינם, שם של מיליטנטים ושוחרי ריב, והשאירו את כתר השפיות והתבונה למחנה השני.

גם אצל השכנים היו התפתחויות. הם הקימו את חל"ס (חזית לשחרור ספר הספרים), והחלו מוחים על הגזלה בפני שבעים האומות. דבריהם הנרגשים ומעשיהם השקולים נתקבלו כמובן בהבנה ואיש לא טען כנגדם שהם נצמדים למיתוסים רומנטיים ולמיסטיקות עדינות. גם הורשה להם לדבר בפה מלא על "ספר הספרים" בעוד שאצלנו המשיכו לקרוא לזה בצורה מאוד מפוכחת 'הניירות האלה', או פשוט 'הקלף'.

לכסיקון כפול זה היה נקוט, אגב, לכל אורך הקו: האויב דיבר על 'מולדת' - ואילו אנו על טריטוריה: רגשותיהם היו 'לאומיים' ואילו אנו 'לאומניים' ומעלה. להם היו 'זכויות' ולנו 'אינטרסים' ובצדק, כי הם הרי פעלו מתוך מניעים טהורים ונעלים, ואילו אנחנו- מתוך תיאבון אימפריאליסטי בהמי.

אלה הם פני הדברים כרגע, ועל רקע זה יש להבין כל מיני הצהרות אקטואליות, כמו 'שר האופים מוכן לחזור לגבולות החומש' או 'שר המשקים מסתפק בספר בראשית' וסיסמאות פופולאריות כגון 'שמואל א' תמורת אהבתכם'. ניתן לומר שזהו מצב סטאטי ונעדר הפתעות, אבל כל מי שאוזנו כרויה יתקרב נא בלילה לארון הספרים וישמע את התנ"ך מתפקע מצחוק, כמו שרק הלב האמיתי של הסכסוך יכול להתפקע."

מתוך 'על הדבש ועל העוקץ - נעמי שמר, סיפור חיים' -
 ביוגרפיה שנכתבה על ידי ד"ר מוטי זעירא

שער הריעי

החיים בארץ

צינות פרטית

שם: מיכל זמורה כהן

שנות חיים: 1926-2015
 שנת עליה: נולדה בארץ ישראל
 מקום: ארץ ישראל
 תפקיד מרכזי: מוזיקולוגית ופסנתרנית

"עוד לפני שמצאתי להיתלות באילן הגדול, קורט בלומנפלד, היתה הצינות לחלק בלתי נפרד ממני. הגעתי אליה לא מתוך מחשבה מעמיקה או שיקול הדעת: אלה באו מאוחר יותר. לא היתה זו גם מצוות הורים מלומדה שדרבנה אותי ועשתה את הצינות לחלק מישוטי, אלא השפעתן של תחושות וחוויות אישיות אשר חשתי וחוויתי בעיקר כשהייתי מדי פעם מחוץ לארץ ישראל."

"הגבירות הסתכלו זו בזו במבטים משתאים ואחת מהן אמרה בפליאה: 'לעולם לא הייתי מאמינה שאתן יהודיות: אינן נראות כך כלל ועיקר!'"

כשתרגמה לי אמא את דבריה, געשו בי תחושות ומחשבות, רעות וכאבות, תובעות תגובה. אלא שזו לא באחת באה. דקות ארוכות עמדה דומייה בחלל הקרון. אך עד מהרה התאוששתי, אספתי את כל אחת עשרה המזוודות שלנו ודחקתי באמא לקום ולצאת את הקרון מיד. לשווא ניסתה אמא להרגיעני ולהסביר לי שהנשים לא התכוונו אלא להחמיא לנו. ככל שהסבירה והרגיעה נן גבר בי עלבוני: וכי איזו מחמאה היא זו? לדעתי שלי - אילו רק יכולתי לבטאה - היה בדבריהן של הגבירות עלבון צורב ואני, הקטנה, סירבתי להישאר ולהמשיך לראותן. לא נשאר לאמא אלא להצטדק בפני הגבירות: במבוכה נכנעה לדרישתי, ואנו חיפשנו ומצאנו לנו מקום בתא אחר. בהמשך הנסיעה הייתי מכוססת בעצמי ועיני לא ראו את הנוף המרהיב שכה ריתק אותי לפני כן.

אז למדתי כי להיות יהודי - מקור כל גאוותי - נראה לעולם הגדול כדבר שבמקרה הטוב ראוי להסתירו משום הבושה או הנחיתות שטרם עלה בידי להבינו, ובעיקר משום הסלידה שגויים אלה חשים כלפינו. כדי להגיע להכרה זו לא נדדקתי לגזענות נאצית ולעוללות השמדה. די היה באותה הערה תמימה, טובת הכוונה, של הגבירות שנסעו עמנו ברכבת, להמחיש כי אין לנו מה לחפש בין גויי העולם. לא פקפקתי בכך שיש לנו זכות או רשות לחיות בקרבם, אך חשתי בעליל שהכבוד העצמי הבסיסי, חייב להגיע כל אדם בר דעת להדיר רגליו ממקום שאין הוא רצוי בו.

אבל לא צדק ולא זכות המריצוני אז, אלא סערת רגשות שתבעה: קומי, כאן ועכשיו, וסעי הביתה! רק בדי עמל הצליחה אמא להרגיעני. היא הזכירה לי שרק לשבועות מספר באנו לכאן. ושלא מרצוננו באנו אלא לקיים מצוות הרופא. ואני ילדה הייתי וקיבלתי את הדין.

ואולם לצינות האישית שלי פן נוסף, והוא האמנות בחיי הפרט והכלל. אני מאמינה, שהאמנות חיה בחברה של כאן ועכשיו – וכוונתי לכאן מוחשי, מוכר ומסוים – וכן שאין הוויה חברתית קיימת לאורך זמן אלא באמצעותה ומכוחה של האמנות. רק האמנות מסוגלת להנציח חברה ותרבות, ובלעדיה אין אלה אלא עוברי אורח הבאים לעולם ובטלים מן העולם.

“משקמה מדינת ישראל, או נכון יותר מששבנו אל אדמתנו וצרנו לנו צורה מוחשית לחיינו, החלה לתסוס גם היצירה – האמנות, המחזאות, הספרות, השירה ובעיקר המוסיקה. מספר הקומפוזיטורים הישראליים עולה משנה לשנה. גם מספרם של הקומפוזיטורים היהודים בעולם, בעיקר בארצות הברית, עולה וזאת – על פי עדותם של קומפוזיטורים רבים שעמם דיברתי – מכוח קיומה של מדינת ישראל (למרות שלא כולם ידעו להסביר זאת).

הוא שאמרת: האמנות לא תקום ולא תהיה אלא על אדמתה שלה. למקטרג שיבוא ויטען שהאמנות היא מותרות ואינה ממין ההכרח, אשיב שללא אמנות אין החיים שווים לחיותם – לא רק משום שהיפה חיוני הוא לאדם והוא מקור היבנותו הנפשית לא פחות ממן המזון ומן המחסה, אלא בעיקר משום שללא אמנות אין לחיינו עתיד. נצחיותם של חיינו באה להם מידי האמנות. וככל שטובה ויפה היא, כן ימיה ארוכים עד כדי עדות נצח להיותנו.

גם מזווית הייחודית של ממד אמנותי זה, המקנה לנו את נצחיותנו, מימושה של הצינות כורח הוא; ממד אמנותי שעבורי אישים אין בלתי.

אין אני מתיימרת להימנות עם הוגיה של הצינות, מומחיה, או מנהיגיה, אך אני מעיזה לחשוב שאין אני בת חורין להותיר את המונופולין בידי הוגי הדעות הצינות דבקה בי ומניעה ומשפיעה על דרכי, מחשבותי וגורלי האישי עד כדי שאם אובה ואם אמאן, צריכה אני ליישב עם עצמי את יחסי כלפיה ולבוא עמה חשבון.

וזה חשבונתי: שתי עמדות בו, שח חובה ושל זכות. הזכות היא זכותנו, כיחידים וככלל, להיות חופשיים בארצנו שלנו. החובה היא מחויבותנו כלפי זולתנו, וקודם כול כלפי שכנינו, הפלסטינאים, להיות חופשיים בארצם שלהם. נדמה לי כי אלה דברים מובנים מאליהם. הייתכן שדבר שאתה דורש במפגיע ובצדק עבורך לא יהיה צודק וחיוני גם עבור זולתך? העולם נוהג להתעלם מכלל כמעט טבעי זה. ולמרות שלא ייתכן לדרוש עבורך את שאינך מוכן להעניק לזולתך, איש אינו מוכן להעניק לזולתו את אשר הוא דורש לעצמו. והוא מביא עדויות למכביר, ומרפד אותו בתירוצים ובסיבות (חלקן אפילו צודקות), המצדיקות התנהגות זו.

אך אני אינני מוכנה לקחת חלק במשחק מעוות זה; אינני מוכנה לחסות בצלה המרענן והמרווה של קורת גג המותרות את זולתי (לא כל שכן את שכני שמאז ומקדם) נע ונד, ללא פיסת קרקע מוכרת משלו. אי נכונות זו אינה נפגעת ואינה משתנה, אף אם שכני זה היה בחפץ לב נוטל קורת גג זו כולה לעצמו בלבד ומותיר אותי חשופה כולי לקור ולשמש.

על כן נחישותי ודבקותי בצינות היא על תנאי. התנאי הוא שתהא מוסרית וצודקת הן בעיני והן בעיני כולי עלמא, גם אם כולי עלמא זה הוא אכזר ומרושע, עושה עוול ואינם עושה צדק.

את הצינות אימצתי והלכתי אחריה במדבר חיי הפרטיים, קודם כול בשל מוסריותה, לא בשל כדאיותה, לא בשל בטיחותה, ובזוואי לא בשל גדולה ועצמתה. את בריתי עמה כרתתי בשל צדקתה ומוסריותה. בלעדיהם אין היא לי 'צינות'.

מיכל זמורה כהן, רפרטואר אישי, עמ' 59-65

המשך **צינות פרטית**

מאז לא חדלתי להשתומם ולהשתאות על יהדי הגולה: מדוע הם מתגוררים בארצות לא להם, ומדוע אינם מתחרים זה בזה להקדים ולהגיע אל ארצם שלהם? כשם שמאז לא הרפתה ממני הוודאות שאין אני שייכת לשם, שאינני רצויה שם, שנוכרית אני בארצות הגויים. כל אימת שדרכתי עליה, בערה הקרקע של חוץ לארץ מתחת לרגלי. וככל שגברה בי מודעות זו כן בחלתי בנפלאותיהן של ארצות לא לי.

באותה נסיעה ראשונה להרי שוויץ לא חדלה אמא מניסיונותיה להכיר לי את יופיה של ארץ זו. שוב ושוב הסבה את תשומת לבי להוד נופה, לריבוי האגדי של הרים ואגמים, ובעיקר לקסם היערות: 'נישמי, מיכל'ה – כך חזרה ואמרה – 'את בושם עצי המחט, ואת ניחוח עלוות העלים הטחובה הנערמת כך בינות לעצים, האם אין זה נהדר?' 'לא, עניתי, אין בכך שום ייחוד. גם בארץ ישראל יש יערות לרוב'. 'האמנם?' כך אמא, 'היכן יש אצלנו יערות?' הסתכלתי בה כלא מבינה והשבתי מניה וביה: 'המצלבה למשל'.

גאוותי על יופיה של ארצי מולדתי לא ידעה גבול; זו הארץ שאותה הועידו לי אומות העולם, לפני עם ועדה, וקבעו שהיא ביתי. ובכל זאת נידונתי להיפרד מעליה במהלך חיי ונאלצתי, בנסיבות קשות ביותר, לבחור בה מחדש.

היה זה בשנת 1956. גדעון רהר, בעלי באותם ימים, נגן ויולה מעולה ומוסיקאי מחונן, החליט להיענות להזמנה להצטרף לתזמורת הפילהרמונית של שטוקהולם. הוא הבטיחני ששהותנו לא תעלה על שנה אחת, ואני נתרציתי. הכרתי בכישרוני הרב והנחתי ששהות זו תסייע לקדם את הקריירה שלו באירופה. כאשר שראתה את מקומה קודם כל לצד בעלה הבנתי שעלי ללכת אחריו. אך התניתי ששהותנו לא תעלה על שנה אחת כדי שבתנו, תמר, אז בת חמש שנים, תחל את לימודי בית הספר בארץ. אלא שבתום השנה החליט גדעון שלא לשוב ארצה. הוא ביקש להמשיך את עבודתו בשבדיה ואני חשתי שעז רצונו להשתקע בה.

כך הועמדתי בפני הבחירה הקשה ביותר שאותה ידעתי: נאלצתי לבחור בישראל מחדש ולשלם עבור בחירה מחודשת זו את המחיר הכבד של אובדן חיק משפחה, ויותר מכך העמדת הבחירה בפני בתי הקטנה בין אם תובענית לבין אב אהוב. נאלצתי לבחור בין מולדת לבין ארץ זרה, בין יהדות לבין כמעט נצרות. לתמי'לה שלי באו כל הנוראות הללו רק משום שלא מלאני לבי להפנות גבי לארצי שלי ולממש את חיי בין נוכרים שאין אני חשה שייכת אליהם, ואף לא רצויה להם. העשייה בקרבם היתה בעבורי חסרת משמעות ולא היו בה חוטי הטווייה לארוג מהם את אותו מרקם חברתי-מקצועי, שרק בו טמון טעם ההיות. קמתי אפוא וחזרתי משבדיה הזרה אל ארצי, שבה בחרתי מחדש, ואת ילדתי האהובה מכול השארתי, בלית ברירה, מתנוודדת מעל התהום המפרידה בין כאן לשם.

שוב נוכחתי לדעת כי 'הצינות הפרטית' שלי מקורה בתחושות בטן, בצורך רגשי אישי ראשוני שבשום פנים ובשום מחיר אינני יכולה לדכאו. המאבק ביני לביני היה מאבק בין רגש לרגש, ועל כן כה טעון וכה קשה. לא היתה זו התדיינות בין תאוריות הגיוניות ואף לא ויכוח אידאולוגי. היתה זו מלחמת 'ריש בריש', רגש ברגש. התחושות המנוגדות בין אהבת בת ומשפחה לבין אהבת מולדת, כך כפשוטו, נאבקו בי ולבסוף הרימותי ידיים ומותשת הלכתי אחרי הצו המורני 'לך לך'!

אינני באה להטיל ספק בצינות או להמעיט מצדקתה של האידאולוגיה שעליה היא מושתתת. ברצוני לומר רק שתאוריה נכונה וצודקת זו, שורשים עמוקים לה בעולמם של היצר, הצורך והדחף הרגשי ואפילו של האהבה הסנטימנטלית.

גם ההגות הצינונית איננה, מבחינתי, אלא אידאולוגיה של תגובה: מאחר שעולמנו עשוי נחלאות נחלאות ולאומים לאומים, ומאחר שאלה אינם נחשבים אלא בהיותם יושבים על אדמתם-מכורתם, ואין לאום אחר מכיר בלאום חברו אלא אם יושב גם הוא על אדמתו, אין בפני האומה הישראלית כל דרך זולת הדבקות באותה ארץ שהיא נחלת אבותיה ושאומות העולם חזרו והכירו בה ככזאת.

”תעלומת פטור” נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן

”באחד הימים הקשבתי לזיכרונות נלהבים בין תלמידי חכמים, שהיו מבאי ביתנו. שמעתי כי ‘מצוות עשה שהזמן גרמן-נשים פטורות’. וכאשר שאלתי באחד הימים מדוע פטורות נשים... קיבלתי תשובה כי לאשה הרבה עבודה בבית ובטיפול בילדיה ואין להטיל עליה עול-מצוות נוסף. תשובה זאת לא הניחה את דעתי... בסופו של דבר פירשתי לעצמי ‘תעלומת הפטור’. והיא: אין זאת, שהאשה נחשבת לנחותת דרגה ואין לה כישורים לשאת בחובות של מצוות כבודות. פירוש זה הירבה הרגשת עלבון צורב, קיפוח ועיוות דין כאחד...”

עדה מימון, ‘אפיזודה הראוייה לציון’, לאורך הדרך, עמ’ 214-215

ביקור נשי במירון

”והינה סופר לנו, שמאז האסון שאירע לפני שנים, כשהתמוטטו קירות החומה במירון וגרמו למותם של אנשים אחדים, הודיעו חרדי צפת כי האסון קרה בגלל ביקורן של גברים ונשים בצוותא במירון - דבר שיש בו משום הפקרות. ולכן הוכרז חרם ואיסור חמור על נשים לבקר במירון. כשנודע לנו הדבר - נדדעזענו. הודעתי באופן ברור ומוחלט, שאעלה למירון על אף החרם. ידידנו המעטים בצפת כגון פקידי סניף אפ”ק, הרוקח ואחרים בראשם מר קרניאל (ראש ועד בית הספר) הזהירוני פן אביא על ידי כך כליה על בית הספר העברי שטרחו כל כך להקימו. ואני בשלי - לא אכנע לחרם. חברתי לעבודה הייתה מוכנה לוותר בראותה בכך סכנה לקיום בית הספר אך אמרה: ‘אם עדה מרשה לעצמה להפר חרם, שהוכרז על ידי שלומי אמוני צפת, הרי אני החופשייה - בדעות ודאי שאני מוכנה להצטרף אליה’. בא היום המקווה, ל”ג בעומר. בבוקר השכם החלו אנשי צפת (רק גברים) מקטן ועד גדול זורמים למירון. מקצתם ילדיהם על שכמם לקיים שם את מצוות התספורת (‘חלקה’)”.

”כשהגענו למירון, שוב התערבנו בתוך הקהל. שמנו לב, שהחרדים הבאים בקרבנו נרתעים מאתנו בסלידה, כאלו שנתקלו בדבר טומאה. היינו שלוש נשים בין אלפי גברים. עד חצות השתתפנו בחגיגה. ראינו את הריקודים הנלהבים, את הטלת החפצים היקרים לתוך להבות האש בשם נשים צדקניות לזכרו של ר’ שמעון בר יוחאי. אחרי חצות אמרנו למצוא מקום לנות. עשינו עצמנו כאילו לא ידענו את דבר קיומו של החרם. סרנו אל אחד הבתים ונכנסנו לחדר גדול. אני נכנסתי ראשונה. בחדר ישב רק יהודי אחד, בעל פאות ארוכות. משראה אותי היהודי נדדעזע, לפת את ראשו בשתי ידיו והתחיל מתרועע בחדר אנה ואנה בצעקה: ‘חרם, אשה! חרם, אשה!’”

”חזרנו בשלום לצפת. והנה כל המאורע הזה לא גרם לפיטורינו ולא לחורבן בית הספר. אנשי צפת הבינו, כי מוטב להם לעבור על העניין בשתיקה. מאז הופר החרם לחלוטין, ונשי צפת היו מבקרות במירון מדי שנה, ונהנות מן החגיגה בל”ג בעומר, ואין פרץ ואין צווחה”.

עדה פישמן מימון, ‘מזרה בבית הספר העברי הראשון בצפת’, ספר העלייה השנייה

שיר לגליל

הַרִיב, גָּלִיל, כָּכֵל הַהָרִים.
צָהָב וְיֶרֶק וְסַלְעִים וְכָרִים.
מִבֵּין צִלְעוֹתֶיךָ הַצֵּל הַקָּלִיל.
אוֹלָם הַהָרִים – עוֹד לֹא זֶה הַגָּלִיל.

וְגַם שְׂדֵמוֹתֶיךָ, כָּכֵל הַשְּׂדוֹת.
בְּחִיק אֲדַמְתָּם צְפוּנִים הַסּוּדוֹת
שֶׁל לֶחֶם לֶבֶן, שֶׁל הַפְּרִי הָאֲצִיל.
אוֹלָם הַשְּׂדוֹת – עוֹד לֹא זֶה הַגָּלִיל.

וְכֵן גַּם בְּנֵיךָ, כָּכֵל אַנְשֵׁים.
יְמֵי הָעֵמֶל, אַרְכִּים וְקִשִׁים.
חֶרְתוֹ חֲרִיצִים עִמְקִים עַל פְּנִים.
אוֹלָם הַגָּלִיל – לֹא הוּא הַבְּנִים.

עַל פְּנֵי הַהָרִים וּבִלְבַב הַבְּנִים
קֶסֶם זְכָרוֹן מְאַלְפֵי הַשָּׁנִים.
הוּא הַבּוֹכָה בְּצִלְלֵי הַחֲלִיל.
הוּא הַגָּלִיל.

חנה סנש

על שפת כנרת

"היינו מעיזות שחר. דומה, לו הקדמנו עוד רגע אחד, והיינו תופסות את הלילה במפתיע, מרגלות את מסתוריו וקולטות את סוד שיחו. הצצה ראשונה – אל הים. בשעה זו שריו הוא בתנומה. כהה כלשהו בתוך מסגרת הרי תכלת, הרדומים אף הם. החוף האחד – לנו הוא. כל צרור וכל חלוק בו – מכר ומודע. ימינה, אל הירדן, הריהו מתרומם לגבעה תלולה. כמה פרגים, כלניות, שיני אריה חוגגים על פני מורדיו את אביב חייהם היחיד! שמאלה, בשפל, מזדקר לו דקל בודד, בצדו הייתי הוזה שעות על שעות; דקל קטן בודד, המרים כאן – מי יודע, כיצד – את ראשו העטור. ושם, להלן, לצד טבריה עדי שיחי-הרדוף, שפע סבכי-ירק, החוף השני – רחוק, נכרי. מרחב הכנרת מבדיל בינינו ובינו. גבעות החוף חופפות עליו, כהות לבוקר, לילניות לצהריים, ארגמן לבושן עם השקיעה. מושכות, צודות, ככל אשר בעבר ההוא. זכורתני בליל-ירח, עם הקיץ, חתרו סירותינו אל חולת 'העבר ההוא'. צעדנו על גבי האדמה, השומרת את עקבות פעמיו של אברהם אבינו, הקשבנו הד דבר אלהים בשכבר הימים: 'אגדלה שמך'. טיפסנו אל צורים והצצנו למטה אל הבקעים הצרים, שם ריוו עינות במימיהם הצוננים שרשי חרובים עתיקי יומין.

כיצד עובר היום בכנרת? השחר עלה בהחילונו לעבוד. ארבע עשרה היינו. ידים מויבלות, רגלים יחפות, שזופות, שרוטות. פנים עזות, לבבות להטים. האויר כולו צלל לזמירותינו, שיחנו וצחוקנו. המעדרים הונפו והורדו בלי הרף. לרגע קט תפסיקי, תגנבי את זיעת המצח בכנף 'הכפיה', תעיפי מבט- אהבה אל הים. מה טוב! תכלת, תכלת ללא אומר, נושאת שלום, מרפא לנפש. אי-בזה מרחפת על המים דוגת-כנף, עוד מעט וסירת-הקיטור הזערורית המעבירה את הנוסעים מצמח לטבריה תאבך את עשנה.

לצהרים היינו שבות אל החוה, ושוב הים אתנו. עין-התכלת היתה מציצה אל חלון חדר האוכל, עין התכלת של אדמת המולדת. ככל אשר הארוחה היתה דלה, כך עלזו קולות-העלומים. מפני רוחה יגורנו. נכספנו לקרבן, לעינו, לככלי-אסיר, בהם נקדש ברמה את שם המולדת.

זכורתני, שתלנו אקליפטים בתוך הבצה, במקום בו הירדן נפרד מעל הכנרת ואץ-רץ הנגבה, מקציף סלעים, מציף את גדותיו. לא אחת מאתנו היתה אחר כך מרעידה בקדחת על יצועה הדל. אבל אף לרגע אחד לא עזב אחת מאתנו רגש ההודיה לגורל. עבדנו מתוך עלית-נשמה. הציק הצמאון, והרי אחת מאתנו מפליגה אל הים עם הכלי הרגיל שלנו – תיבת הפח משל נפט. איזה תענוג הוא לצנוח אל החצץ, ולשתות עד אין סוף, כחית-היער. להשקיע במים את הפנים הלהטים, לשאוף רוח, ושוב לרוות עד כלות הכוחות.

אומרים, סגולת פלאים למים ההם: מי ששתה מהם אך פעם, שוב ישוב אליהם. האם לא על כן עורגים הבנים בכנרת אל חופי הכנרת השקטים, יען כי אבותיהם ראו כאן את צמאם?

ביום השבת הייתי יוצאת לנוח על פני הגבעות הסמוכות. כמה שם חגוים נפתלים, כמה מחבואים יקרים, כמה ואדים ירוקים; לו תשארי פה לכל ימך. מה טוב לפסוע על פני המשעול לאורך החוף, עד אשר תראה לפניך חומת טבריה על מגדלותיה העגלגלים. כל כך עתיקה היא טבריה זו, שאינה נראית לי כעיר, אלא כציור מתוך ספר לימוד לדברי ימי קדם. ראה, אלה האבנים ראו פניו החורים של המוכיח מנצרת, שמעו את משנתם של התנאים, וגם את פני בירוניקה הנאוה זכור תזכורנה האבנים האפורות האלה.

לא מראה נוף הוא ים-כנרת, לא פיסת טבע בלבד - גורל עם התלכד בשמו. באלפי עינים יביט מתוכו עברנו אלינו, באלפי שפתים ישיח ללב.

רחל בלבשטיין, על שפת כנרת, תרע"ט, מתוך פרויקט בן-יהודה

המכתב של רבקה לנעמי

שם: רבקה ספיר
(אמה של נעמי שמר)

שנות חיים: 1905-1988

שנת עליה: 1925

מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: חלוצה

"יום העבודה נגמר וירדתי לכנרת, לענות על מכתבך ילדתי הקטנה / קשה לך שם עכשיו בעיר בה את לומדת, קשה כמו שקשה תמיד בכל התחלה. רוח מתחילה לעלות וכבר סוער הים, כמו שסוערת נפשך שהיא נפש אמן / ובלב הים פתאום אני רואה סירה, ועליה דייג אחד שנלחם בסערה.

מה יעשה הדייג - מה הוא יכול לעשות, כדי שהסירה תגיע אל החוף / יש רק דבר אחד שיעמוד בסערה, אם הוא יוסיף מטען לבטן הסירה זו ילדתי התשובה גם לסערת נפשך, הלימודים שלך הם המטען על סיפוןך / כאן פועלים עיפים כבר צמאים לשיר שלך, אבל את עוד צריכה לחתור, דרך כל הפוגות של באך".

עיבוד שירי של נכדה, אריאל הורוביץ, 2013

שירת אישה

ברוך שעשני אשה
שאני אדמה ואדם,
וצלע רכה

ברוך שעשיתני
עגולים עגולים
כגלגלי מזלות
וכעגולי פרות,
שנתת לי בשר חי
פורח,

ועשיתני כצמח השדה
נושא פרי
שקרעי ענניך,
מחליקים כמשי
על פני וירכי
ואני גדולה
ומבקשת להיות ילדה,
בוכיה מצער,
וצוחקת, ושרה בקול,

שם: אסתר ראב

שנות חיים: 1894-1981

שנת עליה: נולדה בארץ ישראל

מקום: ארץ ישראל

תפקיד מרכזי: משוררת

דק מן הדק
כצרצר זעיר
במקהלת כרוביך
הנעלה
קטנה שבקטנות
אני משחקת

אסתר ראב - ציור גליקסבורג היים

מלאים. כמה? אינני זוכרת, כי לא מדדו ולא שקלו את החלב. התברר שהפרות הדמשקאיות מניבות לנו הרבה חלב, הרבה יותר מאשר יכולנו להשתמש לצורכינו והתעוררה שאלת שיווק החלב. פנינו לשוק טבריה, חבר אחד רכוב על חמור הביא לטבריה כד עם עשרה ליטר חלב. הוא בילה שם כל היום ומכר רק חצי ליטר, גם זה למנהל המשביר, שרק נפתח אז. התחלנו להפוך את החלב לחמאה וגבינה ושלחנו אותה ברכבת העמק לחיפה. לא פעם החזירו לנו את תוצרת משום שיהודי חיפה העדיפו את החמאה המלוכלכת של הערבים, שהייתה זולה יותר.

לא עבר זמן רב ואלוהים ייסרנו במחלת דבר הבקר שהפילה חללים. מ-35 פרות שהיו ברפתנו נשארו רק ארבע. לא אמרנו נושא אולם קינן בלבנו ספק, שמא אי ידיעתנו את העבודה ברפת גרמה למחלה ולמוות הפרות. הגעתי לידי הכרה שצריך ללמוד את המקצוע באופן יותר יסודי וידעתי, כי לא קל יהיה הדבר, הנני אם לבן (גדעון) כעבור שנתיים וחצי נולדה גם דבורקה. באותו הזמן לא הייתה כל התקדמות ברפת, כאילו עמדה במקום אחד. אין קונים יותר פרות. לא ידעתי מנוחה. חתרתי בכל האמצעים ליציאה מהבית ללמוד. המקום היחיד שנראה אז כמקום לימוד היה בן שמן בהנהלת יצחק וולקני ז"ל. המנהל המשקי היה אזי נחום טברסקי ז"ל.

היה זה ב-1915 בעצם ימי מלחמת העולם הראשונה. הנסיעה מהגליל לבן שמן הייתה קשורה בקשיים מיוחדים והמזון היה מצומצם. סוכר לא השיגו בכלל וכן מצרכים חיוניים אחרים. והרי אני אם לשני ילדים. לנסוע לבן שמן אפשר היה רק ברכבת אשר הייתה גדושה בצבא וערבים והנסיעה הארכה כיומיים. התגברתי על כל הספקות והתשישות, הצטיידתי בצידה לדרך ויצאתי לדרך עם שני הילדים. בהגיענו לעפולה, התעכבה הרכבת והייתה לי שהות לשלוח ילד למרחביה, כדי שיביא לי שני בקבוקי חלב וככר לחם. שני ימים וחצי ארכה הנסיעה. בחצות הגעתי ללוד ומשם לבין שמן בכרכרה שנשלחה ע"י טברסקי, כשהודעתי שהנני בתחנה.

קבלת הפנים לא הייתה מלבבת. אישה עם שני ילדים, מי יכסה את ההוצאות, מי ימצא לה את צורכי המזון שהיו אז בקיצוב? תשע חודשים ביליתי בבן שמן. חלבתי בלילות, את הילדים השארתי בחדר לבדם. על אף התנאים הקשים הילדים התפתחו יפה. את דבורקה הינקתי והיא נראתה כפרת. הייתי מוזרה בעיני אנשי בן שמן, בייחוד בעיני הנשים, שהביטו בי בעין רעה גם אם לא דיברו על כך בפני. ידעתי שגם בבית לא הסכימו למעשי וביקורת חריפה נשמעה גם בדגניה. בחוזרי הביתה נכנסתי, כמובן, לעבוד ברפת (הבאתי אתי כמה פרות ועגלות). טיפול משותף בילדים עוד לא היה אצלנו. הייתי לוקחת אותם לרפת ומשכיבה את דבורקה בת השנה באבוס וגדעון בן השלוש וחצי היה מתהלך חופשי, זה עורר ביקורת קשה בין החברות, ששאלו - הייתכן להפקיר כך את הילדים? בעיני אורחים מהחוץ זה בודאי נראה אכזרי. אי אפשר לאומר שהביקורת לא פגעה בי, אולם לא פגעה בעבודתי! חלבתי בלילות וטיפלתי ביום בעגלות ובינתיים נוספו ועד פרות. רכשנו פר מיבנאל, היה זה פר משובח אבל הוא לא הקים לנו דור משובח, אך דרש טיפול מיוחד - ידעתי שמחה ואושר בעבודה.

נכנסה זהבה בן יעקב לרפת ומאז נשמעו שירה אבל גם ויכוחים על צורת העבודה ועל

שם: אלישבע גיסין

שנות חיים: 1887-1972

שנת עליה: 1899

מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: גנת ופעילה חברתית

הנחלת העברית וייסוד הגנים

"נוהרות אימהות מובילות תינוקותיהן אל גן-הילדים. ויהי הגן לקיבוץ גלויות קטן, ואולם ביחס לשפה - מגדל שבדור הפלגה. וינועו אמות הסיפים מקולות הבכי: דיבור מתוך בכי, בכי מתוך דיבור מחניק, בכי אשכנזי, בכי ספרדי, תימני, בבלי, פרסי".

אלישבע גיסין-שרויט, זכרונות, גנו חברת ב-ג (סיון תר"פ), עמ' 132-133

הרפת שלנו

שם: מרים אוסטרובסקי-בר

שנות חיים: 1899-1970

שנת עליה: 1906

מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: מייסדת הרפת בקיבוץ דגניה א'

"בשנת 1910 תרע"א, הגענו לאום ג'וני(?) מבלי לדעת משק חקלאי מהו. דיברנו בינינו על משק מגוון, לא דיברנו אז על מחיר ויצוא, אבל רצינו הרבה פרות, רצינו לאכול לחם מהחיטה שלנו, רצינו לאכול ביצים מהתרנגולות לנו... רצינו לשנות חלב מפרותינו. הגענו לכאן אחרי סוכות ובו בחורף נסע אחד מאתנו בלויית איכר ממסחה (כפר תבור) להרי הגולן כדי לקנות את הפרה הראשונה - פרה שחורה, בעלת גוף יפה וגדול. היא עלתה ביופיה על הפרות המקומיות וקראנו לה 'ראשונה'. בינתיים אנוכי נסעתי לרוסיה לבקר את הורי, ואלינו באו אז שני בחורים מגרמניה, אחד מהם, אברהם גבאי הגיע ממרחביה. השניים קיבלנו הכשרה חקלאית עוד בגרמניה והם לימדו את תנחום לחלוב.

בחוזרי מרוסיה הייתי בטוחה, שכאן באום ג'וני אהיה חקלאית ממש. הבעתי את רצוני לחלוב את הפרה, אולם חברי סרו להפסיק את רצוני, הם פחדו שהפרה הערבית הפרועה תהרוג את הבחורה שתנסה לנגוע בה. עד כמה שאני זוכרת, לא התווכחתי הרבה, אבל חשבתי על כל מיני תחבולות לבצע את משאת נפשי. בו בערב עשיתי הכרה עם אשת השייך של הכפר, זקיה קראו לה. אישה יפה וטובת לב. גיליתי לה את רצוני והיא הבינה אותי ולימדה אותי לחלוב. דיברתי

אתה, שבשלוש בלילה אדפוק בקיר שהבדיל בינינו ובין בית השיך והיא תבוא ללמדני לחלוב. בבוקר השכם, כשתנחום בא לחלוב את 'ראשונה' היה כבר החלב על הכיריים. כך כבשתי את החליבה מידי הגברים. אולם כדי שהפרה העברית תיתן לי את חלבה הייתי צריכה ללבוש שמלה ערבית ומטפחת על הראשי ולזמזם לה מנגינה כביכול ואז היא נתנה לי את חלבה.

בינתיים רכשנו לנו פרה שנייה, קנינו אותה מהשייך עצמו, קראנו לה בשמו, 'שייך רחיים' וכעבור זמן מה, רכשנו פרה שלישית. פרה גדולה ורחבה וקראנו לה 'פרחה' ע"ש אישה ספרדייה מצמח שעבדה אצלנו לפרקים. שלוש פרות סיפקו לנו חלב בשפע. ב-1912 בסוף אייר או בתחילת סיון, עברנו לבניינים חדשים במקום הקבוע על גדות הירדן והכנרת והרחבנו את משקנו. רכשנו עוד שתי פרות שקראנו להן על שם האיכר שמכר אותן לנו - ברזינסקי. כך היה לנו עדר שלם שחייב כבר בניית רפת, ואומנם הקימונו סככה במקום הסככה הנוכחית ורווח לנו. כי באום ג'וני הפרות שוכנו בחושה ערבית צרה ופעם קרא שישאל בלון ז"ל הותקף על ידי פרה אחת בקרניה ורק ובנס הצלתי אותו ממנה. לעומת החושה הייתה הסככה ארמון ממש.

אינני יודעת מדוע דווקא יצחק בן יעקב ז"ל נחשב אז למבין בבקר, הוא נסע עם מאיר ממסחה לדמשק וקנה שם פרות ומבכירות. ביחד עם הגידול המקומי הגענו אז לעדר בן 32 ראש. אז עוד לא ידענו את הטיפול בפרות אחרי ההמלטה ולא ידענו את תורת המזון. אני זוכרת שאחרי ההמלטות נשאנו דליי חלב

שם: קיילה גלעדי

שנות חיים: 1881-1970
שנת עליה: 1907
מקום: כפר גלעד
תפקיד מרכזי: פיתוח ההתיישבות

בחורות יהודיות חורשות בשוורים

"בימים ההם לא הייתה כל אפשרות לבחורות 'מהסוג שלנו' למצוא עבודה איזו שהיא. גם לא כמשרתות בבית פרטי. קראוזה היה ראשון ויחיד, שעזר לנו ללמוד ולהשתלם בענפי המשק החקלאי. הייתה לו הכרה ברורה, ששום התיישבות חקלאית אינה יכולה להצליח, אם גם האישה לא תוכשר לה. למעשה, היינו משתתפות בכל העבודות יחד עם הגברים. חרשנו, קצרנו, תלשנו, נשאנו שקי תבואה כבדים על גבנו, העמסנו תבואה וחציר על עגלות וכו' וכו'. רק לא זרענו. את המלאכה החשובה הזאת היו מוסרים בחווה רק לשני בחורים: לפז ולישראל גלעדי."

אף אני עברתי מעבודת המטבח לחקלאות. התחלתי בתלישת פולים, יחד עם ערבות מנוסות בכך. עייפתי עד מאוד. לא הייתי רגילה לעבוד בכפיפת גב יום

תמים. קראוזה היה עובר בשדה רכוב על סוסתו הגדולה והלבנה, קופץ ממנה, מסתכל בי ואומר בחיך טוב: 'עייפת ליטווצ'קה? אין דבר, תתרגלי, בהתחלה תמיד כך, רק אל תתייאשי'.

חרשנו. היה בא קראוזה ומלמד אותנו, משנן תמיד: 'אל תמהרו, לא כמות הדונמים עיקר, אלא איכות החרישה; אל תרמו את האדמה ולא תכזיב אתכם גם היא'.

לדג עיננו, החורשים בשוורים, היו תמיד אותם היהודים, הכורדים, שהתגוררו אז בכפר הערבי סג'רה יחד עם הערבים. במהרה למדנו – אנו הבחורות, את מלאכת החרישה. קראוזה היה מתפאר בנו, וכשהיו באים אליו אורחים מה'פקידות', היה מביא אותם אל השדה ומראה להם את התמונה הבלתי שכיחה, כיצד בחורות יהודיות, לבושות מכנסיים, חורשות בשוורים."

מקור אינו זמין

לגדל ירקות בין הסלעים

שם: שרה קריגור

שנות חיים: 1886-1966
שנת עליה: 1906
מקום: סג'רה, מרחביה ונהלל
תפקיד מרכזי: חברת ה"שומר", פעילה ביישוב

"חנה מיזל לא גילתה תחילה לאיש, כי אגרונום היא, וגם קראוזה לא ידע זאת. היא אמרה רק שלמדה לטפל בעצים, והוא מסר לה חלקת עצים עזובים לטיפול על אחריותה. חנה ביקשה שייתן לה לעזרה אותי ואת אסתר, ובשעת עבודתנו זאת הביעה באוזנו את רעיונותיה על מפעל ההכשרה בחקלאות לנערות. אז נפתחו לפנינו אופקים חדשים."

לא הרחק מהחווה יש גבעה קטנה. פעם, בשבת, הלכנו לטייל עם חנה ובבואנו לגבעה זו, אשר התבלטו בה חלקות של אדמה שחורה וטובה, הציעה לנו שנעשה ניסיון לגדל כאן ירקות. הסכמנו מתוך התלהבות והוחלט שנתחיל ממחר.

למחרת היום עלינו לגבעה עם מעדרים בידינו. הסתכלתי וראיתי איך חנה מיישרת את האדמה במגרפה שבידה, ויהי לי הדבר כפלא. חנה הביאה זרעים, ואנו זרענו גזר ועוד. לרגלי הגבעה הייתה משאבת יד. יום יום היינו באות לשם עם חמור עמוס ארבעה פחים, ומילאנו אותם מים להשקאה. חנה הייתה מחזיקה בחמור מלפנינו, ואנו שתינו מחזיקות בו משני הצדדים. וכך היינו עולות לחלקתנו להשקותה. אני קיבלתי על עצמי לשמור על השתילים, ולשמחתנו נוכחנו לדעת שאפשר לגדל ירקות בין הסלעים."

כתבי המחברת

הרפת שלנו המשך

הטיפול בתינוקות. נולדה שרה"לה לזהבה, נולדו הדסה, צפרה ועמוס. הטיפול בילדים שינה צורה ושופר במקצת. חסרה קביעות בעבודת המטפלות אך נשמר העיקרון שהוצא ע"י יוסף בוסל ז"ל - טיפול משותף ודאגה משותפת לילדים. לא צריך יותר להחזיק את הילדים ברפת, היה מי שיטפל בהם ובכל זאת תמיד נמצא מישהו מהפעוטים ברפת. עברה מלחמת העולם הראשונה, ולא אספר כאן מה שעבר עלינו ועל היישוב באותה התקופה, עניין חשוב וטרגי כשלעצמו. אחרי המלחמה חלו שינויים גם במשק החלב, ב-1923 נסעו יצחק בן יעקב ז"ל עם יהושע ברנדשטר להולנד והביאו משם פרות ופרים בשביל כמה קבוצות. גם אנו קיבלנו חמש פרות ופר. היו כבר רפתות גם בקבוצת כנרת, בדגניה ב' ובמרחביה. לנו היו אז 70 ראש ובכל הסביבה הייתה תנובת חלב הגונה. שוק טבריה לא הספיק. שלחנו ברכבת את החלב לחיפה. עם התרבות החלב התבלטה יותר ויותר אי הבקיאות במשלוח החלב ובשמירה שלא יתקלקל. הורגש יותר ויותר הצורך בלימוד ורכישת ידע מהעולם הגדול.

קוננה בי המחשבה על דבר נסיעה לעולם הגדול, אולם איך נוסעים בחוסר ידיעת שפה זרה וחוסר השכלה מספיקה? התחלתי לחשוב על הנסיעה מהבית והשארת הילדים והמשפחה. ידעתי שלא כל החברים יביטו בעין יפה על השיגעון שקונן בי. אולם החלטתי הייתה נחושה - לצאת לפחות לזמן קצר להולנד, ארץ שהיה לנו אתה קשר באמצעות השליחים שביקרו שם וגם בגלל הפרות הידועות שלהם. הנסיעה להולנד, כנסיעה לבן שמן בשעתה, לא נראתה בעיני החברים. אותי הטרידה השאלה מדוע שכשיוסף ברץ יצא בשליחויות שונות לחו"ל איש לא העלה בדעתו לשאול אותו על הילדים שהוא השאיר אחריו. נסעתי, ביליתי בהולנד וגרמניה שישה חודשים. ראיתי שמעתי וגם השמעתי מניסיוני. רכשתי לי ידיעות רבות. למרות אי ידיעתי את השפה בכל מקום פגשנו בחביבות. חזרתי הביתה גדושת ידיעות, מלאת מרץ וחדורת רצון לנצל את הידיעות שרכשתי לי. מצב הרפת השתנה לחלוטין, התרכו הפרות ועלתה התנובה. הרבה משקים רכשו פרות מרפתנו, נחשבנו אז לאחת הרפתות הטובות והגדולות בארץ. ידעתי להבחין, שההזנה שלנו רחוקה מלהיות תכליתית. והפרים בוודאי לא היו מהמשובחים. בכל זאת התקדמנו משנה לשנה.

אולם במשך הזמן פקדה אותנו מחלת הפה והטלפיים, שלוש פעמים, שנה אחרי שנה. הרפת התנוונה לגמרי. היינו נאלצים להוציא הרבה פרות. ואלה שנשארו ברובן היו מנוונות והיינו צריכים לשחוט את מרביתן. עבר זמן לא מעט עד שחידשנו את הרפת, כשגדל דור חדש יפה ובריא. ב-1937 הזדמן לי מקרה בלתי צפוי ובלתי חוזר. הוזמנתי ע"י ידידים לאמריקה. קיבלתי את ההזמנה בכוונה ללמוד גם באמריקה את תורת גידול הבקר. בדרך התעכבתי בתערוכה העולמית בפריס, ביקרתי בתחנות ניסיונות בלונדון, בצרפת והולנד וחידשתי את ידיעותי. גם באמריקה לא ישבתי במקום אחד, הגעתי לדרום ולבסוף לקליפורניה. ראיתי הרבה ולמדתי הרבה. שמונה חודשים הייתי מחוץ לבית, ילדינו היו כבר גדולים. אחרי חוזרי נולדה לנו הנכדה הראשונה. הרפת התפתחה מאוד. ידענו לחסן את פרות כפני מחלות שגורות. ידענו אמצעים לאחסון העגלות הקטנות. השתלמנו גם בהתאמת המזון לבקר שלנו. הכל היה בשפע. חציר ירוק, חציר יבש וסלק בהמות.

הנה באה מלחמת העצמאות, הרבה פרות נפגעו ונהרגו מכדורי האויב או חלו במחלות עטין, כי לא נחלבו בזמן בגלל שירו עלינו בימים ובלילות. לכן העברנו את הפרות לחיפה. עבדנו שם כמה חברות בתנאים בלתי נורמאליים. עתה (בשנת 1956 ע.ר.) פרה שנותנת למטה מ-5000 ליטר לעונה מוצאת מהעדר ולא כדאי להחזיק מבכירה שנותנת 4000 ליטר. לא מחזיקים יותר פרים בכל רפת ורפת, קיים מכון להזרעה בסביבה. אין חולבים יוותר בידיים, יש לנו ולמרבית המשקים מכון חליבה משוכלל מאוד. העבודה יותר קלה, עובדים בה צעירים ועל אף הכל חסרות ידיים עובדות וזאת היא בעיה."

כתבי המחברת

אי השוויון הבולט בקבוצה בין החברות והחברים

פרק מ"א

"... עוד אנו עומדים ומתבוננים, והנה על יד שולחן אחד רואה אני בחורה ופניה מוכרים לי מאד. נזכרתי שבת עירתי היא, ממשפחת הרב פישמן. את שמה הפרטי לא ידעתי, ובכלל לא ידעתייה היטב, אולם נזכרתי שבימי למדי בבית הספר באה לבקר אותנו. אחרי כן גרה בבית אחיה, הרב פישמן מאונגן. התחלתי לשאול בין החלוצים אם זאת היא פישמן, אולם רובם היו חדשים ולא ידעוה. ברב סקרנותי נגשתי אליה ושאלתייה אם שם משפחתה הוא פישמן. היא ענתה לי בחיוב. בתחילה חשבה אותי לאחת מהפועלות הפונה אליה באיזו בקשה, ושאלה אותי לשמי. עניתי לה שאת שמי לא תדע. אבל אם אגיד לה את שם אבי תוכל לדעת בת מי אני. אמרתי לה את שם אבי ומאיזו עירה אני. היא קמה מרוב שמחה והושיטה לי את ידה. מכל השולחנות התחילו להביט אלינו. כולם חשבו מי יודע מי אני, שעדה פישמן שמחה לקראתי: ודאי גם אני מן 'הגדולות'... עדה בקשה ממני לחכות לה בגמר הארוחה. חכיתי לה, ואחרי-כן יצאנו החוצה. היא התחילה לשאול אותי על בית החלוץ, ואחרי כן ספרתי לה באיזה עבודות עסקתי בבית החלוץ. עדה שאלה אותי אם יש ברצוני לנסוע לקרובי הגרים בירושלם. בארתי לעדה את היחסים ביני ובין קרובי, ואז ספרה לי שעכשיו מתחילה ועידת הפועלות השניה בחיפה (יג אלול תרפ"ב). בבי"ס 'לבנון' עדה הזמינה עגלון ונסענו יחדו לשם. הסדרנים הקיפו את עדה בשאלות שונות, והיא יעצה אותם בעניני הסדור, וכו'.

גם לנו החדשות נתנו זכות לשלוח ציר לועידה. אנו בחרנו בחברה מקבוצת משמר הוולגה, אשר דברה היטב עברית, ובמבטא הספרדי."

פרק מ"ב

"ברחובות חיפה נראו אז בערב הועידה פועלות בשמלות בד פשוטות ובלא נעלים. פניהן היו שזופים משמש, וחו מיוחד נסוך עליהם. הפועלות האלו לא נשאו את נפשן למצא חן בעיני הבחורים. להן היתה שאיפה אנושית, מלחמה היתה להן מבית ומחוץ, מלחמה ברגשות ההכנעה, שהיו טבועים בנשמתן מדורי דורות. מלחמה זו הוסיפה להן ליות-חן יותר מאשר שמלות המשי וכל מיני תמרוקים. בכל פנות חיפה הורגשה רוח שמחה ועליזות. הפועלים והפועלות היו מלאי חיים, ושאיפה מיוחדת פעמה בלבם.

עדה פישמן פתחה את הועידה. לפני הפתיחה הודו חיותה בוסל ועוד חברות אחדות לעדה פישמן על פעולותיה והתמסרותה לפועלת. בעדה פישמן בחרו ליושבת ראש, ואחרי כן התחילו הויכוחים. בנות העיר כמעט ולא היה להן מה לומר. אצלן היה הכל בסדר. לרוב דברו בנות הקבוצות, שבחייהן התחילו להתרקם איזה שנוי. הן התאוננו על אי השוויון הבולט בקבוצה בין החברות והחברים. לחברה אין אפשרות לגשת לענף מקצועי ולעבודות אחריות. כשם שאמא ידעה בבית לבשל ולכבס, כן גם על החברה בקבוצה לדעת רק לבשל ולכבס. רק צירה אחת מסרה דין וחשבון מעודד מקבוצתה ואמרה שאין מרגישים שם כל הבדל בין חברה וחבר. כל הפועלות הסבו את ראשיהן אל הצירה, ושאלות התחילו לזרום מכל צד, עד שהחברה סיימה את דבריה בזה שכל החברות הנמצאות בקבוצתם נשואות כבר...

מיד התחיל ויכוח על חברות נשואות ופנויות. חברות אחדות הדגישו את ההבדל בין החברות הנשואות והרוקות. בחברה הנשואה מתחשבים בקבוצה כחבר, ולא כן החברה הבודדה. החברות האלו דברו בגלוי לב, וספרו את האמת כמו שהיא. דובר גם על משקי הפועלות, שבהם ממלאות החברות את כל העבודות המקצועיות על אחריותן. אחר זה התחיל ויכוח על אודות האם והילד. עדה פישמן הביעה את דעתה שיש צורך קודם בהתפתחות האם, ואחרי כן בהתפתחות הילד; האמהות התנגדו לה, אבל הויכוח הזה נפסק בתחלתו, לפי שהילד אינו שייך לאם בלבד, ולפיכך השאירו את הענין הזה לדיון בועידת הפועלים. גם שאלת האם נשארה תלויה ועומדת ולא באו לכלל החלטה.

החברות האלו, היכולות להביע את דעתן לפני הצבור, היו בעיני ממש כגבורות. בקבוצה אינטימית הבעתי גם אני את רעיונותי היטב. ואם גם נכשלתי באיזו שניאה לא היה הדבר נורא כל כך: כל החברים הכירו אותי וגם ידעו את מעשי. אבל קהל שאינו מכיר אותך, אם תכשלי לפניו באיזה מלה בלתי נאותה – יפרצו כולם בצחוק. לכן הרגשתי את עצמי חלשה מכדי לדבר לפני הקהל."

הניה פקלמן, חיי פועלות בארץ: אוטוביוגרפיה, הוצאת דביר, אור יהודה, 2007

שם: חנה מייזל שוחט

שנות חיים: 1883-1972

שנת עליה: 1909

מקום: האימפריה הרוסית

תפקיד מרכזי: מייסדת ומנהיגות תנועת הפועלות העבריות

יש נחיצות בעבודות אדמה

"בין השגיאות הרבות שעשה היישוב החדש, הייתה גם זו שלא העריך כראוי את עבודת האישה. בה בעת שמנהלי היישוב והמתעניינים בו הבינו כי נחוץ לנו אלמנט של עובדי אדמה, שכחו לגמרי כי לא פחות מזה יש נחיצות גם בעבודות אדמה. וכתוצאה מזה לא מצאו לנחוץ לדאוג ליסוד כזה בין הנשים ולהתרבותן. הצעירות שבאו לארץ מארצות הגולה היו עזובות לנפשן. ברוב עמל היו מוצאות עבודה, וגם העבודות לא התאימו לא תפקידן ולא לרוחן. רק יחידות מהן הצליחו אחרי הרבה עמל נפש ורוח לתפוש איזה מקום בעולם העבודה שלנו. גם עתה לא נשתנה היחס הפסיבי הזה מצד המוסדות הישוביים, ואינם מתחשבים בצעירות כעם אלמנט יישובי.

חטא גדול חטאו אבותינו לפנינו ביחס לחינוך האישה. כל דאגתם הייתה רק לבן. את הבת השאירו באי ידיעה גמורה בנוגע לכל קניינינו הרוחניים. אך החיים לא אחרו לנקום בנו על ההבדל הזה: בתקופת ההתבוללות הייתה הבת הראשונה שפנתה עורף לעמה ותחנך לנו דור של מתבוללים. ניזהר מחזור על השגיאה הזאת בעבודתנו היישובית. אם לא נקשור את האישה לחיי הכפר על ידי חינוך מתאים, תהיה היא הראשונה למשוך את כל המשפחה לעיר, ואולי הלאה מזה, וכל עמלנו לברוא ישוב כפרי בריא לא יצליח.

האישה מניחה את חותמה על כל הבית. היא נותנת לו את האופי ויוצרת את הרוח השוררת בו. בחפצנו לגדל דורות נאמנים לעמנו, צריכים אנחנו לאמהות עבריות טובות, ובחפצנו לגדל דור כפרי טבעי, לא נוכל להשיג את מטרתנו אם האם לא תהיה קשורה קשר טבעי ואמיתי אל כפרה, משקה וגינתה."

"עיקר שאיפתנו בארץ ישראל היא לברוא בה יישוב עברי עובד חופשי – ובחלקו הכי גדול יישוב עובד חקלאי, אשר יכה שורשים חזקים בקרקע יינק מהמקור הראשון וישמש בסיס איתן לכללי גופני ורוחני לכל העם..."

הנשים הציוניות מרגישות, למרות שווי הזכויות הפוליטיות שקיבלה האישה כמעט בכל העולם, עד כמה גדול עוד אי השוויון במציאות, בחיים, בייחוד במלחמת הקיום, עד כמה האישה בכלל עוד יותר חלשה וזקוקה לעזרה. הנשים צריכות לקחת עליהן את הדאגה להכשרת הצעירות והנשים שלנו למען תוכלנה למלאות את השאיפה והדרישה הפנימית הכי צודקת שלהן – להיות אלמנט פרודוקטיבי בארץ ולקחת חלק אקטיבי בבנייה. בעבודת כבוד זו תמצא האישה את האפשרות למלא את חובותיה הלאומיות והמשפחתיות גם יחד, תמצא סיפוק נפשי ולחם הכי נעים – תוצאה ישירה מיגעת כפיה. למען לאפשר לצעירות חיי עבודה וכבוד בארץ צריכות הנשים הציוניות לכסות את ארץ ישראל ברשת של מוסדות חינוכיים חקלאיים אשר יכשירו את האישה לחיי עבודה וחיי הכפר, באופן כזה שהאישה תוכל למצוא בעבודה את לחמה או שתוכל בעזרתו לבסס את משק בעלה.

המוסדות האלה, יכינו עובדות חקלאיות, אשר סביבן אפשר יהיה לרכז אחרי כן ועל ידן להעסיק צעירות חדשות (כמו שבזמן המלחמה התרכזו צעירות מחוסרות עבודה ועבדו יחד עם הפועלות החקלאיות שיצאו מחוות הלימוד בכינרת). הם ישמשו גם מקום המטפל בפתרון השאלות הכי חיוניות של האישה העובדת, כמו פיתוח מקצועות העבודה החקלאית השייכים לחוג עבודתה של האישה ובפתיחת מקורות חדשים של עבודה בשביל האישה. כי בית הספר החקלאי הזה ותלמידותיו ישתדלו לפתח את מקצועות העבודה של האישה ולהרים אותם על גובה כזה שצעירות רבות ונשים תוכלנה בעבדן בענפי המשק האלה, למצוא את מחייתם בכבוד.

העבודה הראשונה של נשים ציוניות צריכה להיות אפוא – הסידור, בהקדם האפשרי, בית ספר חקלאי מרכזי לצעירות בארץ ואחרי כן, סידור עוד בתי ספר כאלה."

עד כמה גדול עוד אי השוויון במציאות, ירושלים, 11.7.1920

למה לך שעוין?

"למחרת בואי לגדוד ביגשה אל"י חברה ואמרה: 'אה יש לך שעוין? הלא את רווקה, למה לך השעוין? ואני הנני אם מניקה, תני לי את השעוין'. חפצתי להגיד: 'כיצד? שעוין זה מתנה הוא לי, אולם מיד נכנעתי להגיון שבקומונה: היא זקוקה לשעוין יותר ממני ומסרתי לה אותו'.

אחרי זמן מה ירד גשם. אני מוציאה את שכמיית הגשם שלי והולכת לחדר האוכל. בפתח הדלת עומד שומר. רואה אותי ואומר: 'הידד שכמיה!' ומוריד אותה ממני. עוד בטרם הספקתי להגיד מילה – והוא כבר לבוש בה. עמדתי. והוא מביט בי, פותח את השוליים של השכמיה, מצטחק ואומר: 'אם יהיה גשם חזק, אבוא לקחת אותך תחת השכמיה שלי. שלוו – 'מה זה שלך?' - 'שלי, משום שאני השבוע שומר; בשבוע הבא יהיה זה של אחר'.

הצטחקתי גם אני ואמרתי: 'אל תטריח את עצמך, אלך בלי שכמיה, יהיה גורלי כגורל רבים'. ככה נכנסו לקומונה שתי המתנות שהביא לי החבר כ' מהגדוד העברי'.

בתיה ברנר, מתוך כאן על פני אדמה עורכים: מוקי צור, תאיר זבולון, חנינא פורת, 1981 עמ' 195

שם: בתיה ברנר

שנות חיים: 1894-1976

שנת עליה: תקופת העלייה השנייה (1903-1914)

מקום: עין חרוד

תפקיד מרכזי: חברת גדוד העבודה, ממקימות ענף הלול

שם: ורה יצמן

שנות חיים: 1881-1966

שנת עליה: 1936

מקום: האימפריה הרוסית, בריטניה וארץ ישראל

תפקיד מרכזי: רופאה ופעילה ציונית

מדוע חשובים לנו מומחים?

"שאלתי את מרת ויצמן, מה לדעתה דרוש עתה ביותר בישראל. 'מומחים', הייתה התשובה. 'מומחים בכל שטח, אפילו בעבודה הסוציאלית. כה הרבה עלינו ללמוד מאנגליה, ארה"ב וכל מדינות המערב בעלות הניסיון, כדי שנוכל לצעוד בנתיב שפילסו הן בשגיאותיהן. הרבה פלאים חוללנו כאן, פלאים שספק הוא אם אחרים היו מחוללים, אך הארגון שלנו אינו עומד על הגובה. חלק מן האשמה נעוץ אמנם ביהדות ארה"ב ובריטניה, שאינם נחלצים בכל יכולתם לשיפור רמתנו'.

מרת ויצמן מתחה גם ביקורת על הטרנספורט המונופוליסטיים שנבעו מכמה קואופרטיבים שינקו בראשיתם מקרנות ציבוריות משום שמטרתם הייתה לשרת את הציבור. 'רבים מהם אינם עוד מכשירים למען הציבור, כי אם בעלי כל המגרעות האופייניות לחברות קפיטליסטיות, אך בלי המעלות של אלה האחרונות בכל הנוגע לרצון להשתפר, לעזור לקהל כדי תחרות'.

קולנוע או גג לעולה? ביודעי מה רבה החשיבות שמייחסת מרת ויצמן לאמנות ולתרבות בחייה, הבינותי כמה עמוקים רגשותיה בשאלה זו, באמרה: 'אני ארגיש

מאוד בהיעדרה של מוסיקה טובה, אך אהיה מאושרת אם צרכים חיוניים יותר היו נהנים גם הם משיפורים. הרבה יותר רצוי היה, למשל, לשפר את שיכון העולים החדשים, לראות בדירותינו מטבחים נרחבים יותר, שיאפשרו גם לאכול בהם וכיו"ב. יום יבוא ועלינו יהיה להרוס הרבה - הרבה כדי לשפר את תנאינו, ואין אנו עשירים עד כדי כך, שידינו תשיג לרכוש לנו דברים זולים'.

מרת וייצמן עברה לדבר על המצב הקשה במעברות וקשיי השיכון. 'במי האשם?' שאלתי. 'בכולם', הייתה התשובה. 'אלה הבאים מארצות ערב אינם יכולים להבין את המאה ה-21 מאחר שעד כה הם חיו במאה ה-12. עלינו גם להביא בחשבון את הבהלה והדחפיות שעם יציאתם את ארצותיהם. ואנו בארץ אינו צריכים לסמוך אך ורק על עזרת יהדות העולם, כי אם עלינו להושיט את מיטב עזרתנו לעולים החדשים, ואילו על יהדות העולם להגביר את מעשיה יותר ולצייד אותנו בהון ובמומחים הדרושים כל כך'.

מרת וייצמן ציינה את הפרדוקס שבבניית בתי קולנוע בעוד חסרות קורות גג לעולים חדשים רבים. 'ההסתדרות', אמרה אשת הנשיא, 'עומדת להקים שלוש יחידות בניין ששוויין 150 אלף ל"י. אחת מהן תהיה בית קולנוע באילת. אבותינו לא היו חושבים על כך בטרם הובטחה קורת גגם. אילת תוכל להתקיים בלי תיאטרון, אך המעברות לא תוכלנה להתקיים בלי גני ילדים, בתי ספר – ואפילו צעצועים'.

ארכיון 'ידיעות אחרונות', Ynet, 25 באוגוסט, 2008

מאורעות שלאורם חיי האדם הפרטיים מאבדים את ערכם

"ג'ורא יקירי, יש מכתבים הנכתבים לא על מנת להישלח. מכתבים, שמוכרחים לכתוב אותם, מבלי לשאול: האם יגיעו לתעודתם או לא? מחרתיים אני מתחילה במשהו חדש. אולי אווילי, אולי דמינוי, אולי מסוכן. אולי אחד ממאה, אולי אחד מאלף ישלם בחייו. אולי בפחות מהחיים, אולי ביותר. אל תשאל מה. פעם תדע מה העניין. ג'ורא יקירי, עלי להסביר לך משהו, להצטדק. עלי להתכונן לאותו רגע בו תעמוד פה, בתוך גבולות הארץ, מצפה לרגע בו יפגש אחרי שש השנים וכשתשאל: איה היא? – יענוך בקיצור: אין, איננה! האם תבין? האם תאמין שיותר מרצון להרפתקה, יותר מרומנטיקה ילדותית הביאוני עד הלום? האם תבין, תרגיש, שלא יכולתי לעשות אחרת, שכך מוכרחה הייתי לעשות? ישנם מאורעות, שלאורם חיי האדם מאבדים את ערכם: האדם נהפך לצעצוע מחוסר-ערך, או שעולה התביעה: מוכרחים לעשות משהו, אפילו במחיר החיים. יראה אני, כי למשפטים ריקים נהפכות ההרגשות שכה שרפוני, בהתעטפן במלים. לא אדע אם תחוש מאחוריהן את הלבטים, את הספקות ולאחר כל משבר – את ההחלטה המחודשת. קשה לי כי בודדה אני. לו היה לי מישהו שיכולתי לדבר איתו בגלוי ובפשטות, אילו לא היה כל המשא רובץ עלי בלבד, אילו יכולתי לדבר אתך... אם יש מישהו שמסוגל להבין אותי – הרי זה אתה. אמנם, מי יודע... שש שנים – זמן כה ארוך. אך די לי על עצמי – אולי יותר מדי. רוצה אני לומר לך מלים מספר על המולדת החדשה, על החיים החדשים – כפי שאני רואה אותם. אין כוונתי להשפיע עליך. בעיניך תראה מה היא הארץ. אני רוצה לתאר, כיצד אני רואה אותה. לראשונה – אני אוהבת אותה. אני אוהבת את נופיה הרבים, את האקלים המגוון, את שלל צבעי חייה; אוהבת בה את החדש והעתיק, אוהבת אותה, כי שלנו היא! לא, עדיין לא שלנו. אך לעצמנו ובמעמקי ישותנו נחוש כי שלנו היא. שנית – מוקירה אותה. לא את הכול. אך מכבדת ומוקירה את האנשים המאמינים במשהו, הנכונים בשם היקר להם להילחם במציאות היומיומית: מכבדת את אלה החיים את חייהם לא רק בעד רגע אחד, בעד לילה אחת. ופה ישנם כאלה יותר מאשר בכל מקום אחר. ולבסוף, אני מאמינה כי זהו הפתרון היחידי לנו, לכן אינני מפקפקת אף רגע בעתידה, למרות הקשיים והמוקשים הצפויים בדרכנו. ואשר לקיבוץ – איני חושבת כי הוא מושלם. בוודאי עוד יעבור הרבה שלבי-התפתחות; אך אין ספק שלפי התנאים של היום, זוהי הצורה המתאימה ביותר להגשמת שאיפותינו, ההולמת ביותר להשקפותינו. יש צורך באנשים עזי-נפש, משוחררים ממשפטים קדומים. אנשים שיכולים ורוצים לחשוב בראשיהם-הם ואינם עבדים מכניים למחשבות קפואות. וזה – הקשה ביותר. קל לחצוב חוק לאדם: חיה לפיו. יותר קשה לחיות בדפוסי חיים חצובים. אך הקשה ביותר (הוא) לפלס דרכי חיים לעצמנו, אגב ביקורת עצמית מתמדת. נראה לי, שזוהי הדרך המוסרית היחידה לקבוע חוק לאדם. ורק בדרך זו יש ואפשר לבנות חיים חדשים, חיים שלמים. לעתים אני שואלת את עצמי: מה יהא עתיד הקיבוץ, כשיפוג קסם הבניין. לאחר הלבטים וההיאבקות לחיים חדשים, כשהחיים יהיו שלווים, מאורגנים, תכניתיים? מה יניע את האיש ומה ימלא תוכן את החיים? – אין תשובה בפי. אך החזון הזה כה רחוק עוד – וכדאי לחשוב על דברים אקטואליים יותר. אל לך לחשוב שאני רואה כל דבר כי ורוד הוא. אמונתי נובעת מתוך תנאים פנימיים, ואינה תוצאה של מציאות קיימת. אני מבחינה היטב בקשיים הפנימיים והחיצוניים כאחד. אך רואה אני גם את הצדדים החיוביים – וכפי שאמרתי: זו הדרך ואחרת אין. לא כתבתי לך על מה שמעסיק אותי הרבה: אמא! איני יכולה לכתוב עליה. ד"י במכתב הזה. מקווה אני, כי לא יגיע לידיך; ואם כן, הרי רק לאחר שניפגש. ואם בכל זאת אחרת יהיה – באהבה ללא גבול. אחותך"

מכתבי חנה סנש, חיפה, 25.12.1943, עורך משה ברסלבסקי, 1994

אני שייכת לארץ כמו דרדר בשדה

"אני גיליתי את הנוף הארצישראלי. מבטן אמי שאבתי, עם צאתי לאוויר העולם... איש לא הרגיש כמוני את הראשונות, את הפראיות של הארץ". בראיון אחר אמרה רבא, "אני בת מולדתי ברמ"ח אברי, אני שייכת לארץ כמו דרדר בשדה ואיני מעיזה לומר כמו שושן בשדה".

אסתר רבא, המשוררת שרצתה להיוולד גבר, עיתון הארץ, 1 בספטמבר, 2017

מי יהיה המחליט על השווים יותר ושווים פחות? על בעלי הכבוד וחסרי הכבוד, על הזכאים לחרות ועל אלה שאין חרות מגיעה להם? מי? הלבנים בדרום אפריקה, או במדינות הדרום של ארצות הברית? הגזעניים למיניהם, האנטישמים לסוגיהם? הרודנים בשם שוויון האדם נוסח ברית המועצות וסין? או בשם האהבה נוסח הקתולים? או אלה שהופקדו, או הפקידו עצמם, על שמירת נצח ישראל? אכן יסוד במשטר דמוקרטי היא חובתה של המדינה וחובתו של המחוקק להבטיח חרות האמונות והדעות ואיסור הטלת נורמות אבסולוטיות דתיות באמצעות חוק. המאמינים אינם זקוקים לחוק, ושאינם מאמינים אין המאמינים רשאים להטיל עליהם אמונתם שלהם בכוח כפייה שבחוק.

הסיפורים שמספרים להמוני בית ישראל שלא נתחנכו על המחשבה הדמוקרטית, כי כל חוק הוא כפייה, וכל שהרוב קובע הוא דמוקרטי, סיפורים אלה הם בחזקת ממשל לפני עיוור. נכון הדבר, כי כל חוק הוא בגדר כפייה, ונכון כי החקיקה נעשית ברוב קולות; אך כלל הוא, שהרוב חייב לרסן עצמו ולא לחוקק בתחום של אמונות ודעות. כשם שנתקומם להחליט רוב שיחליט על פיזור הכנסת ועל מסירת זכות החקיקה לממשלה, או על ביטול הבחירות ומסירת זכות החקיקה לנציגים לכל ימי חייהם. משום שהחלטה כזו, אפילו של רוב מוחלט, תביא לקבורת הדמוקרטיה – ממש החלטה של רוב לקבוע נורמות דתיות שמקורן במחלט הלא רציונלי ומסירת השיפוט לבתי הדין הרבניים על פי צו אלוהי שאין לשנותו ואין לסור ממנו ימינה ושאלה, ממש כך החלטה כזו היא אקט תיאוקרטי, שהוא ניגודה המוחלט של הדמוקרטיה. העובדה שמחמת הסכמים קואליציוניים, רגשות משיחיים איר-רציונאליים, חוסר חינוך דמוקרטי, חוסר מחשבה דמוקרטית-דיסציפלינרית אצל יוצאי מזרח אירופה שהניחו יסודות השלטון, וההנחה שהמשטר והחוק חייבים לארגן הכל ולנהל הכל – ממלכתיות טוטאליטרית? – העובדה שמחמת כל אלה קיבל הרוב במדינת ישראל את חוק הנישואין והגרעין כמות שהוא כיום להלכה ולמעשה, מתוך פגיעה בהכרה ברורה ב'עשרות וברבבות' המנדטים מחמת הצווים המוחלטים-איראציונאליים של הדת – עובדה זו אין בה כדי להפוך חוק זה לחוק דמוקרטי, ואפילו יחזרו ויאשרוהו כל 120 חברי הכנסת, עדיין אין חוק זה ככל חוק אחר – לכפייה, ועדיין אין רוב זה ככל רוב אחר – לדמוקרטיה. כדאי שמשטר החינוך יבדוק היטב אם מלמדים אצלנו כראוי את העובדה, שאין דמוקרטיה מתמצית באקט הפורמלי-טכני של רוב. דמוקרטיה יש לה 'אני מאמין' משלה, דיברות ועיקרים. כדאי לערוך אותם כראוי, להפיצם ולשננם למורים ולתלמידים, ולדאוג שהעיתקים יגיעו גם לאותם מנהיגים המופיעים באסיפות עם, והמסבירים כי המאבק הפוליטי הוא לא על שלטון אלא על 'רוח העם', 'נצח ישראל', וכי כל שהרוב קובע הוא דמוקרטי ודין 'כפייה דתית' כדן גיוס לצבא או חוק 'מס הכנסה'. ילמדו גם העסקנים להבדיל בין מותר ואסור לחוקק.

יש לזכור, כי מחוץ לשלטון ולשררה ולחוק יש עוד עולם מלא, כל האמור כאן אין בו משום כפייה, או ספק כפייה. בכוחה של רוח ישראל ותרבות ישראל על מקורותיה והתפתחותה הדינמית במרחב הזמן ובמרחב המחשבה, וכוחה להמשיך ולשמש מקור השראה לחינוך, אורח חיים, מוסר, נוהג ותרבות – אך כל אלה משום כבודם וערכם, יזרעו, יגדלו ויפרחו בתהום של חיי רוח ורצון חפשי ולא מכוחה של כפייה חוקית קטיגורית שסנקציות בצדה.

שולמית אלוני, מרור בזמן הזה מדרבנן, עיתון דבר, 14 באפריל, 1966

קריאת מגילת העצמאות כחלום

"הרגשתי כאילו כולי נתלשת מהמציאות. הקול שקרא את נוסח המגילה, קולו של בן-גוריון, היה מוכר, המילים ברורות, הפנים שמסביב, אף הן מוכרות, ויחד עם זאת, אי אפשר היה לתפוס שכל זה מתרחש במציאות. מאותו יום התחלתי למשל להבין את שאגאל. הדמויות המרחפות שלו החלו לדבר אל ליבי. היה ברור לי מדוע חתן וכלה מרחפים בתמונותיו של שאגאל באוויר, מעל גגות, כי אני עצמי התנסיתי בחוויה דומה. ברגעים בהם חש האדם שחלום הופך למציאות והשמחה ממלאה את ליבו, הוא מסוגל לרחף מעל גגות. ועד היום קשה לי לתת ביטוי במילים לרגשותי באותו יום. שפתי, ואולי שפת אנוש בכללה, דלה מדי. דומני שרק במוזיקה ובאמנות אפשר לתת לכל ביטוי נאות."

פזיזטין אמיל, נשים שעשו היסטוריה, 1898, עמ' 69

שם: רחל כהן כגן
שנות חיים: 1888-1982
שנת עלייה: 1919
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: חברת כנסת מטעם ויצ"ו ויו"ר ויצ"ו ישראל

שם: שולמית אלוני
שנות חיים: 1927-2014
שנת עלייה: נולדה בארץ ישראל
מקום: ארץ ישראל
תפקיד מרכזי: לוחמת בפלמ"ח, חברת כנסת מטעם מפא"י ושרה בממשלת ישראל

מרור בזמן הזה מדרבנן

"אומר בעל 'תפארת שלמה': 'מרור זה שאנו אוכלים: מרור בזמן הזה מדרבנן, חלק גדול מן המרור, מחיינו המרים, מקורו בזמן הזה – מדרבנן, מרבנים שונים שאינם מתאימים לתפקידם ואינם גורמים לנו כבוד בהתנהגותם...'

אם בזמנו של בעל 'תפארת שלמה' היה המרור מדרבנן, בימינו - מדרבנן ומהמנהיגים, השרים והחוקים התומכים אותם ובהם ונותנים להם יד חזקה וזרוע נטויה להאכילנו מרורם, וככל שיענו אותנו כן תרבה וכן תפרוץ שדרתם.

חקלאי, רנה איתני, בנימין גטייה, עדת בני ישראל. הרפורמים הקונסרבטיבים, גרושות וכוהנים עגונות וספק אשת-איש. מאות מקרי חליצה המלווים שוד ממון והשפלה נפשית שמקורה בפולחן עתיק כולל יריקות, ממזרות וספק ממזרות, רדיפת משפחות מעורבות ושילת זכויות בניהן. גיור רצוף טקסים דתיים ולימודי פולחן, השתלטות על הסוכנות בכל הקשור בביצוע חוק השבות האזרחי, ועל משרד הפנים לצורך מרשם התושבים, ועוד כהנה וכהנה – ידם בכל, אבל הם מחוסנים ופטורים מכל יוד לא תיגע בהם. אילו היה מצב זה בימי המדינה-בדרך ובראשית הקמת המדינה, ודאי הוא שהיו עוקרין גלויות שלמות מכלל ישראל, ומנדים אותן מבוא בקהלנו, ודי אם נצביע על מה שהיה בקשר ליהודי הודו (בני ישראל) ועל מה שנתעורר עתה בקשר לפלשים.

וכל הגבורה הזאת באה לא מחיל ולא מכוח ולא מרות, אלא מסמכותו של חוק המדינה, ובשם אחדות האומה ונצח ישראל. או כפי שאמר הנחונ והסובלני שבין תומכי הרבנים, בנימין שחור, סגן שר הדתות: 'אני אף פעם לא אומר לך, שבחוק נישואין וגירושין אין כפייה. הוא פוגע בעשרות ורבבות. אבל זה כדאי כדי לשמור על אחדות האומה'. מותר לי להיות אופטימית יותר ממר שחור ביחס לנצח ישראל כי לא ישקר, וברי לי כי גם בלי אותה חקיקה דרקונית לא תבוא רעה על עם ישראל, והוא לא יפוצל ולא ייטמע מחמת חסרונה.

אך השאלה חמורה יותר. מי שמך, מר שחור, אותך ואת כל אלה הסוברים כמוך, לרבות דוד בן גוריון המשמש אסמכתא לגישה זו – מי שמכם שופטים הקובעים כי מותר לפגוע 'בעשרות ורבבות' בניגוד להשקפתם, תפיסת עולמם, דעותיהם ואמונתם, לשם כפיית השקפתכם אתם, דתכם ואמונתכם עליהם?

האם תסכימו, כי מותר היה לכנסיה הקתולית, לשם שמירת אחדותו ושלמותו של העולם הנוצרי, לערוך את מסעי הצלב ולהבעיר את מדורי האינקוויזיציה? והמושלמים, המותר היה להם לגאול את העולם, בכוח החרב או הכפייה הדתית, מהכופרים ועובדי האלילים? והמשטר הקומוניסטי, האם מותר לו, לצורך שלמותו וקיומו והמשכו של המשטר, לארגן משפטי ראווה, להגלות לסיביר, לעשות שטיפות מוח, להקים בנים על אבותיהם, לבצע טיהורים? אנחנו שלמדנו ושנינו, כי האדם נברא לבדו, כדי שירגיש כאילו לא נברא העולם אלא למענו בלבד, היינו למען כל אחד ואחד, ובתורתנו שקולה נפש אחת כנגד עולם מלא – אצלנו מותר במחיי יד ובהבל פה לומר... מותר להקריב כמה עשרות או רבבות למען... וכו' וכו'? וכל זה מקושט ומרופד באידיאות ובערכים היקרים לכל, והחשובים לכל ומבוססים, כביכול, על עקרונות הדמוקרטיה.

כוח השררה של השלטון במדינה הדמוקרטית בת זמננו, מקורו בראציונלי ובאנושי, ולא באי-ראציונלי ובאל-אנושי. מקור הדמוקרטיה הוא בכך, שאין לנו אמת חברתית מוחלטת וצדק חברתי מוחלט, ואף לא קני מידה לקביעת הנכון האבסולוטי בתחום החברתי. אילו היו לנו קני מידה כאלה, לא היה צורך בהכרעות רוב ובבדיקות אמפיריות של החלטות ומעשים. במדע יש קנה מידה לבחון מתי התשובה נכונה, מתי אינה נכונה, ומתי אי אפשר עדיין להגיע לתשובה – לכן אין שם הכרעות של רוב. בתחום הדעות והאמונות אין לנו מודדים כאלה. אתה קם ואומר: 'אנחנו עם הבחירה גוי קדוש'. יש לך באו"ם 120 מדינות, שמטעמים שלהן ואמונות שלהן קובעות הן, כי הן, כל אחת לעצמה, יש לה שליחות והיא הנבחרת.

אתה אומר: ההיסטוריה מוכיחה את ייחודנו – לכן מותר לנו מה שאסור לאחרים. האם ההיסטוריה לא מוכיחה את ייחודה של אנגליה? ושל איסלנד הקטנה, שיש לה שלטון פרלמנטרי זה אלף שנה? של סין, של הודו? היכן אותו סדר עדיפויות המתיר לנו לפגוע באמונות ודעות, ולכפות נורמות דתיות לא ראציונליות על אזרחינו, ואילו לרוסים, או לסינים, אסור לעשות זאת ביחס לתושבי ארצותיהם ואזרחיהם? השלטון הדמוקרטי חייב לאמץ לעצמו רק אקסיומה אחת והיא: 'כבוד האדם, שוויון האדם וחרות האדם'. אפילו יבואו ויוכיחו לי באותות מופתים, כי יש אנשים הראויים לאי-כבוד, כי יש שווים פחות ושווים יותר, וכי יש בוחלים בחרותם – מהנחת יסוד זו אסור לנו לזוז. כי ברגע שנכנסה מהנחה זו, מי יפקד לקבוע את סדר העדיפויות?

הגנה על האימהות

שם: רחל
צצנלסון שז"ר

שנות חיים: 1885-1975
שנת עליה: 1912
מקום: האימפריה
הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: פעילה
חברתית החרות

בת שבע, מתחנכת אצל האב, לאחר שההורים נפרדו. היא פועלת טובה, העבודה מצליחה בידה. עכשיו היא רוצה להיות עובדת סוציאלית. ומתוך שיחה אתה התעוררו שתי שאלות: למה לפועלת מוכשרת ובעלת-השכלה לעזוב עבודת כפיס? מדוע היא מזכירה לרצות לצאת מהמחנה הזה ולהסתפח לגננות או לעובדות סוציאליות? האם יכול ציבור הפועלות בבית-החרושת או באגודה מקצועית או בקואופרטיב לותר על חברה כזאת? ונדמה שלא רק שאין אנו נלחמים בתופעה הזאת, ההולכת ונפוצה, כי אם אנו מקבלות אותה לפעמים כדבר המובן מאליו. והמלחמה פירושה: פתיחת אפקים חדשים בפני פועלות כאלה בעבודת כפיס דוקא וגם גילוי יחסו השלילי של ציבורנו לרצון זה של עזיבת העבודה הגופנית. והשאלה השנייה: 'מדוע צריכה ילדתי להתחנך במשפחת האב ומדוע אין האם העובדת מסוגלת לפרנס גם את הילד שלה?' – שאלה אותי בת-שיחי.

בשמעי את הטענה המרה הזאת של החברה שבאה לשאול בעצתי נדמה היה לי כי יש ואנו שוכחים שעבודה אחת כבר ניתנה לאשה: האמהות. ואם נזכה שסדרי העולם יתקנו פעם – תהיה דרך התיקונים לא הכנסת האשה, בהיותה אם לילדים צעירים, לעבודה המנתקת אותה מהילד, כי אם דוקא לעבודה המקילה עליה את מילוי תפקידי האם. וגם אז ידרש מהאם מאמץ רב – מאמץ שלגבר אין כל צורך בו – כדי לאחד את שני התפקידים: האמהות והעבודה המפרנסת. וגם אז נחוץ יהיה שהחברה כולה תעזור לאם. וגם אז יהיה צורך בתנועה, תנועת הפועלות, שתוסיף לאשה כוח לעשות את המאמץ הזה, ותהיה נחוזה מסגרת המשפחה (הקיבוצית או האינדיבידואלית) כדי לשחרר את הפועלת מן התפקיד הבלתי-טבעי, המתנגד לצרכי האם והילד – להיות המפרנסת היחידה של ילדיה.

נדע לשאת גם אסון של בדידות, אולם אל נשכח – מתוך שאיפה לתיקון המשפחה ומתוך הצורך באי-תלות כלכלית – כי יש תקופה בחיי האשה, שכושר-עבודתה מחוץ לביתה מתמעט הרבה ועל המשפחה, היחידה או הקיבוצית, מוטל התפקיד הזה: להגן על האמהות ועל האפשרות לקיים אותה.

רחל צצנלסון שז"ר, מסות ורשימות, עם עובד, תש"ו, עמ' 262-263

ציון שנת האישה הבינלאומית בכנסת

שם: שושנה
ארבלי-אלמוזנינו

שנות חיים: 1926-2015
שנת עליה: 1947
מקום: עירק וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: חברת
כנסת מטעם "המערך"
ושרה בממשלת ישראל

"הוועידה במקסיקו סיטי, ביוני 1975, נערכה בעיצומה של שנת האישה הבינלאומית. האירועים בארץ לרגל השנה הזאת החלו בראשיתה של 1975. והכנסת השמינית תרמה לכך את חלקה בישיבה חגיגית מיוחדת, ב-12 בפברואר. חברות הכנסת מכל המפלגות, בקואליציה ובאופוזיציה כאחת, חשו כי עיקר הפעילות הפרלמנטרית לקידום מעמד הנשים והבטחת זכויותיהן מתבצעת בוועדת העבודה, ולכן גמלה בלבן ההחלטה לתת לכך ביטוי. הן הציעו ליושב ראש הכנסת ישראל ישעיהו לבקש ממני לשאת את הנאום המרכזי בישיבה לכבוד שנת האישה. וכך היה, לשמחתי ולגאוותי.

הישיבה עצמה נערכה במעמד מאות פעילות של ארגוני הנשים, שגדשו את יציעי הכנסת עד אפס מקום. אולם המליאה היה מלא גם הוא, בשונה מהרגיל. כמעט כל חברי הנסת טרחו להשתתף בישיבה, וכך עשו גם רוב השרים, ובראשם ראש הממשלה יצחק רבין. יש לי הכבוד, בשם נשות ישראל, להביע הערכה והוקרה לכית המחוקקים שלנו על

החלטתו להקדיש ישיבה מיוחדת לציון שנת האישה הבינלאומית. החלטה זו של הכנסת תואמת את מסורת העם היהודי ואת רוח מגילת העצמאות, שבה הובטח כי "מדינת ישראל תקים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה, בלי הבדל דת, לאום, גזע, ומין". העם היהודי, שמאז אובדן עצמאותו היה קורבן לרדיפות ולגישות על רקע של שנאה דתית, עם שהקריב שליש מבניו על מזבח טירוף תורת הגזע של הנאצים, ראה כדבר טבעי, עם כיוון עצמאותו המדינית, להבטיח מניעת כל אפליה וקפוח במדינת ישראל, על רקע של דת, גזע ומין. הבטחת שוויון זכויות האישה במגילת העצמאות היתה ביטוי לא רק לעקרונות הדמוקרטיה שאיפיינו את התנועה הציונית והישוב בארץ ישראל, אלא בראש ובראשונה ביטוי של כבוד והערכה לתרומתה של האישה בכל מסכת המעש, היצירה והמאבק הפוליטי

שער הברישי

שוויזן

מקומה של האישה במלחמה לעצמאות

שם: אסתר
רזיאל-נאור

שנות חיים: 1911-2002
שנת עליה: 1914
מקום: ירושלים, תל אביב
תפקיד מרכזי: מורה,
לוחמת באצ"ל וחברת
כנסת מטעם "תנועת
החרות"

"כבוד היושב ראש, כנסת נכבדה. אם נרצה לסכם ולמצות במפשט אחד את התמורה היסודית שחלה באפיה, במהותה ובמזגה של האשה העבריה בימי הדור האחרון, לא נטעה אם נאמר, כי התמורה העיקרית בנפשה – היא היכולת לעמוד על נפשה ולשאת נשק ביד. היראה והחרדה שהיו אופייניות לנערה בישראל, פינו מקום לתעוזה. בנות ישראל מעולם לא היו רכות לב, או מוגות לב, ובתולדות ישראל העקובות מדם והחרוכות מאש עומדות הנשים בפסגת מסירות הנפש וקידוש השם. אולם, היכולת לשלוט בנשק, לאחוז בו, להפוך אף הגבורה הפאסיבית לתעוזה וזימה אקטיבית, הן התכונות החדישות שהתגבשו באפיה המחודש של הנערה בישראל. תכונות אלה התגבשו, התפתחו והתבלטו בעקבות התחיה הלאומית, ובאו לידי ביטוי מושלם במלחמה לשחרור. ומבלי לדבר על זכויותיה הרבות של האשה בתולדות ארצנו, בהתחדשות הישוב העברי בה; מבלי לעמוד על חלקה בכל מפעלי החלוציות, לכל

צורותיהם (...) ומבלי לדבר על חלקה כי רב בכל שטח משטחי החיים בארץ – ברצוני להתעכב על דמותה של האשה בישראל במלחמה לחירות ולעצמאות. החל בדמותה של שרה אהרונסון, מחוללת 'צילי', והרוח החיה בה, הדמות הקורנת של הגבורה היוזמת, המתכננת, המלקטת והמצרפת עובדות, הלוחמת בשדה הקשה ביותר – בעורף, בשדה הריגול באויב, באותו שדה המוקף משפטים קדומים ואשר כל-כך קל לסלף את דמות הגבורה בו – ועד חנה סנש: הכל בשרה ודבורה, מגינת תל-חי, ועד רחל ודבורה – אסירות בית לחם, שנידונו למאסר עולם במשפטי נשק בימי המחתרת, וכל האחרות שפעלו בפעולות קרב, כל העצרות, כל השפוטות לפי חוק הדיכוי של השלטון הבריטי 15 (b) הידוע לשמצה, כל הלוחמות לעצמאות ישראל, ובכללן אותו החיילות שהפילו את המטוס הבריטי בקרב רחובות, כל אלה שלמדו לשלוח ידן אל הנשק, וכל אלה שאחזו בו – הן שחוללו דמות חדשה לבת ישראל, דמות ששורשיה העמוקים בהיסטוריה העברית ארוכה וינקתם מימות גבורה, יעל ויהודית הנוקמות. על כן אין ספק בלבנו שמחובתה של האשה בישראל לשרת את מולדתה, וחובתה לשרת בצבא ניתנה לה בדרך ארוכה של התנדבות, של הקרבה, של שנות מאסר ושל קורבנות דמים. וכאשר מגן ירושלים, זאב ז'בוטינסקי, קרא את הנוער העברי ללמוד את האלף-בית החדש, האלף בית של הרובה, נמצאו לו תלמידות רבות בקרב הנוער העברי.

6 במרץ 1951. דברי הכנסת, כרך 8 (תשי"א), עמ' 1056-1057

ציון שנת האישה הבינלאומית בכנסת המשך

והצבאי שהניחו את היסודות למדינת ישראל. האשה היתה שותף נאמן ופעיל לכל היש והישגים. היא השתתפה בייבוש ביצור העמק, בכיבוש העבודה, בהתיישבות, בהעפלה ובעלייה, בשירות בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, בהגנה, בפלמ"ח, באצ"ל ובלח"י, שלחמו נגד השלטון הזר למען עצמאותנו ובצה"ל. בפנתיאון של גיבורי האומה, שלאור גבורתם ועוז רוחם התחנכו ויחונכו דורות של לוחמים, לא נפקד מקומה של האשה. שרה אהרנסון, חנה סנש וחביבה רייך הפכו לסמל לאומי, לגבורה ולהקרבה עצמית בשירות העם והמולדת. ובמעמד זה יזכרו גם גבורתן ומלחמתן של נשים יהודיות נגד הנאצים, כפרטיזניות וכמפקדות המרד בגיטאות אנונימוסיות לציון בגאווה שהאשה בארץ ישראל, שהיתה נתונה לשלטון קולוניאלי בריטי, זכתה לשוויון פוליטי, ולזכות לבחור ולהיבחר למוסדות הישוב היהודי, וזאת שנים רבות בטרם זכו לכך הנשים בארצות אירופה בעלות מסורת דמוקרטית עתיקה יומין. כבוד היושב ראש, שנת 1975 הוכרזה על ידי האו"ם כשנת האישה הבינלאומית, וכל המדינות המשתייכות לאו"ם נתבקשו לתת ביטוי הולם לאירוע היסטורי זה. אני רוצה לקוות שגם במדינות שבהן האשה עדיין משוללת זכויות, וחלק ממדינות אלה נמצאות באזורנו, תזכינה הנשים בעתיד הקרוב לשוויון אזרחי ופוליטי ויהיה בכך את לקידום המדינות ולהשרת עקרונות הדמוקרטיה בהן. החלטה זו של האו"ם, ששנת 1975 תוכרז כשנת האישה הבינלאומית, היא אחת מנקודות האור המעטות המאפיינות את המוסד הזה בשנים האחרונות. האו"ם, שהוקם לאחר אסון מלחמת העולם השנייה, תוך תקווה ואמונה שהאומות המאוחדות יבטיחו את השלום בעולם, יעודדו קשרי הבנה וידידות בין עמים, יסייעו לפיתוח קשרי מסחר ותרבות בין המדינות השונות ויעמיקו את הסולידריות והעזרה ההדדית בין העמים המפותחים למתפתחים, הפך בשנים האחרונות לבימה של מתקפה פוליטית נגד מדינת ישראל, ולמכשיר בידי מדינות ערב ובעלות בריתן לליבי שנאה ועוינות כלפינו. יחד עם זאת אסור לנו לשכוח את חסד נעוריו של האו"ם, את החלטתו בכ"ט בנובמבר 1947 על הקמת מדינת ישראל. כבוד היושב ראש, שנת האישה הבינלאומית תוחג בעולם כולו תחת הסיסמה שוויון, פיתוח ושלום, סיסמה הוזהר לחלוטין עם מגמותיה ושאפיותיה של מדינת ישראל. ישראל יכולה לשמש סמל ודוגמה בהגשמת עקרונות השוויון הפוליטי והחברתי בכל התחומים. שוויון אזרחי המוצא את ביטויו בחופש התארגנות פוליטית, בחופש הביטוי ובשלטון החוק המקנה שוויון לכל אזרחיה. מאז כינון מדינת ישראל אנו חיים בסימן הפיתוח: פיתוח כלכלי שמגמתו ביסוס המשק, הבטחת רמת חיים הוגנת לאוכלוסייה; פיתוח מדיניות סעד, המקנה ביטחון סוציאלי לחלש ולנצרך; פיתוח מקורות הטבע – וכל זה לקידומו ורווחתו של האדם. השלום היה ויהיה משאת נפשנו. שבענו מלחמות שנכפו עלינו ושכלנו מטובי בנינו במערכות המגן על זכות קיומנו כעם במדינתו הריבונית. נשות ישראל מושיטות ידן לאמהות, אחיותיהן, בארצות ערב כשבפיהן תפילה היוצאת מעומק הלב. תנו יד לכינון השלום. השלום הוא הסיכוי לחיים, תוך פיתוח שוויון ורוחה לתושבי כל מדינות האזור.

כבוד היושב ראש, ביום זה מן הדין שנעשה את מאזן הישגים של האישה בישראל. אנו יכולות לציון, תוך זקיפות קומה, כי היש הוא רב ובתחומים רבים אפילו מרשים, אך יחד עם זאת אסור להתעלם מן החסר והולקה בתחומים שונים. האור הבוקע מן הישגים אסור כי ימנע מאתנו לראות גם את הצללים. אחת מיצירות הפאר של האישה בישראל, זאת אני אומרת בכל הענווה, אלו הן תנועות הנשים, על פעולתן הברוכה בתחום הסוציאלי, החינוכי והקהילתי. החברה הישראלית היתה דלה ואפורה יותר ללא הפעולה הקונסטרוקטיבית של ארגוני הנשים. בתחום זה, ישראל צועדת במקום ראשון בעולם, ומגיעה בזה מלא ההערכה והכבוד למניחות היסוד, ולדור המשך של מועצת הפועלות, נעמ"ת וארגון אמהות עובדות, ויצ"ו, תנועת האישה הדתית לאומית והארגונים האחרים הנושאים בעול משימות ותפקידים שחשיבותם למדינה ולחברה היא ראשונה במעלה. גם בימים שגילויי ההתנדבות בחברה הישראלית הולכים ומתמעטים, מצליחים ארגוני הנשים להפעיל רבבות מתנדבות, העובדות תוך מסירות, התמדה, ואהבה בכל אזורי הארץ. בזכותן פועלים מאות מוסדות ילדים, שבהם מתחנכים אלפי ילדים, מחציתם טעוני טיפוח. בעזרתן מתקיימים קורסים להקניית מקצועות לנערות ולנשים, מתנהלת פעולה ענפה בקליטת עולים בחברה. תרומתן רבה – בהקניית שפה וערכים תרבותיים חברתיים לאלה הזקוקות לכך, בהענקת יעוץ משפטי למשפחה, ובעידוד והדרכת נשים לפעילות פוליטית וציבורית. עלי לציון בצער שפעולה מבורכת זו של ארגוני הנשים, הזוכה להערכה מצד רבים, לא נהנית מתמיכה מספקת מצד גורמים ממשלתיים ומוניציפליים. ועל כך יש להצטער, כי ההפסד הוא של החברה כולה. כבוד היושב ראש, האישה היתה פעילה בחיים הציבוריים ובמערכות הפוליטיות עוד טרום קום המדינה. בניגוד לארצות אחרות, שבהן אחוז הנשים המצביעות בבחירות לפרלמנטים הוא נמוך מזה של הגברים, תופעה המעידה על אדישות פוליטית בקרב הנשים, אנו עדים לכך שבכל מערכות הבחירות מאז הכנסת הראשונה גילו נשות ישראל עניין בבעית המדינה ואחוז הנשים המצביעות לא נפל מאחוז הגברים; הוא הדין בבחירות לרשויות המקומיות ולהסתדרות.

מול תופעה חיובית זו, המעידה על בגרות פוליטית של הנשים בישראל, קשה להבין ולהצדיק את העובדה כי מספר הנשים הנבחרות לכנסת, לעיריות ולמוסדות ההסתדרות אינו עומד בשום יחס לכוחן המספרי ולכישוריהן. זכתה מדינת ישראל ובראשה עמדה, באחת התקופות הקשות והסוערות ביותר למדינה, הגברת גולדה מאיר – מנהיגת עם שזכתה להערכה והערצה לא רק בקרב עמה אלא בעולם כולו, בקרב ידידים ויריבים כאחד. אך יחד עם זאת אסור להתעלם מן העובדה שמחוץ לגברת גולדה מאיר, שכינה בתפקידים שונים בממשלות ישראל, ולכהונה הקצרה של השרה שולמית אלזני, לא כיהנו בממשלות נשים. מבלי לפגוע בכל השרים שכינה, האם לא ניתן לקבוע בוודאות כי עוד נשים היו מסוגלות וראויות לכהן בתפקיד נכבד זה? מספר החברות בכנסת אינו הולם את מעמדה ותורמתה של האישה בישראל. בכל הענווה, אני מרשה לעצמי לומר שחברות הכנסת, במשך כל הקדנציות, גילו פעילות, מסירות והתמדה במילוי תפקידן והוסיפו לא רק חן אלא גם כבוד לבית זה: הן גילו יוזמה רבה ולזכותן נרשמו הישגים חשובים ורבים בתחומי התחיקה הסוציאלית, חוקי עבודה, ובראש ובראשונה בתחיקה שמגמתה קידום האישה והרחבת זכויותיה. ברשויות המוניציפליות, שעיקר תפקידן לספק שירותים לאזרחים בתחום החינוך, הסעד, התברואה והפעילות הקהילתית, תחומים שהאשה יכולה לתרום בהם רבות, מספקן של הנשים בקרב חברי המועצות העירוניות הוא זעום וכהונת ראש עיר או מועצה מקומית היתה ועדיין היא מחוץ לתחום הנשים.

בהסתדרות, שחרתה על דגלה מאז היווסדה את המאבק לשוויון מעמדה של האישה, ואשר מחצית מחבריה הן חברות, מכהנת זה שנים חברה אחת ויחידה, ולאחרונה שתיים, בוועדה המרכזת, וזאת מתוך התעלמות מן הפעולה הענפה והחשובה שמועצת הפועלות ממלאת בכל מגזרי הפעולה של ההסתדרות.

מציאות זו לא רק מקפחת את האישה בייצוגה במוסדות הנבחרים אלא מהווה קיפוח של החברה הישראלית בכללה, כי נמנע ניצול נאות של הפוטנציאל הגלום של ידע, כישורן ורצון ממחצית האוכלוסייה. סיבות רבות למציאות זו, אך הסיבה העיקרית נעוצה לדעתי בחוסר נכונותה הנפשית של האישה להיאבק במרפקים על מנת לתפוס את המקום הראוי לה בכותרת המזרח של הציבוריות הישראלית. התפקיד הכפול של האישה, כאם וכאשה עובדת, והיעדר תנאים הולמים אינם מאפשרים לה מילוי תפקידים אלה ומקשים עליה להתמודד על עמדות בכירות אותן המעטות שהגיעו לאחר מאמצים קשים וסללו לעצמן דרך הודות לכישוריהן, מצליחות במילוי תפקידן, עושות רבות ומשפיעות באורח החיובי ביותר על עיצוב פני החברה הישראלית.

כבוד היושב ראש, אנו גאות על הישגיהן של הנשים ותורמתן למדע. הן הגדילו לעשות בתחום היצירה האמנותית בתיאטרון ובספרות כעיתונאיות – ההצלחה מאירה להן פנים. בולטת תרומתה של האישה בביסוס המשק החקלאי, בהקמת ישובים חדשים. היא שותפה נאמנה ליצירה המפוארת של הקיבוץ, שאין לו אח ודוגמה בעולם, וחלקה רב בביסוס הכלכלי של המושב ושגשוגו. אנו, כנשים וכאזרחיות של מדינת ישראל, יכולות לציון בסיפוק ובגאווה את ההתקדמות שחלה בתחום מעמדה של האישה הערבית והדרוזית; בזכות החוקים הקיימים, השפעת הסיביבה והעלאת רמת ההשכלה, כובשת לעצמה האישה הערבית מעמד של שוויון זכויות, לא רק פורמלי, אלא גם ריאלי, במשפחה, בעבודה ובחברה. גם בתחום זה ניכרת ידם הברוכה של ארגוני הנשים, ובראש ובראשונה של מועצת הפועלות ו"צ"ו, שפעלו רבות לפיתוח פעולה קהילתית חינוכית-תרבותית בקרב הנשים הערביות ועודדו אותן להתמסר לפעילות ציבורית. תרומתה של האישה בישראל מורגשת גם בזרועות הביטחון של המדינה. צה"ל משרתת רבבות חיילות וממלאות תפקידים רבים ומגוונים, הן בימי שלום והן בעתות מלחמה. אך שלא כבעבר, הן אינן בתפקידים התורמים לעיצוב דמותו של צה"ל. משטרת ישראל נתברכה במאות שוטרות אשר בחן נשי וביד חזקה משליטות את החוק והסדר בציבור ומסייעות לשמירת הביטחון הפנימי.

מקומה של האישה בולט בכל התחלות והתיישבות שקמה בגולן, בסיני, בבקעה וברצועה. לא מעט בזכות עקשנותה, התמדתה ואווירת הנעורים והחדווה שהיא משרה על סביבתה – הפכו ישובים אלה למעוזים של גבורה, בניין ויצירה. לא יתכן שלא להזכיר את חלקה של האישה בהפרכת המדבר, השממה, בקידום ובביסוסן של עיירות הפיתוח ובעמידתן האיתנה של ישובי הספר. כבוד היושב ראש, נשי ישראל מודעות לאתגרים ולמבצעים שלפניהם ניצבים המדינה והעם. כבעבר, כן עתה, לא יפקד מקומן של הנשים בנשיאה בעול ובנטילת כל תפקיד שיידרש מהן לביסוס המשק הלאומי, להתעצמות כוח המגן ולהשלטת הערכים של צדק, עזרה הדדית ושוויון בחברה הישראלית.

אנו פונות מעל בימה נכבדה זו אל נשות העולם, לפעול במשותף לחיזוק מעמדה של האישה ולמניעת כל גילוי של אפליה ורדיפה על רקע של דת, גזע ומין, ומעל לכל לפעול ללא לאות למען הבטחת השלום באזורנו ובעולם כולו."

שושנה ארבל-אלמוזלינו, מהמחברות בכל לכנסת ישראל, הקיבוץ המאוחד, 1998, עמ' 177-170

למה להאכיל פרות זה בסדר ואילו להאכיל את החברים זה פסול?

שם: אניטה שפירא

שנות חיים: 1940-
שנת עליה: 1946
מקום: פולין וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: פרופ' להיסטוריה של עם ישראל

"הנשיות של גולדה בלטה גם בהתייחסות שלה לתקופת מרחביה בחייה. היא לא התייחסה ברצינות לתביעת הבחורות בקיבוץ לשוויון בעבודה עם הגברים במשק: הן נלחמו כנגד דחיקתן לעבודות שירותים, שנחשבו לפחות יוקרתיות ופחות יצרניות מן העבודות בחקלאות ובמשק החי. לעבוד במטבח נחשב גם משפיל גם קשה. גולדה, לעומת זאת, הודיעה שהיא לא מבינה למה להאכיל פרות זה בסדר ואילו להאכיל את החברים – זה פסול. היא נרתמה בהתלהבות לעבודה במטבח. כאן גילתה לראשונה תכונה שברל כצנלסון הגדיר פעם כ'כישרון לחיים', וקשר אותה – ולחייב – דווקא לנשים. הכישרון לחיים, על-פי ברל, זה ההפך מהזנחה עצמית, ההפך מתרבות ההיפי. זה המעבר מחיי ארעי לחיי קבע. זה יצירת התנאים שמאפשרים ליצור קהיליה חיה, עובדת ויוצרת לאורך זמן.

גולדה עשתה זאת בדברים קטנים, שהיא מצאה לנכון להזכיר בספרה, כל כך הרבה שנים מאוחר יותר: היא דאגה לבשל דייסת קווקר חמה לארוחת הבוקר של החברים, שראו בכך בהתחלה איזה שיגעון אמריקני, אך למדו להעריך אותה כמקור של אנרגיה לפני יום העבודה. היא דאגה להכפיל את מספר העוגיות שנאפו במשק, כדי להפסיק את מנהג החברים לגנוב את העוגיות המעטות שנאפו עד אז. היא התיישבה לקלף את העור מהמליחים שהוגשו על השולחנות בארוחת הערב, כדי שהחברים יפסיקו לנגב את הידיים המלוכלכות מקילוף המליחים בבגדי העבודה.

החברות האחרות לא אהבו את זה: זה היה תקדים מסוכן לגבי איכות ההגשה בחדר האוכל הקיבוצי. היא הקפידה לגהץ את החולצות שקיבלה מן המכבסה הקומונאלית בקיבוץ, עוד מנהג שנחשב לשיגעון אמריקני. הצורך שלה ליצור סביבה אסתטית, נקייה ונעימה, תחושת בית, בולט גם בזיכרונותיה: הפכים הקטנים הללו נראו בעיניה כחשובים יותר מהישגיה בתחום המשקי. בזיכרונותיה היא מדלגת על העובדה שהייתה אחת מן החלוצות של משק הלול בארץ והקימה לול מודרני גדול ראשון בעמק יזרעאל, אך נושא קילוף המליחים זוכה להבלטה יתרה.

יש מי שגורס שאהבתה היתרה של גולדה למשרד העבודה גם היא ביטאה את אותן שאיפות, שליוו אותה כל חייה, ליצירת סביבה חמה ואסתטית. היא נהגה להתערב בתכנון פרטי הפרטים של הפרויקטים הענקיים של הדיור הציבורי שזים משרדה. הכריחה את המתכננים להקדיש תשומת לב מיוחדת למטבח, לשירותים, ודחתה מכל וכל את הטענות שהעלו מהנדסים וקבלנים, בנסיח: 'בארצות מוצאם הם חיו בתנאים גרועים יותר'. במקום להזכיר את הסטטיסטיקות המרשימות מאוד של הישיבה הבנייה תחת הנהגתה, טרחה להזכיר את המדרגה הנוספת שהכריחה את המהנדסים להוסיף לבתים באזור ההר, כדי שילדים ונשים הרות לא יתקשו בכניסה לבית.

היא הייתה אישה יפה ומושכת לב, אך מי שיקרא את הזיכרונות שלה בלי ידיעה מוקדמת, יחשוב שלאחר הפרדה ממוריס המרטיר היא פרשה למנוח. גם בעניין זה הפגימה את התפיסה המסורתית לגבי מותר ואסור. היא ניהלה לפחות שתי מערכות יחסים רציניות עם גברים נכבדים. לצדו של אחד מהם ישבה ברבות הימים בממשלה. השני היה נשיא המדינה כשהיא הייתה ראש הממשלה. בחברה היישובית המהפכנית הייתה התייחסות סובלנית למערכות יחסים מחוץ לנישואין, וחוץ מקנאה מכמה כיוונים, הן לא גרמו להרמת גבות. אך במישור של הדימויים הציבוריים, גולדה לא הרגישה נוח, גם עשרות שנים לאחר מעשה, לחשוף את הרומנים שלה. האם גולדה הפגימה את היחס הדיסקרטי כלפי חיי האישות, שאפיינו את אנשי העלייה השנייה, וראתה בנשיותה נכס ציבורי רק כל עוד שלא הייתה כרוכה בחדריה לתחומה הפרטי? או שמא הכירה בכך שאישה בחיים הציבוריים מחויבת לזהירות מיוחדת בתחום חיי האישות. משה דיין ניהל פרשיות אהבים שערורייתיות שנידונו בעיתונות הישראלית בזמן אמת. אך מה שמותר לגבר המשתתף בחיים הציבוריים לא בהכרח מותר גם לאישה."

אניטה שפירא, גולדה: נשיות ופמיניזם, ישראל 3, 2003, עמ' 57

יחס של ביטול אל הפועלות

שם: יעל גורדון

שנות חיים: 1879-1921
שנת עליה: 1908
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: פועלת ומחנכת

"אם עד עתה לא ראינו אלא חלוצות בודדות שתבואנה לשם כיבוש העבודה, הרי אשמים בזה הצעירים, הרגילים להתייחס תמיד ביחס של ביטול אל הפועלות הצעירות הבאות לעבוד. היחס הזה צריך להשתנות, כי הוא איננו צודק ולכשישתנה היחס, אז תבואנה הרבה צעירות לעבודת השדה וגם לעבודות אחרות ואולם – להתוות לפנינו מקודם דרך ולהגיד לה: את צריכה לנו בתור מבשלת – על זה אין לשום איש רשות. את עבודתה היא תמצא לה בעצמה על פי בחירתה היא."

בהתכנסות הפועלות הראשונה בשנת 1914

"שואפים אנו לשוויון האישה ושחרורה, אשר יתנו לה את האפשרות למלאות את תפקידה בתור אם ואדם מועיל בחברה גם יחד. ולזה אנו צריכים לשאוף בייחוד בתוך החברה הצעירה שלנו, ההולכת ונוצרת בא", מתוך שאיפת העם לקיום עצמיותו ושמידת האינטימי

שלו על ידי עבודה ויצירה. הצעירות העבריות הבאות הנה, מלבד מה שהן באות למלאות את תפקידן הלאומי בתור בנות עמנו, הן רוצות גם למצוא פה את עצמן, את האינטימי של האדם, שאין לו מקום יותר מתאים בעולם למצוא בו את שורש נשמתו ולבוא לידי גילוי מאשר בפינת העובדים בארצנו."

יעל גורדון, הוועידה הראשונה לפועלות הפועל הצעיר, עמ' 215-216

האישה מסוגלת למשק הבית

"אינני מבינה מדוע נבהלה כל כך יעל גורדון מפני התפקיד להיות מבשלת? אני לא רואה בזה כל פחיתות כבוד. לנהל משק ביתי זוהי עבודה שהאישה מסוגלת אליה והאיש אינו מסוגל. להפך, לעבודת השדה מסוגל יותר האיש מהאישה. ומכיוון שאין שום יכולת לפועל להתקיים בעבודתו בשדה אם לא יהיה מי שינהל בשבילו משק ביתי, לפיכך אני אומרת שהצעירות מחויבות לקבל עליהן את התפקיד הזה, שהן מסוגלות אליו ביותר ולמלאו."

מרים אוסטרובסקי-ברץ, כתבי המחברת, תרע"א

שום אסיפה לא יכולה להיות בלעדיו

מכתב התפטרות של חברות השומר

שם: דבורה דורנבלום

שנות חיים: 1896-1920
שנת עליה: 1909
מקום: אוקראינה וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: לוחמת בקרב תל-חי ופועלת

"לחברי השומר! אנחנו הצעירות העובדות כבר שנים אחדות יחד ונמצאות איתכם במצבים הכי קשים, איננו רואות לפנינו אפשרות להמשיך הלאה את עבודתנו באותה הצורה שהייתה לה עד עכשיו. איננו רוצות להביא עובדות ומקרים; הם די ידועים לכם. באנו לידי החלטה, שעבודה משותפת ואחריות משותפת אפשרית רק כשישנם תנאים שווים בכל. עלינו תמיד לדעת מראש כל מה שמתהווה אצלנו ומחכה לנו. רק אז נוכל להתאים את כל עבודתנו באופן הכי רצוי למטרותינו ושאפיותינו. ואם חברות אנו בעבודה היום היומית כבר שנים, נהיה חברות בכל. שום אסיפה לא יכולה להיות בלעדיו, אין סודות מפנינו, ואם אין לחברים די אמון בנו בשביל זה, עליהם להביע זאת בגלוי. אז נדע את המצב כמו שהוא, ונחפש לנו דרכים אחרות בשביל למלא את העבודה המקרבת אותנו למטרותנו – שהיא גם מטרתכם."

ארכיון בית השומר, כפר גלעדי

הצורך בחופש גמור

"אני נוכחתי לדעת כי כולנו, הצעירים הנוסעים כעת, מבינים היינו כך את שאלת הנשים: רק אז תוכל האם היהודייה לחנך לנו דור בריא, הן בחומר והן ברוח - בעת שהיא בעצמה תהיה חופשייה במלוא מובן המילה. כשתהא עומדת בפני עצמה. אז ורק אז, נוכל לקוות לעתיד טוב. וכל זמן שהאישה לא תוכל להשפיע על חייה, לא לחשוב ולחקור על חייה הפרטיים בחופש גמור, לא תוכל עדיין להביא את התועלת המבוקשה בעד עצמה ובעד הכלל".

חיותה בוסל, אוטוביוגרפיה (בדרך לא"י), פנקס אצל הדסה ורדי, דגניה א'

שם: חיותה בוסל

שנות חיים: 1890-1975
שנת עליה: 1905
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מחנכת ופעילת חברתית

האם לחברה יש זכות עבודה?

"החברה לקחה חלק אקטיבי מאוד בעבודה בגולה לטובת הארץ, ובתור הכנה לארץ ישראל, לפעמים עלתה באקטיביות על החבר... יחד הכינו את עצמם החבר והחברה, וגם בבואם לארץ דיברו בלשון משותפת: 'אנחנו נעלה, נעשה'. וכך, כשעלו, כבר באה המציאות וטפחה בפניהם. רק דרכו על אדמת ארץ ישראל, והכל משוחררים בדעות, והנה כמו מתחת לאדמה צצה השאלה: לחבר נשאר רק השאלה האם מצא עבודה, ולחברה הרבה שאלות: אם יש עבודה והאם יש זכות עבודה?"

חיותה בוסל, ארכיון דגניה א', רשימות והתרשמויות תרפ"ג-תש"ך, ג' אב תרצ"ח

האם בבישול ושירות יפתרו בעיות הארץ?

"רבים חשבו שהעלמה האידיאליסטית הבאה לארץ ישראל, תפקידה לשרת אותם. העלמות, שהיו עדיין בלתי מנוסות, נכנעו גם הן להשקפה זו, והאמינו כי בבישול ושירות הן פותרות את רוב שאלותינו בארץ-ישראל. כמזורה הייתה נראית העלמה שהעזה לפקפק בהנחה זו".

שם: תחיה ליברמן

שנות חיים: 1888-1974
שנת עליה: 1905
מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: מייסדות נהלל

מדינה מתקדמת נבחרת בהבטחת מעמד האישה

"עם קום המדינה, החל תהליך החקיקה הישראלית, כשלפניה המשימה להשתחרר בפרק זמן קצר ממורשת חוקי המנדט ולהחליפם בחוקים מתקדמים, המקנים לישראל מקום בין הארצות הנאורות של העולם. עלינו לזכור, שאחד מסימני ההיכר של מדינה מתקדמת, הוא מעמד האישה והבטחת חוקים הדואגים לה כעובדת, כאם, כאזרחית".

בבה אידלסון, הרצאה: מעמדה של האישה במדינת ישראל, הארכיון לחקר תנועת העבודה ע"ש פנחס לבון, IV-104-2-13

האישה ותפקידה

"אמרתי להם: 'אתם לא מבינים אותי'. כאשר הלכתי לדגניה חפצתי להיות אחת החברות, להיחשב חלק מהעובדים. דרשתי זאת. לא הסכימו. בלב שבור מוכרחה הייתי ללכת מהמקום. החברות אז לא הבינו את האישה ותפקידה".

הפער בין הרצוי למצי שנתקלו בו החלוצות

"ככה היה בגולה: הרעיון והשאיפה, כאמור, לא שמו גבולות וגדרים בין הצעיר לצעירה; אולם הנה זכינו להגשים את שאיפתנו, עלינו לארצנו ונגשנו לפעולה ממשית ותיכף באה המציאות והפרידה בינו: הצעירים מצאו להם את דרכם ומקומם הראוי בארץ ואנחנו הצעירות לא רק שלא מצאנו את מקומנו, כ"א גם נפגשנו עם מציאות שכזו, שהחשיכה את עולמנו היפה שבנינו לנו. המצב המשונה הזה שלא התאים אף במשהו למה שאפנו תמיד, עורר את המחשבה בקרב חוג הפועלות ודחף אותן כל הזמן למצוא פתרון לשאלת קיומן בארץ, ספוק הצורך הנפשי שלהן ורצונן להשתתף בהתפתחות הישוב, הנקודה המרכזית במחשבות הללו - מקומה של האישה בישוב מייזל הבינה - כמו שגם רבות מאתנו הבינו - את גודל ערך התפקיד של האישה הא"י בתוך היישוב החקלאי (...). והציגה לה למטרה למלאות את החסרון הזה על ידי יצירת כעין בית ספר מעשי לחנוך פועלות חקלאיות ומנהלות משק מופתיות, הבקיאות בכל אותם המקצועות שהאשה יכולה להתגדר בהם".

שרה מלכין, הפועלות בכנרת, עורכים א' שוחט וח' שורר, פרקי הפועל הצעיר, תרצ"ה, עמ' 202

שם: בבה אידלסון

שנות חיים: 1895-1975
שנת עליה: 1926
מקום: האימפריה הרוסית ומדינת ישראל
תפקיד מרכזי: חברת כנסת מטעם מפא"י

שם: שרה מלכין

שנות חיים: 1885-1949
שנת עליה: 1905
מקום: חוות כנרת, דגניה, עפולה
תפקיד מרכזי: מייסדות תנועת הפועלות ומראשיה

ייצוג נשי

"אולי הנשים אינן מיוצגות מספיק בכנסת וברשויות המקומיות, אך הן פשוט אינן פעילות מספיק בכל השטחים. לא ברור לי מדוע תחמו הנשים לעצמן תחומי פעילויות מוגדרים למען שווי זכויות הרשה בטיפול בבעיות סוציאליות. אני יודעת כי יש ערך עצום לכל מוסד שמקימים ולכל נפש שמצילים, אך הנשים לא היו צריכות להגביל עצמן לשטחים אלה בלבד. יש לתת לאישה יותר חינוך פוליטי-מדיני (לא פוליטי מפלגתי), להדגיש שהאשה היא ככל אדם ואזרח במדינה, שכל בעיה חייבת לעניין אותה, שהאשה תדע כי בכוחה, לתרום מבחינה שכלית לכל שיטה ועיסוק ציבורי. נכון שלאשה יש מגבלות הנובעים מעצם היותה אישה: בית, ילדים קטנים, ילדים גדולים, אך יש לאשה גם נתונים שאילו היתה מפעילה אותם, היתה יכולה להדביק את הגברים במישור הפעילות הציבורית: התמדה, ריכוז, שיקול דעת בריא..."

מתוך ריאיון עם אסתר רזיאל-נאור בידיעות אחרונות, 14 בספטמבר 1965, עמ' 9

לאחר שנה

"בראשית השנה השנייה לייסוד נהלל הגיעה השעה לחלוקת הקרקע לפי הגורל. לתמונה הודיעני הועד, שאני הפנייה, איני משתתפת בהגרלה. הוחלט לראות אותי כבעלת-מקצוע ומשום כך ימסרו לי רק חמישה דונמים קרקע. מחיתי נגד העוול שעמדו לגרום לי, טענתי, כי לא לשם סידור נוח של חיי הפרטיים באתי דווקא לנהלל, אלא משום שרעיון מושב-העובדים יקר לי מאד, בדיוק כמו לאחרים. דרשתי, איפוא, שתינתן לאשה אותה זכות כמו לגבר; כשם שהוא זכאי לבנות את חייו בהתאם לאידיאלים שלו כך גם האשה השרויה בלי גבר. קשרתי מלחמה עקשנית נגד ועד המושב, שראיתיו פסול לשמש כנציגות המושב, אם הוא קובע חוקי עוול כאלה. לא הייתי בודדה במלחמה זו. כמה חברים שענין שוויון-זכויות לא היה בשבילם רק דבר מן הפה לחוץ, עמדו לצדי. ביחוד סייע לי וחיזק את רוחי אליעזר שוחט.

המאבק הצליח לפי שעה; הודיעו לי שאשתתף בחלוקת המגרשים כשווה בין שווים. החלוקה עברה בשלום. שכני מימין היה אליעזר שוחט ומשמאל ישראל בלוך, שניהם מכרי הוותיקים. הוקמו צריפים למגורי המתיישבים ורפתות לפרות הרעוקים. חשמל לא היה עוד והשתמשנו בעששיות של נפט. כל פעם שתבעתי מן הועד תקציב מתאים לסידור ענפי המשק העיקריים, כפי שהוקצב לכל רווק חבר המושב, היו משיבים לי: 'צרפי חבר למשק שלך'. לא הסתפקו בדברים, אלא ניסו את הצלחתם בשדכנות: הציעו לי בחורים שונים... אבל כסף לא נתנו. לא יכולתי להתחיל בפיתוח משקי כשם שעשו זאת חברים אחרים, הוקים, והצליחו. לקיתי על שהייתי חברה במושב, חברה אשה, ונסף לכך רווקה.

כשנתיים ימים החזקתי בפרה העקשנית מגזע מקומי, שלא היתה לי כל הכנסה ממנה; כמות החלב היתה זעומה. דרוש היה מאמץ נוסף מצדי; מאמץ שנעזרתי בו על-ידי כמה חברים שעמדו לימי גם במאבק הקודם, עד שהועד החליט החלטות אלה לטובתי: (א) לקנות לי שתי פרות חולבות טובות; (ב) לבנות לי לול בית-אימון לאפרוחים (כאיות; ג) להקצות לי חלקה לגן-ירקות ולהתקין מסביב לה גדר. חוץ מזה התחייב הועד להקצות לי שלושים דונם אדמה לגידולי מספוא בשביל הפרות. מכל ההחלטות האלה בוצעה רק החלטה אחת, הראשונה, וגם זאת למחצה. קיבלתי מאת ועד המושב את הסכום הדרוש וקיניתי פרה חולבת טובה אחת. מצבי הכלכלי היה חמור. לא היה לי במה להתקיים ולכלכל את בעלי החי שברשותי, פרה ועגלה. עסקתי ב'פרנסות שונות', וביניהן ארוחות לאורחים קבועים. כשנה עבדתי בניהול המטבח בבית-החולים שבמקום (שלושים מיטות). שכרי היה חמש לירות מצריות לחודש ואוכל. גם בני משפחתי בחוץ-לארץ תמכו בי בסכומי כסף מזמן לזמן. וכך הצלחתי להחזיק מעמד וגם לפתח במקצת את משקי.

העבודה לא עלתה לי בנקל; ברשותי היו גן עצי פרי, גן ירקות, חלקת תות-שדה, ועוד עשרה דונמים אדמה לגידולי מספוא. את כל זה עיבדתי במו ידי. נוסף לכך הקצעתי שטח אדמה ניכר לחציר וקצרתיו בחרמש. שלוש פעמים ביום, לפני מועד החליבה, יצאתי לשדה החציר ומילאתי שלושה שקים גדולים מן התילתן שקצרתי. המשא היה כבד מאד, מעל לכוחותי לשאתו. מה עשיתי? לקחתי שני כרעי שולחן, העמסתי עליהם את השק, קצהו האחד הנחתי על כתפי וכך גררתיו אל הרפת. לפעמים נזדמנו לי בדרך מעובדי המקום, שעקבו אחרי מעשי בלי להוציא הגה מפיהם. עקשנית הייתי ולא ביקשתי מאיש לעזור לי.

המסים שהוטלו על אנשי המושב מטעם הועד היו גבוהים למדי; המסים שהוטלו עלי היו שווים לאלה של בעלי המשפחה. מחיתי נגד אי-צדק זה שנים על שנים. אך לא הועלתה כלום.

מדי שנה בשנה היה הועד משמיע באזני אותה דרישה, לפנות את הקרקע או להכניס חבר למשק. הדבר ניקר בי והפריע למנוחת נפשי. בפתח-תקוה היה בי האומץ הדרוש להילחם למען זכות עבודה לפועלת, אבל כאן שותק בי האומץ לצאת למערכה נגד החברים לרעיון המושב ולמפלגה, שיחד ניגשנו להגשמת מושב-העובדים. לכאורה, כלפי חוץ, היו כולם עד אחד בעד מתן זכויות שוות לאשה, ואילו בפנים, כשבידם ניתן הדבר לבצע, שללו זכויות אלו. אבל המחשבה שעלי הוטל לסלול את הדרך לאשה בהתיישבות החקלאית גם פה, במושב העובדים, בנהלל, היא שעודדה אותי במלחמתי. ראיתי את עצמי עומדת יחידה בחזית זו של שוויון הזכויות לאשה והחלטתי להתמיד בעמידה זו.

כמה כוחות השקעתי בפיתוח המשק, רק אלהים הוא היוודע; ליחתי כסף בבנקים, כיתתתי רגלי במסודות הלאומיים וההסתדרותיים ועוד. בקיצור, עשיתי הכל לקידום משקי. אבל הועד בשלו – שידוך. הביא בחור גרמני ושידך לי, הביא

אחר, והבטיחו לי 'הרים וגבעות' ובלבד שאמהר ואכניס גבר למשק. דחיתי הצעות אלה מכל וכל עד שסוף-סוף הרפו ממני. פעם בחנוכה נערך נשף באולם בית העם. בין השאר הוצג גם עתון היתולי, שבו נמסרה בראי עקום דמותם של כמה מתושבי הכפר (אגב, חיי התרבות בנהלל היו אז במצב ירוד למדי. מזמן לזמן נערכו נשפים ספרותיים וגם הרצאות. אולם האסיפות היה קטן מדי ולא נמצא בו מקום לכל). בעתון ניתן מקום מכובד לרווקים שבכפר. אחד כתב, כי לרווקים במושב ישנן, למעשה, שלוש דרכים: להתחתן, להתאבד או לצאת מדעתם. מאז השתדלתי להימנע מלפגוש את אנשי המקום. לימים, כשנערכו נשפים ספרותיים או חברתיים לא הצטרפתי לשירים ולריקודים, ואני אהבתי כל-כך לשיר ולרקוד."

אני עוזבת את נהלל

"עתה, כשאני מנתחת את פרשת נהלל ממרחק שנים רבות, אני מופתעת מן המרץ והכוח הנפשי שדחפוני לעשות את הצעד הנועז הזה ולהצטרף לחברי המושב כשאני רווקה ומטרתי היחידה היא – לסלול דרך לאשה הבודדת בהתיישבות. רציתי להוכיח לעצמי ולאחרים שהדבר אפשרי, וזהו מעשה חיובי ביותר למען הרחבת ההתיישבות החקלאית. לא הייתי יכולה לעשות צעדי זה, אלמלא החברים שגם הם נתפסו לרעיון זה והחזיקו בו על אף הקשיים. את החדשים הראשונים בנהלל אפשר לכנות בצדק בשם 'אידיליה'. לא פעם חשבתי, שהאידיליה השורה אצלנו יפה פי כמה מן האידיליות עליהן שר דוד שמעוני. האידיליה שלנו לא היתה נעדרת גם קווים טראגיים. אך גם הטרגיות היא חלק מן האידיליה. ישבנו באהלים; הקדחת אכלה בנו בכל פה. הרופאים שבדקו את המקום קבעו כולם, שהוא השני בארץ, אחרי יסוד המעלה, לתפוצת הקדחת ולחריפותה. הערבים והגרמנים שישבו על האדמה הזאת לפנינו הזהירו אותנו מפניה. רבים מתו והשאר נמלטו בעור שיניהם. לא חפצנו לשמוע להם. התעקשנו להישאר ויעבור עלינו מה. ניגשנו לייבוש הביצות ולניקוזן והקימונו מושב עובדים לתפארת.

רק אני נכשלתי. לאחר עשר שנות מאבק הועמדותי בפני שוקת שבורה. חובותי לבנקים גדלו והריבית אכלה בכל פה. עשיתי חשבון צודק ביני לבין עצמי ומצאתי שאין לפני דרך אחרת אלא לעזוב את המושב. ידעתי, שאם אתקש עוד ואשאר, סופו של המשק להיחרב כליל. מוטב, איפוא, לעזוב אותו כשהוא עודנו עומד על תלו, לבל יהיה פתחון פה לבריות לטעון, כי בגלל אשה, שלא היתה מסוגלת לנהל משק, חרב. ואם כי נתעורר בי מחדש המרץ להמשיך, הרגשתי כי בתוך-תוכי נשבר משהו לרסיסים. פסה כל מטרה לחיי, ואוי לו לאדם שאין מטרה בחייו. הגעתי לכלל דעה, שאין חברי נהלל גרועים חלילה מאחרים, ואם הם, חברים לדעה, התייחסו אלי כ'לבת חורגת', מה תקוה לי במקום אחר? שוב לא ראיתי מוצא אחר לפני, אלא להטביע עצמי בים. חילקתי רוב חפצי לפני צאתי והשארתי מקצתם אצלי כדי לא לעורר תשומת-לב יתירה.

אותו זמן קיבלתי כסף מאת אחותי באמריקה כדי תשלום החובות. רצוני לעזוב את נהלל ולמסור את משקי, אמרתי בקול חזק לחברי הועד בשיבתם. הם לא ניסו לעצור בעדי אפילו במלה אחת. רק אליעזר שוחט קם והטיח בפניהם דברים קשים. הוחלט לתת לי בעד המשק שמונה-עשרה לירות ארץ-ישראליות.

היה זה בתשרי תרצ"ג (1932). רק לאחר זמן נודע לי כי איש שקיבל את משקי על כל מבניו שילם לועד שלוש מאות לירות. סכום עצום לפי תנאי הימים ההם.

ביום האחרון לשהותי בנהלל עבדתי, כרגיל, חלבתי את הפרות ולאחר שמסרתי את החלב למחלבה אמרתי לעזוב את המקום באין רואים. והנה הפתעה; חזרתי לביתי ומצאתי המון פרחים וממתקים. התכנסו כשלושים איש שערכו לי מסיבת-פרידה.

מנהלל יצאתי לדגניה; חברי שם הזמינו אותי אליהם, ישבתי שם כחדשיים. עבדתי כל הזמן בגן הירק ונזכרתי לדעת, שעוד כוחי אתי ואני עושה עבודה טובה לא פחות מאשר עובדים צעירים ממני לימים. לפי עצת כמה חברים יצאתי לטבריה והתרצתי בחמיה. מצב בריאותי השתפר ועמו גם מצב רוחי. מדגניה נסעתי לתל-אביב נפתחה תקופה חדשה בחיי."

תחיה ליברזון, "תחיה ליברזון – פרקי חיים", עמ' 119-138

טיול להיכלי האמנות והתרבות

ואיש אנגולה באנגולית,
את שאני אומרת, בלי מלים,
בעברית,
על משככי בלילות
באין איש שומע אלי
מלכד האלהים
השומע כל-לשונות בני האדמה
ואינו נגש—
כשם שאין נגשים אל ילד
שעיף מלככות,
כי עוד מעט ויָרָד.

לא הרחק מן הלובר בפריז
ראיתי
כי הבכי
— שיצאתי לבקש
סגור באבן, חרות בבד,
נטוף בצבע, מרחף במנגינה—
הנהו כאן במשקע הספל הריק.
הנהו בפסלים
העשויים בשר וכאב
שהשלו כל אחר יד
באטליה הגדול
של אמן האמנים.
ותמהתי
למה זה יצאתי
לבקשו
במרחקים.

שם: רחל נגב

שנות חיים: 1923-1982
שנת עליה: 1935
מקום: פולין וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: משוררת

לא הרחק מן הלובר, בפריז,
ראיתי איש זקן
לבוש הדר-שעבר,
מדבר בקול
אל ספל קפה מהביל.

מה הוא אומר שם, בצרפתית,
בשבתו כך ליד שלחנו הקטן?

ודאי הוא הדבר
שאומר איש אנגלי
באנגליה, באנגלית,
ורוסי ברוסית,
וסיני בסנית,

רק יצירה עברית

שם: לאה גולדברג

שנות חיים: 1911-1970
שנת עליה: 1935
מקום: פרוסיה המזרחית,
ארץ ישראל
תפקיד מרכזי: משוררת

"למרות כל חיבתי שיש לי לגיבורי הספרות הרוסית, אני אינני הם. אותה האטמוספירה המיוחדת שיצרה סביבה היהדות, היא מעגל קסמים שממנו אי-אפשר לי לצאת, ושגם אני רוצה, בשום אופן איני רוצה לצאת ממנה. היא משפיעה על כל מחשבותי ורגשותי ועושה אותי ואת בנות עמי האחרות שונות לגמרי מהנשים הנולדות והחיות בסביבה אחרת. האני שלי, השלם, הגמור, כמו שהוא, אני אוכל למצוא רק ביצירה עברית. ולו את השפה העברית ידעתי יותר, לו יכולתי להרגיש את הניואנסים הכי קלים שבה, הייתי מרגישה את כל הספרות העברית עוד הרבה יותר ברור, והיא הייתה פועלת עלי הרבה יותר מאשר הרוסית. ואולם אני עוד אדע את העברית אלמד ואדע. בזאת אני בטוחה."

ימני לאה גולדברג, ילדות ובחרות ב, יום חמישי 3.11.27, עמ' 117

סופרות עבריות

שם: חווה שפירא

שנות חיים: 1878-1943
שנת עליה: לא הגיעה
לארץ ישראל
מקום: אוקראינה
ואוסטרו-הונגריה
תפקיד מרכזי: סופרת

"בניגוד לספרויות העמים - אין ספרותנו מרבה לטפל בדמות האישה. בספרותנו העתיקה אנו מוצאים כמה טיפוסים נפלאים ומלבבים של 'המין היפה', שהיה להן ערך גדול וחשוב בחיי הלאום ושהלהיבו את דמיונם של משוררים ואמנים באומות העולם - ואילו ספרותנו החדשה הסיחה את דעתה מהן, משוררי אומות העולם שרו על מרים, אשת הורדוס, על יהודית (הבל), על אשת שבתאי צבי (ד'רומסקי), על אשתו של רבי עקיבא (היימן), ואילו ספרותנו הסיחה את דעתה מהן."

שפירא חתמה את המסה בהבעת משאלה:

"אצלנו קבע את דמות העבריה בספרותנו החדשה ה'סבא' שלנו (מנדלי מוכר ספרים - ע"א). אמנותו השרישה את קיום דמותה של בת דורו, וגם את אפיה העיקרי של דורות רבים. ואולם אם גם קונסרבטיבית היא האישה מטבעה - ומשום זה גם נוטה לשמור על הזיקה הלאומית והמשפחתית ביותר - הרי בכל-זאת אין האישה בזמננו זו שבזמנו של מנדלי ואין אותה הצורה שקבעו לה ה'סבא' וחבריו מתאימה לצורה הנוכחית. מאמינה אני בכשרונם ובשאר רוחם של סופרי עמנו - מה שלא עלה בדור זה יעלה בדור השני - עד שיקום גם דור של עבריות יוצרות ויתחרה אתם במילוי החסר בספרותנו - דמות האישה העבריה החדשה."

חווה שפירא, התקופה, דמות האישה בספרותנו, 1930

חוסר באטמוספירה תרבותית

"עלינו להכיר שאנו חיים בארץ חסרת תרבות. המצב שבו נמצאת ארץ זו עד עכשיו, גובה החיים התרבותיים של השכנים, - דברים אלה משפיעים ומתקמים אפילו בנו, במבוגרים, שהביאו כבר אתם מדרגת תרבות ידועה, ומה גם בדור הצעיר. זה הגדל כאן, אינו מוצא לעצמו כל סביבה של חיי תרבות תמציתיים ומרוכזים. לכן שאפנו ליצור בעיר ובכפר אתמוספירה תרבותית, שבה יוכל להתפתח ולגדול השאיפה הלאומית והסוציאלית שלנו".

קונטרס, שנה י"ב, חוב' רמ"ט, 29.1.1926, 21, מתוך אתר 'האבות המייסדים'

החברה והאמן - במה נמרדת תרבותה של אומה?

"באקספוזיציה ראויה לשמה מציג גם הספר הזה שני נושאים. וכדרכם של שני נושאים כאלה, עליהם להיות שונים דיים זה מזה ומשלימים דיים זה את זה כשני צדדיו של מטבע אחד. וכאן יהיו אפוא הנושא הראשון - המוסיקאי גארי ברתיני, והנושא השני - החברה שבתוכה פעל ויצר.

ולכן בא הפרק הזה לתהות מעט על יחסי הגומלין שבין האמן ובין החברה שבקרבה הוא פועל. שהרי גם מערכת יחסים זו, שבלעדיה לא תצליח שום חברה לגבש לה אוצרות אמנות ותרבות משלה, היא בבחינת תופעה חדשה בחברה שלנו, ממש כמו עצם האמנות והמוסיקה הישראלית. מה גם שבמקרה הזה נוצר מערך יחסים סבוך משהו: הערכה רבה מכאן והצרת צעדים מכאן; ביקורת, כמעט עד כדי רדיפה, מכאן, ומתן אשראי מרשים מכאן; ובעיקר היעדר תיאום בין הדינמיקה הדוחפת קדימה של גארי ברתיני, ובין קשיי החברה להתקדם עם פעילותו היצירתית והנמרצת ולא לפגור אחריה.

אך תחילה עלי להבהיר את שני המושגים המופיעים בכותרת הפרק הזה: כתבתי 'אומה' ולא 'עם', משום שלדעתי; גם אם אין לי על מה לבסס דעה זו, 'אומה' כוללת גם תרבות ולאום והזדהות רוחנית, ואילו 'עם' הוא בראש ובראשונה מושג פוליטי-סוציולוגי. וכן עלי לסייג מעט את המושג 'תרבות', כמו שהוא מובא כאן, ולהגבילו (לצורך כתיבתו של הפרק הזה בלבד) לתחום 'האמנות' לבדה.

תשאלו: אם כן, למה לא הסתפקת במושג 'אמנות' ככותרת לפרק? ואשיב, שאף על פי שה'תרבות' כוללת את כל מעשיו של האדם (שכן היא עומדת בניגוד לטבע), שלא נברא בידי אדם, 'האמנות' היא לב ליבה של התרבות. ואם תרצו, אפשר לומר שכלל עשייתו של האדם הוא בבחינת מעשה אמנות. שכן האמנות אינה במהות העשייה אלא רק בדרך עשייתה. מכאן שהעשייה האמנותית היא המטילה אור, צבעת ומגדירה את תרבותו של האדם, וכך אף את תרבותם של כלל בני האדם הרואים עצמם כמשתייכים לאומה מסוימת ולתרבות מסוימת. לכן, ורק לצורך פרק זה 'אומה' ולא 'עם', 'תרבות' ולא 'אמנות'.

מיכל זמורה כהן, גארי ברתיני בחיי המוסיקה בישראל, כרמל, 2012, עמ' 29-30

מורשתו של זאב ז'בוטינסקי

"ישנם בתכנית זו פרקים על תולדות הרעיון הלאומי יהודי, נוכל למצוא בו את כל גדוליו למן הרצל ועד א.ד. גורדון, את יסודות המחשבה הפילוסופית של כבוד הרב הראשי ליהודי ארץ ישראל, הרב קוק, את עקרונות התיישבות על פי שיטת רופין וז'בוטינסקי, את הפרקים אודות היווצרותן של המפלגות בציונות. רק שם אחד הס מלהזכיר: זאב ז'בוטינסקי. התנועה שיצר, המחחרת אשר חולל, לא נמצא להן גואל בין מחברי התכנית האמנם בא הדבר בהסח דעת? או שמא נועד הדבר להסחת דעת?.. האומנם אפשר לפסוח כך, כלאחר-יד, ולהעלים מן הנוער הגדל בבתי-הספר התיכוניים בארץ, שרבים רבים מהם עודם זוכרים מה שהיה לפני שמונה שנים... אם אפשר מצד אחד לתת את ההכרה, את הביסוס לכל אידיאולוגיה של אותו הדור, של בני אותו הדור, כיצד אפשר להתעלם מיוצר הגדולים העבריים? ממקום הכח העברי הלוחם? ממנחי היסודות לחינוך עברי בגולה? מהלוחם להחייאת הדיבור העברי - מזאב ז'בוטינסקי?"

12 במרץ 1957. דברי הכנסת, כרך 22 א (תשי"ז), עמ' 1329

לימוד תנ"ך משותף

שם: דבורה דיין

שנות חיים: 1890-1956
שנת עליה: 1913

מקום: האימפריה הרוסית וארץ ישראל
תפקיד מרכזי: סופרת וחלוצה

"אחרי שנות עבודה מאומצת של בנין המשק וגידול הבנקים הוקל במקצת עול החברה. משהתחלנו להרגיש את עצמנו חפשיים יותר צמחו שוב הכנפים והתעורר מחדש הרצון לדבר מה נוסף על חיי יום יום הרגילים. במשך כל ימי שבתנו בארץ הרגשנו, כי למרות שרבות מבינינו הן 'נשי-ספר', רחוקות אנחנו מהמקור העברי ועד עכשיו נזונות אנו מהספר הזר - הרוסי, הגרמני, האנגלי - במקור או בתרגום.

את התחלת החוגים דחינו לסתיו, כשהעבודה שקטה יותר. לחוגים יכולנו להקדיש רק שני ערבים בשבוע, כי בחי הבית מורגש מאד העדרה של החברה בערב. ובאביב מתחילה העבודה בגינות, הימים ארוכים ולילות השינה קצרים. ללמוד בערבים לא נוכל אז ובשבתות כמעט תמיד אסיפות הכפר.

החלטנו להתחיל מ'הושע'. וכך, בערב קריר ומעונן, כשהכרמל רמז כבר על הגשמים הקרובים, התחילה קבוצה גדולה של אמהות לבנים גדולים - מהן רבות בפעם הראשונה בחייהן - לקרוא: 'זיהי אחרי מות משה'...

כל החורף, ערב אחד בשבוע, הקשבנו לקריאה השקטה של החבר נח. לפעמים מפסיקה מישהי את הקריאה בשאלה, מבקשת להסביר מלה או מושג בלתי מובן, לפעמים מתלקח גם יכוח - מה היה אז, איך חשבו והרגישו אז? וכך קראנו פרק אחרי פרק. הגשם דפק בגג, האש במנורה מהבהבת ברוח החודרת מבעד לקירות הדלים של צריף בית הספר, מסביב שקט - נהלל ישנה; ואנחנו, לעת זקנה - 'זירד שמשון תמנתה וירא אשה'...

היו פרקים מרוממי נפש והיו פרקים מדכאים, אבל תמיד היתה הרגשה שהערב לא עבר לריק - רכשנו לנו פרק בתנ"ך.

החוג לספרות המקורית לא היתה לו תכנית מסוימת. אבל השבת הראשונה אחרי אותו היום החמישי הנרא, כששתי המלים 'ביאליק איננו' לחצו כמו בצבת את הלב, התאספנו וקראנו את ביאליק. ומאז אנחנו באות בכל שבת לחוג ביאליק! לא תמיד קוראים את ביאליק. פעם מתחילים ב'נטף נטפה הדמעה' וגומרים את השיעור בז'ינען איוב ויאמר: ופעם קוראים מפיוטי התפילה של ימי הבינים וגומרים בהם מתנערים מעפרם!

החוג הזה ימשיך בודאי קיומו גם בחדשי הקיץ. הוא מושך את הלב, הוא מרפא את פצעי ימינו הקשים".

דבורה דיין, באושר וביגון, עמ' 58-59

שם: שושנה פרסיץ

שנות חיים: 1893-1969
שנת עליה: 1925

מקום: האימפריה הרוסית ומדינת ישראל
תפקיד מרכזי: חברת כנסת מטעם 'הציונים הכלליים'

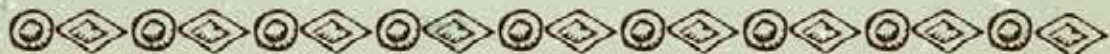
שלא יתביישו בספריהם לעומת ספרי הילדים הלועזיים

"שני דברים הניעו אותי להוציא לאור את ספרי הילדים. גדלתי באווירה של ספרים, ספר היה דבר של קדושה בבית, והסופרים היו בני-בית אצלנו. הם כתבו ולא ידעו בשביל מי. ואז אמרתי: אני אוציא ספרים לילדים, אני אגדל קוראים לסופרים אלה. באותם ימים חשתי עלבון צורב: הנה אנחנו בני עם הספר, ואף על פי כן אין כמעט לרבבות הילדים היהודים ברוסיה ספר משלהם. הבנתי שאם לא יקבלו בילדותם ספרים עבריים הם יאבדו לשפה העברית. רציתי גם שלא יתביישו בספריהם לעומת ספרי הילדים הלועזיים, על כן אמרתי: אוציא להם אותם בצורה יפה".

שלמה שבא, הפטרונות הגדולה של ספרות הילדים: שעה עם: שושנה פרסיץ, דבר, 15 בנובמבר 1963

הזמן

סדרת חוברות הגות ציונית סביב לוח השנה העברי

החברת מובאת עבורכם על ידי בית המדרש לציונות, הקטעים המובאים משקפים חלק מההתייחסויות של הוגי הציונות לנושא, ואינם מתיימרים להכיל את כל ההגות, כל הזוויות וכל המחשבות. ככל מעשה אדם, אנו מצרים אם נפלה טעות בכתוב או אם החסרנו מקור או מחשבה הנראים חשובים מאלו שנבחרו. נשמח מאוד לקבל טקסטים נוספים, העוסקים בנושא החברת באופן ישיר או עקיף, מתוך תקווה שקטעים יוכלו לשמש אותנו במהדורות ובחברות נוספות שיצאו בעתיד.

info@izs.org.il